

Poznámka ke hře

Ibsen dopsal *Přízraky* (Gengangere, česky také *Příšery* a *Strašidla*) v Římě roku 1881 a ještě téhož roku (13. prosince) vyšly knižně v nakladatelství Gyldendal v Kodani.

Divadla v Kristianii, Stockholmu a v Kodani však hru odmítla inscenovat. Světová premiéra se odehrála až 20. května 1882 v Chicagu, drama bylo provedeno v norštině, paní Alvingovou hrála dánská herečka Helga von Bluhme, ostatní role obsadili dánští a norští ochotníci. Na skandinávské scény uvedl *Přízraky* až švédský režisér August Lindberg. Evropská premiéra se konala v Helsingborgu ve Švédsku 22. srpna 1883. Šest dní poté byla inscenace přenesena do kodaňského Folketeater, kde dosáhla deseti repríz, což byl na tehdejší dobu veliký úspěch. 17. října 1883 došlo konečně k první norské inscenaci v Kristianii.

První český překlad pochází z roku 1891, kdy jej pod titulem *Příšery* vydal M. Knapp jako 63. svazek edice Ochoťnické divadlo, překlad z norského originálu pořídil Alois Lucek. V několika vydáních vyšel překlad Dagmar Chvojkové-Pallasové, poprvé v Dili 1955. Zatím poslední český překlad, publikovaný v tomto výboru, je z roku 1986.

Poprvé byla hra u nás uvedena jako *Příšery* (Luckův překlad) ve Svandově divadle roku 1900. Národní divadlo uvedlo *Strašidla* poprvé 7. ledna 1909 v překladu a režii Jaroslava Kvapila. Paní Alvingovou hrála Ludmila Danzerová, Osvalda Rudolf Deyl starší, pastora Manderse Jan Vávra. V témže překladu i režii uvedlo Národní divadlo *Strašidla* znovu v roce 1918, roli paní Alvingové převzala Marie Hübnerová.

Nejnovější českou inscenaci *Přízraků* uvedlo 15. listopadu 1988 Divadlo S. K. Neumanna v překladu Františka Fröhliche a v režii Jana Nebeského. Autorem scény byl Michal Hess, paní Alvingovou hrála Zdena Hadrboľcová, Osvalda David Prachař, pastora Manderse Miloslav Mejzlík, Engstranda Václav Knopp a Reginu Simona Vrbická. S touto inscenací divadlo hostovalo na ibsenovském festivalu v Oslu roku 1991. hf

NEPŘÍTEL LIDU

Hra v pěti dějstvích

PŘELOŽIL FRANTIŠEK FRÖHLICH

OSOBY

MUDr. TOMÁŠ STOCKMANN, lázeňský lékař

KATEŘINA STOCKMANNOVÁ, jeho žena

PETRA, jejich dcera, učitelka

EILIF, jejich syn (13 let)

MORTEN, jejich syn (10 let)

PETR STOCKMANN, doktorův starší bratr, přednosta městského úřadu, ředitel městské policie, předseda správní rady lázní atd.

MORTEN KIIL, mistr jirchářský, nevlastní otec paní Stockmannové

HOVSTAD, šéfredaktor Lidového posla

BILLING, zaměstnanec Lidového posla

HORSTER, kapitán obchodní lodi

ASLAKSEN, tiskař

ÚČASTNÍCI LIDOVÉHO SHROMÁŽDĚNÍ, lidé všech společenských vrstev, mezi nimi ženy a školáci

Odehrává se ve městě na pobřeží jižního Norska.

PRVNÍ DĚJSTVÍ

Večer v obývacím pokoji doktora Stockmanna, skromně, ale úhledně zařízeném. V postranní zdi vpravo dvoje dveře, vzdálenější do předsíně, bližší do ordinace. Na druhé straně, přímo naproti dveřím do předsíně, dveře do dalších prostor domu. Uprostřed této stěny kachlová kamna, blíže k popředí pohovka, nad ní zrcadlo a před ní oválný stůl s ubrusem. Na stole rozsvícená lampa se stínítkem. V pozadí otevřené dveře do jídelny, tam je vidět prostřený stůl, rovněž se svítilí lampou.

(U jídelního stolu sedí Billing s ubrouskem pod bradou. Paní Stockmannová mu podává talíř s velkým kusem hovězí pečeně. Ostatní židle u stolu jsou prázdné, na stole nepořádek, ostatní už jsou po večeři.)

STOCKMANNOVÁ Jo, to víte, pane Billingu, když přijdete o hodinu pozdě, tak holt dostanete studenou večeři, to se nedá nic dělat.

BILLING (jí) Ale vždyť je to výborné – opravdu, lahůdka.

STOCKMANNOVÁ Víte přece, jak si muž potrpí na pravidelnost v jídle.

BILLING Ale vždyť mně to opravdu nevadí. Skoro bych řek, že mi chutná nejlíp, když se můžu najíst takhle hezky sám a když mě nikdo neruší.

STOCKMANNOVÁ No, hlavně že vám chutná, to pak – *(Poslouchá směrem k předsíni.)* Á, to bude asi pan Hovstad.

BILLING To je možné.

(Vejde přednosta městského úřadu Stockmann, má plášť, hůl a čepici od uniformy.)

PŘEDNOSTA Uctivý dobrý večer, paní švagrová.

STOCKMANNOVÁ *(vejde z jídelny do pokoje)* No ne, to jste vy, dobrý večer. To je od vás milé, že jste se zastavil.

PŘEDNOSTA Šel jsem náhodou kolem, tak jsem si – *(Podívá se k jídelně.)* Ale koukám, že tu máte společnost.

STOCKMANNOVÁ *(trochu v rozpacích)* Ale kdepak, to jen tak náhodou. *(Honem.)* Pojďte dál, nedáte si taky?

PŘEDNOSTA Já! Kdepak, děkuju pěkně. Bože chraň, teplé jídlo takhle večer, to na moje zažívání není.

STOCKMANNOVÁ Ale prosím vás, pro jednou –

PŘEDNOSTA Ba ne, pánbůh zaplať. Já zůstanu hezky při slabém čaji a kousku chleba. Je to nakonec zdravější – no, a taky se ušetří, že.

STOCKMANNOVÁ *(úsměv)* Nemyslete si, že my s Tomášem zase nějak rozhazujeme.

PŘEDNOSTA No, vy ne, paní švagrová, to by mě nikdy nenapadlo. *(Ukáže na dveře do ordinace.)* On není doma?

STOCKMANNOVÁ Ne, vzal kluky a šli se po večeři trochu projít.

PŘEDNOSTA Jen jestli. *(Poslouchá.)* No, už jde.

STOCKMANNOVÁ Ba ne, to nebude on. *(Někdo klepe.)* Dále!

(Z předsíně vejde redaktor Hovstad.)

STOCKMANNOVÁ Á, pan redaktor Hovstad, vy jste se nějak – ?

HOVSTAD No jo, nezlobte se, zdržel jsem se v tiskárně. Dobrý večer, pane přednosto.

PŘEDNOSTA *(poněkud odměřeně)* Hm, pan redaktor. Služebně, předpokládám?

HOVSTAD Tak napůl. Jde o příspěvek do novin.

PŘEDNOSTA No, to si dovedu představit. Můj pan bratr je prý velice plodný přispěvatel vašeho Lidového posla, aspoň co jsem slyšel.

HOVSTAD Ano, dovolí si občas napsat něco do Lidového posla, když chce o něčem říct kus pravdy.

STOCKMANNOVÁ *(Hovstadovi)* Nedal byste si – ? *(Ukáže do jídelny.)*

PŘEDNOSTA No prosím, prosím, vůbec mu nevyčítám, že píše pro okruh čtenářů, u kterých může čekat největší ohlas. Já osobně nemám ostatně nejmenší důvod, abych k vašemu listu snad choval nějakou nevěli, pane redaktore.

HOVSTAD Přesně tak, proč taky, že?

PŘEDNOSTA A vůbec, u nás ve městě panuje přece, celkem vzato, duch zdravé tolerance – znamenitý občanský duch. A to proto, že nás sjednocuje veliký, společný zájem – zájem, který se stejně naléhavě týká všech čestných a uvědomělých spoluobčanů –

HOVSTAD Lázně, ano.

PŘEDNOSTA Správně. Naše nové, veliké a skvostné lázně. Právě lázně budou tím nejlepším zdrojem rozvoje města, pane redaktore. O tom nemůže být nejmenších pochyb.

STOCKMANNOVÁ Přesně tak to říká i Tomáš.

PŘEDNOSTA Vždyť si vezměte ten jedinečný rozmach, jaký město zaznamenalo jen v posledních několika letech! Mezi lidmi je spousta peněz, všude život a pohyb, nemovitosti i stavební parcely stoupají v ceně den ode dne.

HOVSTAD A nezaměstnanost klesá.

PŘEDNOSTA No, to taky. Majetným třídám se znamenitě ulehčilo břemeno chudoby, a tento trend bude pokračovat v ještě větší míře, když se nám vydaří letošní hlavní sezóna – když bude hodně hostů, když se k nám pohrnou pacienti a budou šířit slávu našich lázní.

HOVSTAD Slyšel jsem, že to vypadá nadějně.

PŘEDNOSTA Velice nadějně. Každý den přicházejí dotazy na ubytování a tak.

HOVSTAD No, tak to se bude příspěvek pana doktora zrovna velice hodit.

PŘEDNOSTA On už zase něco sepsal?

HOVSTAD Tohle napsal už v zimě – taková propagace lázní, líčí jak je tady u nás zdrávo, a tak. Ale já to tehdy neotisknul.

PŘEDNOSTA Aha, byl v tom nějaký háček?

HOVSTAD Ale ne, to ne, jen jsem si říkal, že bude lepší počkat do jara, teď začínají lidi zbrojit na léto, myslet na dovolenou a tak –

PŘEDNOSTA Velice správně – naprosto správně, pane redaktore.

STOCKMANNOVÁ Ano, když jde o lázně, je Tomáš úplně neúnavný.

PŘEDNOSTA No, však je taky jejich zaměstnanec.

HOVSTAD To ano, a navíc je vlastně sám vydupal ze země.

PŘEDNOSTA On? Jděte. No, je fakt, že jistí lidé to po městě vykládají. Ale jinak jsem se domníval, že jsem na tomhle podniku měl jistý skromný podíl i já.

STOCKMANNOVÁ Ano, Tomáš to taky vždycky říká.

HOVSTAD Jistě, kdo by to popíral, pane přednosto? Vy jste to celé rozjel a uskutečnil v praxi, to přece všichni víme. Chtěl jsem jen říct, že ten původní nápad vyšel od pana doktora.

PŘEDNOSTA Jo nápad – no, nápadů mívá můj bratr vždycky dost – bohužel. Ale když se má něco uskutečnit, tak to chce muže jiného kalibru, vážený pane redaktore. A myslel jsem, že aspoň v tomhle domě tedy –

STOCKMANNOVÁ Ale prosím vás –

HOVSTAD Tedy pane přednosto, jak můžete –

STOCKMANNOVÁ Jděte dál, pane redaktore, musíte se taky trochu posilnit, muž zatím určitě přijde.

HOVSTAD Děkuju – tak já tedy jen tak aby se neřeklo. *(Jde do jídelny.)*

PŘEDNOSTA *(poněkud tlumeně)* Zvláštní, tihle venkovani, v životě se té neotesanosti nezbaví.

STOCKMANNOVÁ Ale, co na tom teď záleží. Prosím vás, to se nemůžete o tu čest s Tomášem podělit jako bratři?

PŘEDNOSTA Taky bych myslel. Jenže se holt zdá, že ne každý je zřejmě ochoten se dělit.

STOCKMANNOVÁ Ale nepovídejte! Vždyť vy spolu s Tomášem vycházíte výborně. *(Poslouchá.)* Á, myslím, že už ho tu máme. *(Jde ke dveřím do předsíně a otevře je.)*

Dr. STOCKMANN *(se směje a halasí venku před dveřmi)* Podívej, Káfo, vedu ti ještě jednoho hosta. To je skvělé, vid' Račte dále, pane kapitáne, račte dále, odložte si, tamhle máte věšák. Jo tak, vy nenosíte kabát? No, představ si, Káfo, chytil jsem ho na ulici. Bránil se, že prý ani nepůjde dál.

(Vejde Kapitán Horster a ukloní se paní domu.)

Dr. STOCKMANN *(ve dveřích)* Tak šup šup, kluci. Prosím tebe, oni už mají zase hlad jak vlci! Tak pojďte, pane kapitáne, takovou hovězí pečení jste ještě v životě –

(Dr. Stockmann nažene Horstera do jídelny. Eilif a Morten tam zmizí také.)

STOCKMANNOVÁ Tomáši, prosím tě, copak nevidíš – ?

Dr. STOCKMANN (*se otočí ve dveřích*) Jo to jsi ty, Petře! (*Jde k němu a podá mu ruku.*) No to je tedy skvělé.

PŘEDNOSTA Musím bohužel hned zase běžet –

Dr. STOCKMANN Ale nepovídej, za chvíli se ponese na stůl grog. Nezapomněla jsi doufám na grog, Káfo?

STOCKMANNOVÁ Kdepak, voda už se vaří. (*Jde do jídelny.*)

PŘEDNOSTA Hm, dokonce i grog – !

Dr. STOCKMANN No jo, pojď se posadit, uděláme si pěkný večer.

PŘEDNOSTA Děkuju pěkně. Na grogové večírky já nechodím.

Dr. STOCKMANN Prosím tě, copak tohle je nějaký večírek?

PŘEDNOSTA I tak – (*Dívá se do jídelny.*) To je k nevíře, co toho spořádají.

Dr. STOCKMANN (*si mne ruče*) No, víd, to je radost, vidět mladé lidi jíst. Pořád při chuti! Jo, hochu, tak to má být. Pořádnou stravu to chce! Páru! Tihle lidí s tím kypícím budoucím životem zamávají jedna radost.

PŘEDNOSTA Smím se zeptat, s čím by se tady mělo „zamávat“, jak říkáš?

Dr. STOCKMANN Jo, to se budeš muset zeptat těch mladých – až přijde čas. To víš, my to samozřejmě nevidíme. Pochopitelně. Takoví dva staří kořeni jako my dva –

PŘEDNOSTA No ne – to je mi tedy prazvláštní označení –

Dr. STOCKMANN Jo, to víš, Petříčku, nesmíš mě zase brát tak vážně. Já ti mám totiž tak ohromnou radost, jsem celý rozjařený – všechn ten klíčící, bujarý život kolem nás mi dává pocit takového nepopsatelného štěstí. Žijeme v tak nádherné době! Jako by kolem nás všude vyrůstal nový svět.

PŘEDNOSTA Opravdu?

Dr. STOCKMANN No, to víš, ty to nevidíš tak jasně jako já. Žiješ s tím prostě odjakživa, a to pak ten dojem v člověku otupí. Ale já, rozumíš, já musel takových let trčet v té díře tam na severu, málem jsem nenarazil na cizího člověka, aby mě slovíčkem povzbudil – na mě to působí, jako bych se přestěhoval do nějakého světového velkoměsta –

PŘEDNOSTA No, velkoměsta –

Dr. STOCKMANN Jistě, já vím, poměry jsou tu malé, aspoň ve srovnání s mnoha jinými městy, ale je tu život – příslib všeho možného, je tady pro co pracovat a za co se bít – a to je to hlavní. (*Křičí.*) Káfo, přišla pošta?

STOCKMANNOVÁ (*z jídelny*) Ne, nic.

Dr. STOCKMANN A pak, ty příjmy, Petře! To člověk ocení, teprv když musel předtím žít o hladové stravě, jako my –

PŘEDNOSTA To snad ne –

Dr. STOCKMANN Ba jo, jen si nemyslí, kolikrát nám tam bylo opravdu úzko. A teď si najednou moct žít jako pán! Dneska jsme například měli k obědu hovězí pečení, a ještě i na večeři zbylo. Nechceš ochutnat, jen kousek? Tak se aspoň pojď podívat. No, já ti to ukážu, pojď –

PŘEDNOSTA Ne ne, kdepak, ani nápad –

Dr. STOCKMANN No, tak pojď aspoň sem, ke mně. Vidíš? Máme ubrus.

PŘEDNOSTA Všiml jsem si.

Dr. STOCKMANN A taky stínidlo na lampu. Vidíš? To Káfa na všechno ušetřila. Hned je pokoj útulnější. Nezdá se tí? No, stoupni si sem – ale ne, takhle ne. Takhle, to je ono. Vidíš? Když je světlo takhle pěkně nasměrované dolů – Podle mě je to opravdu elegantní. Co říkáš?

PŘEDNOSTA No to víš, když si někdo takový luxus může dovolit –

Dr. STOCKMANN Jo, tak teď už si to asi dovolit můžu. Káfa říká, že vydělávám skoro tolik, kolik spotřebujeme.

PŘEDNOSTA Skoro, to možná – !

Dr. STOCKMANN Ale vědec musí přece žít aspoň trochu na úrovni. Vzal bych na to jed, že takový normální krajský hejtman spotřebuje za rok mnohem víc než já.

PŘEDNOSTA No to bych prosil! Krajský hejtman, odpovědný státní činitel –

Dr. STOCKMANN Dobře, tak tedy kdejaký obyčejný velkoobchodník. Ten spotřebuje mnohem víc –

PŘEDNOSTA To je dáno okolnostmi.

Dr. STOCKMANN Podívej, Petře, já fakt nevyhazuju peníze za zbytečnosti. Ale opravdu nevím, proč bych si zase měl odříkat to potěšení mít kolem sebe lidi. Já to potřebuju, rozumíš. Tak dlouho jsem trčel v absolutní izolaci – prostě bez toho nemůžu být, musím kolem sebe mít mladé, kurážné, průbojné lidi, lidi svobodomyšlné, energické – ; a to oni jsou, všichni, co se tady vedle tak pěkně krmí. Třeba Hovstada bys měl aspoň trochu znát –

PŘEDNOSTA Jo vidíš, Hovstad, pravda, říkal, že ti prý zase něco otiskne.

Dr. STOCKMANN Mně že něco otiskne?

PŘEDNOSTA No, nějaký článek o lázních. Prý jsi to napsal v zimě.

Dr. STOCKMANN Aha ten, no jo! – Jenže ten já teď zatím tisknout nechci.

PŘEDNOSTA Ne? Já bych jinak myslel, že teď by byla ta nejvhodnější chvíle.

Dr. STOCKMANN Hm, možná máš pravdu; za normálních okolností – (*Přechází.*)

PŘEDNOSTA (*ho sleduje očima*) A co je, prosím tebe, zrovna teď na okolnostech nenormálního?

Dr. STOCKMANN (*se zastaví*) No vidíš, Petře, tak to ti v tuhle chvíli zrovna nemůžu říct. Aspoň ne dneska večer. Na okolnostech může být nenormálního ledacos – anebo taky vůbec nic. Třeba si to jen namlouvám.

PŘEDNOSTA Musím se přiznat, že to zní poněkud záhadně. Děje se něco? Něco, o čem se já snad nemám dozvědět? Domníval bych se jinak, že snad jako předseda správní rady lázní –

Dr. STOCKMANN A já bych se domníval, že já – ; ale nechme toho, Petře, co si budeme vjíždět do vlasů.

PŘEDNOSTA Pánbůh chraň; já nemám ve zvyku vjíždět si s někým do vlasů, jak říkáš. Ale musím s naprostou rozhodností požadovat, aby se o všech opatřeních rozhodovalo úředním postupem a skrze zákonné orgány za tím účelem ustanovené. Nemohu připustit, aby se chodilo postranními nebo zadními cestičkami.

Dr. STOCKMANN Mám já snad ve zvyku chodit postranními nebo zadními cestičkami?

PŘEDNOSTA Rozhodně máš aspoň vrozený sklon chodit vlastní cestou. A to je ve spořádané společnosti skoro stejně tak nepřipustné. Jednotlivec se, nic naplat, musí smířit s tím, že se podřídí celku, nebo lépe řečeno orgánům, jejichž úkolem je nad prospěchem celku bdít.

Dr. STOCKMANN To je možné. Ale co je mně sakra po tom?

PŘEDNOSTA No vidíš, Tomáši, a právě tohle ty zřejmě nejsi nikdy ochoten se naučit. Ale dej si pozor – jednou tě to možná přijde draho – dříve nebo později. Chtěl jsem, abys to věděl. Sbohem.

Dr. STOCKMANN Zešlel jsi nebo co? Jsi tedy úplně vedle –

PŘEDNOSTA To obvyklejně nebývám. Jinak bych si vyprosil – (*Volá do jídelny.*) Na shledanou, paní švagrová. Na shledanou, pánové. (*Odejde.*)

STOCKMANNOVÁ (*vejde do pokoje*) On už je pryč?

Dr. STOCKMANN Jo, odkráčel, málem se vztekl.

STOCKMANNOVÁ Prosím tě, Tomáši, cos mu zase udělal?

Dr. STOCKMANN Naprosto a vůbec nic. Přece nemůžeš chtít, abych mu skládal účty, než k tomu bude čas.

STOCKMANNOVÁ A z čeho bys mu měl skládat účty?

Dr. STOCKMANN Hm; to už nech na mně, Káčo. – To je ale zvláštní, že ještě nepřišla pošta.

(*Hovstad, Billing a Horster vstali od stolu a vcházejí do pokoje. Za chvíli přijdou Eilif s Mortenem.*)

BILLING (*se protahuje*) Ách, po takové večeři je člověk, čert mě vem, jako znovuzrozený.

HOVSTAD Pan přednosta nebyl zrovna v nejrůzovější náladě, co?

Dr. STOCKMANN To je od žaludku. Špatné trávení.

HOVSTAD Hlavně asi nemůže strávit nás z Lidového posla.

STOCKMANNOVÁ Mně se zdálo, že se snášíte docela dobře.

HOVSTAD Ale jo – jenže je to stejně jen jakési příměří.

BILLING To je přesné slovo. Naprosto vyčerpávající.

Dr. STOCKMANN Nesmíme zapomínat, že Petr je, chudák, osamělý člověk. Nemá rodinu ani domov, nemá kde se v klidu a v pohodlí posadit, je pořád jen samé obchody, obchody. A pak toho čaje vodnatého, co do sebe naleje. No nic, tak mládenci, hezky židle ke stolu! Káčo, jak je to s tím grogem?

STOCKMANNOVÁ (*jde do jídelny*) Už se to nese.

Dr. STOCKMANN A vy se posaďte tady ke mně na pohovku, pane kapitáne.

Takový vzácný host – Prosím, pánové, sedněte si.

(*Pánové se posadí kolem stolu. Paní Stockmannová přináší podnos se samovarem, skleničkami, karafami a dalším příslušenstvím.*)

STOCKMANNOVÁ Račte, pánové, obslužte se sami.

Dr. STOCKMANN (*si bere skleničku*) Správně, jen do toho. (*Zatímco se připravuje grog.*) A doutníky, Eilifku, ty víš, kde je krabice. A Morten mi přinese fajfku, vid? (*Kluci jdou do místnosti vpravo.*) Mám takové podezření, že Eilifovi občas zůstane nějaký ten doutník za nehty, ale dělám jakoby nic. (*Volá.*) A, Mortene, taky domácí čepičku! Káčo, řekni mu, prosím tě, kam jsem ji dal. Á, už ji nese. (*Kluci přinášejí požadované.*) Tak prosím, přátelé. Já zůstanu při té své fajfce. Kolikrát jsem se s ní vydal do nečasu tam daleko na severu. – No, tak na zdraví. (*Přítukává si s ostatními.*) Kdepak, tady v klidu a v teploučku je to jinačí.

STOCKMANNOVÁ (*se usadila a vzala si pletení*) Tak vy už zase brzy vyrazíte na cestu, pane kapitáne, vidíte?

HORSTER Příští týden bychom měli být hotovi.

STOCKMANNOVÁ Takže do Ameriky?

HORSTER Tak to máme v plánu.

BILLING Takže to tady nebudete na volby nového přednosty.

HORSTER Tady budou volby?

BILLING Vy to nevíte?

HORSTER Ne, do takových věcí já se nepletu.

BILLING Ale veřejné záležitosti vám snad na srdci leží, ne?

HORSTER Ne, tomu já nerozumím.

BILLING Ale stejně, aspoň volit by člověk přece měl.

HORSTER I když se v tom nevyzná?

BILLING Nevyzná? Jak to, nevyzná? Společnost je jako loď, kormidlovat musejí všichni.

HORSTER No, na pevnině by to možná šlo, ale na lodi, pane, to by bylo zle.

HOVSTAD Stejně je to zvláštní, že většina námořníků je tak lhostejná k tomu, co se děje v jejich zemi.

BILLING Opravdu podivné.

Dr. STOCKMANN Námořníci jsou jako tažní ptáci, cítí se doma na jihu i na severu. Nic naplat, tak musíme my ostatní být o to aktivnější. Bude zítra v Poslu něco společensky angažovaného?

HOVSTAD O městských záležitostech nic. Ale pozitíří jsem chtěl otisknout ten váš článek.

Dr. STOCKMANN A jo, sakra, ten můj článek. Heleďte, to ne, s tím budete muset ještě chvíli počkat.

HOVSTAD Ale? Zrovna mám v listě takové šikovné místo, a taky jsem si říkal, že teď bude ta nejpříhodnější chvíle.

Dr. STOCKMANN No jo, no jo, to je možné, ale stejně budete muset počkat. Já vám to pak vysvětlím –

(Z předsíně vejde Petra v plášti a s kloboukem, pod paží nese hromadu sešitů.)

PETRA Dobrý večer.

Dr. STOCKMANN No, Péto, je to dost.

(Vzájemné pozdravy; Petra si svlékne kabát a hodí ho i se sešity na židli u dveří.)

PETRA No prosím, tady si všichni dávají do nosu, a já zatím otročím ve škole.

Dr. STOCKMANN No, tak teď si dáš taky, pojď.

BILLING Dáte si skleničku, slečno?

PETRA *(jde ke stolu)* Děkuju, já se radši obsloužím sama, vy vždycky namícháte takovou koňskou dávku. – Jo, málem bych zapoměla, tati, mám pro tebe dopis. *(Jde k židli s kabátem.)*

Dr. STOCKMANN Dopis? Od koho?

PETRA *(šátrá v kapsách kabátu)* Dal mi ho pošťák, zrovna když jsem...

Dr. STOCKMANN *(vstane a jde k ní)* A to mi ho dáváš teprv teď!

PETRA Já už jsem vážně neměla čas letět zase zpátky. Tady ho máš.

Dr. STOCKMANN *(popadne dopis)* Ukaž. Ukaž, holčičko. *(Dívá se na obálku.)* No jo, je to tak.

STOCKMANNOVÁ Na tohle jsi čekal?

Dr. STOCKMANN No právě, hned si to běžím – Kde najdu nějaké světlo, Káto? To už u mě zase není jediná lampa?

STOCKMANNOVÁ Ale jistě, máš ji na stole, rozsvícenou.

Dr. STOCKMANN Výborně, výborně. Tak mě na chvíličku omluvte – *(Odejde do místnosti vpravo.)*

PETRA Co to může být, mami?

STOCKMANNOVÁ Nevím, ale posledních několik dní se pořád ptal na poštu.

BILLING Třeba nějaký přespolní pacient –

PETRA Chudák táta, jen jestli si toho nenabral nějak moc. *(Nalije si.)* Á, to bude něco!

HOVSTAD Tak vy jste dneska zase měla večerní školu?

PETRA *(se napije)* Dvě hodiny.

BILLING A dopoledne čtyři ve škole –

PETRA *(si sedne ke stolu)* Pět.

STOCKMANNOVÁ A ještě si neseš písemky.

PETRA No jo, vidíš tu hromadu?

HORSTER Tak koukám, že máte taky práce dost.

PETRA To jo, ale baví mě to. Taky to člověka tak krásně utahá.

BILLING A to se vám líbí?

PETRA Jistě, spím potom jak dudek.

MORTEN Ty musíš být strašná hříšnice, Péto.

PETRA Hříšnice?

MORTEN No, když tak šrotíš. Pan učitel říká, že práce je trest za naše hříchy.

EILIF Ty jsi blbej; tomu fakt věříš?

STOCKMANNOVÁ No tak, Eilifku!

BILLING *(se směje)* To je dobré.

HOVSTAD A ty bys nechtěl tolik pracovat, Mortene?

MORTEN To teda nechtěl.

HOVSTAD A čím bys chtěl jednou být?

MORTEN Já bych byl ze všeho nejradši viking.

EILIF No jo, ale to bys musel být pohan.

MORTEN No tak bych byl pohan, a co?

BILLING Ty jsi můj člověk, Mortene. Já říkám totéž.

STOCKMANNOVÁ *(gesto rukou)* Ale pane Billingu, to snad ne!

BILLING Ale jo, čert mě vem. Jsem pohan a jsem na to hrdý. Uvidíte, za chvíli z nás budou stejně pohaní, ze všech.

MORTEN A to si pak budeme moct dělat, co budem chtít?

BILLING No, víš, Mortenku –

STOCKMANNOVÁ Tak kluci, a šup nahoru. Máte ještě na zítra učení.

EILIF Ale já bych moh ještě chvíli –

STOCKMANNOVÁ Ty taky, tak honem, už ať vás tu nevidím.

(Kluci dají dobrou noc a odejdou dveřmi vlevo.)

HOVSTAD Vy si opravdu myslíte, že jim může uškodit, když uslyší něco takového?

STOCKMANNOVÁ No, já nevím, ale já tyhle řeči tedy moc ráda nemám.

PETRA No, mami, ale to si myslím, že děláš chybu.

STOCKMANNOVÁ To je možné, ale stejně to nemám ráda. Aspoň tady doma.

PETRA To je všude takové nepravdy, doma i ve škole. Doma aby člověk mlčel, a ve škole musíme dětem lhát.

HORSTER Lhát? Musíte?

PETRA No, co myslíte, nemusíme jim snad vykládat spoustu věcí, kterým sami nevěříme?

BILLING No, tak to je bohužel smutná pravda.

PETRA Kdybych na to tak měla, založila bych si svou vlastní soukromou školu. Tam by to vypadalo jinak.

BILLING No, měla, měla –

HORSTER Podívejte, slečno Stockmannová, kdybyste opravdu chtěla, mohl bych vám poskytnout přístřeší. Dům po nebožtíku otci je skoro prázdný, dole je velikánská jídelna –

PETRA (*se rozesměje*) Děkuju vám, to jste hodný, ale z toho stejně nic nebude.

HOVSTAD Kdepak, slečno Petro, to se radši dejte k nám novinářům, to vám radím já. Jo, mimochodem, už jste se podívala na tu anglickou povídku, co jste nám slíbila přeložit do Posla?

PETRA Ještě ne, ale nebojte se, všecko bude.

(*Ze svého pokoje vejde dr. Stockmann s otevřeným dopisem v ruce.*)

Dr. STOCKMANN (*mává dopisem*) Teď se naše město dozví novinku, to si tedy pište!

BILLING Novinku?

STOCKMANNOVÁ Jakou novinku?

Dr. STOCKMANN Velký objev, Káfo.

HOVSTAD Tak?

STOCKMANNOVÁ A ten jsi udělal ty?

Dr. STOCKMANN Právě že já. (*Přechází sem tam.*) Tak teď jen ať si přijdou, jak mají ve zvyku, a začnou vykládat, že jsou to jen vrtochy a výmysly nějakého blázna. Však oni si dají pozor! Chachá, ti si dají pozor, to se spolehněte.

PETRA Ale tati, tak řekni, o co jde.

Dr. STOCKMANN Jistě, jistě, nechte mě vydechnout, všecko se to dozvíte. Takhle Petra tady mít! Jo, jo, tady je vidět, jak můžou lidi chodit po světě a pronášet nejrůznější soudy, slepí jako krtci.

HOVSTAD Jak to myslíte, pane doktore?

Dr. STOCKMANN (*se zastaví u stolu*) Nepanuje snad všeobecné mínění, že tohle je zdravé město?

HOVSTAD Panuje, pochopitelně.

Dr. STOCKMANN Dokonce ohromně zdravé – a to tak, že si zaslouží, aby ho všichni co nejvřeleji doporučovali nemocným i zdravým –

STOCKMANNOVÁ Ale tak Tomáši –

Dr. STOCKMANN Však jsme ho taky doporučovali a vychvalovali. Já sám jsem psal a psal – do Lidového posla, brožurky, letáky –

HOVSTAD No a co má být?

Dr. STOCKMANN Tak tyhle lázně, kterým se říká „tepna města“, jeho „životní míza“ a – a čert ví co všecko –

BILLING „Tlukoucí srdce města“ jsem si jednou ve slavnostní chvíli dovolil je nazvat –

Dr. STOCKMANN Jo, to taky. No, takže víte, co vůbec jsou, tyhle jedinečné a vynášené lázně, co stály takových peněz – víte, co jsou?

HOVSTAD Ne, co by měly být?

STOCKMANNOVÁ Tak co tedy?

Dr. STOCKMANN Celé tyhle slavné lázně jsou jedno jediné morové doupě.

PETRA Lázně, tati?

STOCKMANNOVÁ (*zároveň*) Naše lázně?

HOVSTAD (*stejně tak*) Ale pane doktore!

BILLING Neuvěřitelné!

Dr. STOCKMANN Říkám vám, že celé tyhle lázně jsou otrávený nabílený hrob. Lidskému zdraví krajně nebezpečné. Veškerý ten sajrajt z Mlýnské doliny – to odporné smradlavé svinstvo – infikuje vodu v potrubí do lázeňského domu. A navrch tenhle ten zatracený jedovatý odpad vytéká do moře –

HORSTER Tam, co jsou mořské lázně?

Dr. STOCKMANN Přesně tam.

HOVSTAD A jak to můžete tak jistě vědět, pane doktore?

Dr. STOCKMANN Prozkoumal jsem místní podmínky co nejsvědomitěji. Už dávno jsem totiž měl podezření, že se tu něco takového děje. Loni jsme tu mezi lázeňskými hosty měli celou řadu dost nápadných případů tyfu a jiných gastrointestinálních potíží –

STOCKMANNOVÁ Vidíš, to je pravda.

Dr. STOCKMANN Tehdy jsme mysleli, že to sem zatáhli lidi zvenku. Ale mně se to stejně nechtělo líbit, a tak jsem se minulou zimu pustil do průzkumu vody, tedy v rámci svých omezených možností.

STOCKMANNOVÁ Tak proto jsi měl tolik práce!

Dr. STOCKMANN Tak. Práce jsem měl opravdu dost, to máš pravdu, Káfo. Ale pořádná vědecká analýza se tu stejně udělat nedá, a tak jsem poslal vzorky pitné i mořské vody do univerzitních laboratoří, aby mi udělali důkladný rozbor.

HOVSTAD A ten jste teď dostal?

Dr. STOCKMANN (*ukazuje dopis*) Tady to je! Přítomnost hnilobných organických látek ve vodě prokázána mimo veškerou pochybnost – infuzorií – to jsou nálevníci – prostě mraky. Lidskému zdraví nanejvýš škodlivé, ať už se užívá vnitřně nebo zevně.

STOCKMANNOVÁ Panebože, to je ale štěstí, žes na to přišel včas.

Dr. STOCKMANN Taky bych řek.

HOVSTAD A co s tím teď hodláte udělat, pane doktore?

Dr. STOCKMANN No přirozeně zakročit, aby se to napravilo.

HOVSTAD A to se dá zařídit?

Dr. STOCKMANN Nějak to jít musí, protože jinak jsou celé lázně na odepsání – k ničemu. Ale není zas tak zle. Víím přesně, co je třeba udělat.

STOCKMANNOVÁ Ale Tomíčku, žes to všechno držel takhle v tajnosti.

Dr. STOCKMANN Jo, podle tebe jsem to měl asi vytrubovat po městě, ještě než jsem měl v ruce stoprocentní důkazy? Pěkně děkuju. Takový cvok ještě nejsem.

PETRA No dobře, ale nám tady doma jsi snad –

Dr. STOCKMANN Ani živé duši! Ale zítra můžeš zaběhnout k jezevcovi –

STOCKMANNOVÁ Ale no tak, Tomáši!

Dr. STOCKMANN No dobře, dobře, tak tedy k dědečkovi. Ten bude koukat, dědouš. Myslí si, že to nemám v hlavě v pořádku – no, to si ostatně nemyslí jen on, jak se tak dívám kolem sebe. Ale teď tedy budou koukat, dobráci – teď budou koukat –! (*Chodí sem tam a mne si ruce.*) Tady teď propukne mumraj, Káfo. To si nedovedeš představit. Veškeré vodovodní potrubí se bude muset rekonstruovat.

HOVSTAD (*vstane*) Veškeré vodovodní potrubí?

Dr. STOCKMANN No jistě, jak jinak. Vpusť je příliš nízko, musí se přeložit mnohem výš.

PETRA Tak jsi měl přece jenom pravdu.

Dr. STOCKMANN No, ty si to pamatuješ, Péto? Napsal jsem jim to, ještě než začali stavět. Jenomže tenkrát na mě nedali. No, tak teď to tedy schytají, uvidíte. – Napsal jsem pochopitelně podrobný rozklad na správu lázní, celý týden už ho mám hotový, čekal jsem jenom tady na to. (*Ukáže dopis.*) A teď se to pěkně odešle, a to ihned. (*Jde do svého pokoje a vrátí se se složkou papírů.*) Vidíte? Čtyři hustě psané strany. A dopis jim přiložíme. Obálku, Káfo! Něco, do čeho bych to moh zabalit. Výborně. A je to. Dej to – no – hergot sakra (*dupne*) – jak ona se jmenuje? No, služebné to dej, ať to okamžitě odnese přednostovi městského úřadu.

(*Paní Stockmannová odnese balíček dveřmi do jídelny.*)

PETRA Co myslíš, co tomu strejda Petr řekne?

Dr. STOCKMANN Co by měl říkat? Měl by být rád, že se taková důležitá věc dostane na veřejnost, to je snad jasné.

HOVSTAD Smím přinést o vašem objevu malou zprávičku v Lidovém poslu?

Dr. STOCKMANN Výborně, budu vám vděčný.

HOVSTAD Je přece žádoucí, aby se to veřejnost dozvěděla, čím dřív, tím líp.

Dr. STOCKMANN Pochopitelně.

STOCKMANNOVÁ (*se vrací*) Už šla.

BILLING Čert mě vem, pane doktore, vy budete první člověk ve městě!

Dr. STOCKMANN (*spokojeně přechází*) Ale co, vždyť jsem v podstatě udělal jen svou povinnost. Podařilo se mi vykopat poklad, to je vše – ale stejně –

BILLING Pane redaktore, co říkáte, nemělo by město pana doktora uctít manifestací na jeho oslavu?

HOVSTAD Já bych tu myšlenku rozhodně podpořil.

BILLING A já o tom promluvím s Aslaksenem.

Dr. STOCKMANN Ba ne, přátelé, takové hrátky pusťte z hlavy. O žádných

oslavách nechci ani slyšet. A kdyby mi správa lázní chtěla zvýšit plat, tak to nepřijmu. To ti říkám, Káfo – odmítnu to.

STOCKMANNOVÁ To uděláš dobře.

PETRA (*pozvedne sklenici*) Na zdraví, tati!

HOVSTAD a BILLING Na zdraví, na zdraví, pane doktore!

HORSTER (*si přitukává s doktorem*) Tak vám přeju, abyste z tohohle měl jen a jen radost.

Dr. STOCKMANN Děkuju, přátelé milí, děkuju. Jsem opravdu ze srdce rád – je to přece jen nádherný pocit, vědět, že se člověk zasloužil o své rodné město a o své spoluobčany. Hurá, Káfo!

(*Popadne ji oběma rukama kolem krku a roztočí se s ní. Paní Stockmannová ječí a brání se. Smích, potlesk, provolávání slávy. Kluci strčí hlavu do dveří.*)

DRUHÉ DĚJSTVÍ

Obývací pokoj Dr. Stockmanna. Dveře do jídelny jsou zavřené. Je dopoledne.

STOCKMANNOVÁ *(vejde z jídelny, v ruce dopis v zalepené obálce, jde k prvnímu dveřím vpravo a nakoukne dovnitř)* Tomáši, jsi doma?

Dr. STOCKMANN *(zevnitř)* Právě jsem přišel. *(Vejde dovnitř.)* Máš něco?

STOCKMANNOVÁ Dopis od tvého bratra. *(Podá mu ho.)*

Dr. STOCKMANN Aha, tak se podíváme... *(Otevře dopis a čte.)* „V příloze vracíme zasláný rukopis –“ *(Dál jen mumlá.)* Hm –

STOCKMANNOVÁ Tak co píše?

Dr. STOCKMANN *(strčí papíry do kapsy)* Nic, jen že se kolem poledne dostaví osobně.

STOCKMANNOVÁ Tak nikam nechoď a počkej na něj.

Dr. STOCKMANN No jo, to je v pořádku, návštěvy už mám hotové.

STOCKMANNOVÁ To jsem tedy zvědavá, jak to přijme.

Dr. STOCKMANN To je jasné, nepůjde mu pod nos, že jsem na to přišel já, a ne on, uvidíš.

STOCKMANNOVÁ Já vím, nemáš z toho trochu obavy?

Dr. STOCKMANN Prosím tě, říkám ti, že v podstatě bude rád. Ale stejně – náš Petříček má vždycky takovou hrůzu z toho, že by pro město náhodou mohl něco udělat taky někdo jiný než on.

STOCKMANNOVÁ Heleď, Tomíčku, tak měj rozum a o tu čest se s ním poděl. Co já vím, mohlo by se třeba říct, že tě na stopu uvedl on –

Dr. STOCKMANN Pro mě za mě, klidně. Jen když to napravím –

MORTEN KIIL *(strčí hlavu do dveří z předsíně, rozhlédne se, uchechtne se a pak se rošťácky zeptá)* Je to – je to pravda?

STOCKMANNOVÁ *(k němu)* Tati – to jsi ty!

Dr. STOCKMANN Á, to se podívejme, pan tchán, dobré jitro, dobré jitro.

STOCKMANNOVÁ Tak pojď dál, co stojíš za dveřma.

MORTEN KIIL Ale jen jestli je to pravda – jinak zase jdu.

Dr. STOCKMANN Co jestli je pravda?

MORTEN KIIL Ta šílenost s vodovodem. Je to fakt pravda?

Dr. STOCKMANN Jistě, aby to nebyla pravda. Ale jak jste se to dozvěděl vy?

MORTEN KIIL *(vejde do pokoje)* Petra se u mě na chvíli zastavila, když letěla do školy.

Dr. STOCKMANN A ták.

MORTEN KIIL No, a povídala – Myslel jsem, že si ze mě jen tak dělá blázný, ale pak jsem si řekl, Petra? Těžko.

Dr. STOCKMANN Jak vás to vůbec mohlo napadnout!

MORTEN KIIL Kdepak, na nikoho není spoleh, hned si z jednoho každé dělá blázny. No, ale takže je to přes to přese všechno pravda?

Dr. STOCKMANN Jistě, to se můžete spolehnout. Tak se u nás posadte, tatínku. (*Přinutí ho, aby si sedl.*) A není to snad pro město ohromné štěstí – ?

MORTEN KIIL (*zápasí se smíchem*) Štěstí pro město, jo?

Dr. STOCKMANN No, že jsem to objevil takhle včas –

MORTEN KIIL (*jako předtím*) Jo, jo, to jo. – Ale nikdy by mě nenapadlo, že s takovou opičárnou vyrukujete na vlastního bratra.

Dr. STOCKMANN Opičárnou?

STOCKMANNOVÁ Ale tati –

MORTEN KIIL (*si opře obě ruce a bradu o hůl a šibalsky na doktora mrkne*) Tak jak že ono to je? Něco že do vodního potrubí se dostaly nějaký zvířata?

Dr. STOCKMANN Aha! Ano, nálevníci.

MORTEN KIIL Jo, a těchhle zvířat že se tam dostalo nějak moc, říkála Petra. Prej úplná fůra, jo?

Dr. STOCKMANN No ano, statisíce jich tam můžou být.

MORTEN KIIL Ale vidět, to je nikdo nevidí – je to tak?

Dr. STOCKMANN Je. Vidět nejsou.

MORTEN KIIL (*se tiše pochechtává*) Tak tohle je teda, kruciherde, trumf, nic lepšího jsem od vás teda ještě neslyšel.

Dr. STOCKMANN Jak to?

MORTEN KIIL Ale přednostovi něco takového v životě nenamluvíte.

Dr. STOCKMANN To se ještě uvidí.

MORTEN KIIL Myslíte si, že je takový šílenec?

Dr. STOCKMANN Já dokonce doufám, že všichni lidé ve městě budou takoví šílení.

MORTEN KIIL Všichni lidé ve městě! A sakra – no co, může bejt. To je nakonec jejich starost, dobře jim tak. Když jsou takoví mudrci, všichni jsou chytřejší než my starý. Z představenstva mě vyštípali jak prašivýho psa. Jo jo, je to tak, přehlasovali mě, jako bych byl prašivej, pánové. Ale teď se jim to teda vrátí. Jen do nich s téma opičárnama, doktorskej.

Dr. STOCKMANN Ale tatínku –

MORTEN KIIL Opičárny, nic jiného, říkám. (*Vstane.*) Jestli se vám povede, aby přednosta a jeho kamarádíckové pobíhali po městě s hadrem na nose, tak dám do hodiny tisícovku na chudé.

Dr. STOCKMANN No, to bude šlechetný čin.

MORTEN KIIL To víte, na rozhazování nemám, ale jestli se vám tohle podaří, tak na Štědrý den dám chudým pět stovek.

(*Z předsíně vejde redaktor Hovstad*)

HOVSTAD Dobré jitro. (*Zarazí se.*) Jeje, promiňte –

Dr. STOCKMANN To nic, jen pojdte, pojdte.

MORTEN KIIL (*se pochechtává*) Jo tenhle! Tak ten v tom taky jede?

HOVSTAD Jak to, v čem?

Dr. STOCKMANN Ano, pan redaktor to ví také.

MORTEN KIIL No, to jsem si moh myslet. Takže to bude i v novinách. Kdepak, zeťáčku, vy jste šikula. Tak jen do toho, já už musím běžet.

Dr. STOCKMANN Zdržte se ještě chvíli, tatínku.

MORTEN KIIL Nene, já už musím. A vy si koukejte vymýšlet co nejvíc opičáren. Však to sakra nebude zadarmo. (*Odchází, paní Stockmannová jej doprovází ven.*)

Dr. STOCKMANN (*se směje*) Představte si – dědek té vodní aféře nevěří. Ani slovo.

HOVSTAD Jo, tak o tohle šlo –

Dr. STOCKMANN Ano, právě jsme o tom mluvili. A vy možná jdete taky kvůli tomu?

HOVSTAD Ano, jdu. Máte chvíli čas, pane doktore?

Dr. STOCKMANN Jak dlouho budete chtít.

HOVSTAD Pan přednosta už se ozval?

Dr. STOCKMANN Ještě ne. Přijde osobně.

HOVSTAD Hodně jsem o té věci od včerejška od večera přemýšlel.

Dr. STOCKMANN A?

HOVSTAD Pro vás jako lékaře a vědce je ta potíž s vodovodem izolovaná záležitost. Chci říct, ani vás nenapadne, že by mohla mít souvislost se spoustou dalších věcí.

Dr. STOCKMANN V jakém smyslu –? Pojdte, posadíme se na to. – Ne, hezky na pohovku. (*Hovstad si sedne na pohovku, Dr. Stockmann do křesílka na druhé straně stolu.*) No. Takže jak jste to – ?

HOVSTAD Říkal jste včera, že zkažená voda pochází z těch nečistot v půdě.

Dr. STOCKMANN Ano, zcela nepochybně to způsobuje to zamořené bahno v Mlýnské dolině.

HOVSTAD Nezlobte se, pane doktore, ale já myslím, že to způsobuje úplně jiné bahno.

Dr. STOCKMANN A jaképak?

HOVSTAD Bahno, ve které se změnil náš prohnílý místní život.

Dr. STOCKMANN Pane Hovstade, co to ksakru vedete za řeči?

HOVSTAD Veškeré městské záležitosti se postupně dostaly do rukou skupiny státních úředníků –

Dr. STOCKMANN No, státní úředníci snad všichni nejsou.

HOVSTAD To ne, ti, co nejsou státní úředníci, jsou aspoň přátelé a přívrženci státních úředníků, všichni ti boháči, všechna ta vážená jména ve městě. Ti nám tady teď panují a vládou.

Dr. STOCKMANN No jo, ale vždyť jsou to lidi opravdu schopní a věcem rozumějí.

HOVSTAD Prokázali, že jsou schopní a že věcem rozumějí, když rozhodli, že vodovod povede tak, jak vede?

Dr. STOCKMANN To ne, to samozřejmě zkonili, jak zákon káže. Ale to se přece teď napraví.

HOVSTAD Vy si myslíte, že to půjde tak hladce?

Dr. STOCKMANN Hladce nehladce – prostě to jít musí, a hotovo.

HOVSTAD Když do toho zasáhne tisk, tak možná.

Dr. STOCKMANN Ale vážený pane, to vůbec nebude třeba. Jsem si jist, že bratr –

HOVSTAD Nezlobte se, pane doktore, ale chtěl jsem vám říct, že mám v úmyslu se tou věcí zabývat.

Dr. STOCKMANN V novinách?

HOVSTAD Ano. Když jsem převzal vedení Lidového posla, učinil jsem to s pevným předsevzetím, že rozdrťím tenhle uzavřený kruh starých, zkonatělých tradicionalistů, kteří si zmonopolizovali moc ve městě.

Dr. STOCKMANN Ale vždyť jste mi sám říkal, jak to skončilo. Že jste tím noviny málem přivedl ke krachu.

HOVSTAD Ano, tenkrát jsme museli přibrzdit, to je pravda. Bylo tady totiž nebezpečí, že žádné lázně nebudou, když tihle lidé padnou. Jenomže teď už lázně stojí, a my se bez toho blahorodého panstva obejdeme.

Dr. STOCKMANN Obejdeme, obejdeme; ale jsme jim nesmírně zavázáni.

HOVSTAD Jen se nebojte, to jim taky s veškerou květnatostí uznáme. Ale novinář mého lidového zaměření si nemůže takovouhle příležitost dát ujít. Je nutno otřást onou pověstí o neomylnosti vládců. To se musí vykonat jako každá jiná pověra.

Dr. STOCKMANN V tom s vámi co nejsrdečněji souhlasím, pane šéfredaktore. Jestli je to pověra, tak pryč s ní.

HOVSTAD Pana přednosty se rozhodně nechci dotknout, když je to váš bratr. Ale vy jste jistě, stejně jako já, přesvědčen, že pravda je nad všechny ohledy.

Dr. STOCKMANN Pochopitelně, to je samozřejmě. – *(Vyhrkne.)* No jo, ale – ale.

HOVSTAD Nesmíte si o mně myslet nic špatného. Neženu se za vlastním prospěchem a netoužím po moci o nic víc než ostatní.

Dr. STOCKMANN Ale milý pane – koho by taky něco takového napadlo?

HOVSTAD Pocházím z malých poměrů, jak dobře víte, a měl jsem dost a dost příležitostí na vlastní kůži se přesvědčit, co nižší vrstvy potřebují ze všeho nejvíc: mít účast na správě veřejných věcí, pane doktore. Tím se totiž rozvíjejí schopnosti, znalosti i sebevědomí –

Dr. STOCKMANN To já naprosto chápu –

HOVSTAD Ano – a řekl bych, že novinář na sebe bere těžkou odpovědnost, jestliže zanedbá vhodnou příležitost, jak přispět k osvobození lidu, k osvobození chudých a utlačovaných. Já vím – v táboře mocných to budou označovat za podvratnou činnost a podobné věci, no, jen ať dělají, jak umějí. Jen když já budu mít čisté svědomí –

Dr. STOCKMANN Přesně tak, ano! Přesně tak, milý pane šéfredaktore. Ale stejně – ale dopřic – ! *(Někdo klepe.)* Dále!

(Ve dveřích z předsíně se objeví tiskař Aslaksen, chudě, leč slušně oděný, v černém, bílá, trochu pomačkaná kravata, rukavice a klobouk v ruce.)

ASLAKSEN *(se klaní)* Pane doktore, omlouvám se, že jsem si dovolil –

Dr. STOCKMANN *(vstane)* Ale to se podívejme – pan Aslaksen!

ASLAKSEN Ano, prosím, pane doktore.

HOVSTAD *(vstane)* Chtěl jste mluvit se mnou?

ASLAKSEN Nene, vůbec jsem netušil, že tu na sebe narazíme. Ne, jdu za panem doktorem –

Dr. STOCKMANN Čím mohu sloužit?

ASLAKSEN Slyšel jsem od pana Billinga, že máte v úmyslu zařídit městu lepší vodovod, je to pravda?

Dr. STOCKMANN Do lázní, ano.

ASLAKSEN Ano, pochopitelně. No, tak v tom případě jsem vás přišel ujistit, že vás v této věci hodlám ze všech sil podpořit.

HOVSTAD *(doktorovi)* Vidíte!

Dr. STOCKMANN Srdečné díky. Ale –

ASLAKSEN Budete možná potřebovat mít nás, malé lidi, na své straně. Utváříme tady ve městě jaksi drtivou většinu – tedy když opravdu chceme. A většinu je vždycky výhodné mít za sebou, pane doktore.

Dr. STOCKMANN To je nepopíratelná pravda. Já jen nechápu, proč by se v téhle záležitosti mělo přistupovat k bůhvíjakým zvláštním opatřením. Mně připadá, že věc tak jednoznačná a jasná –

ASLAKSEN Ale stejně se vám to bude hodit, však já ty místní úřady znám. Místní mocipáni hrozně neradi přistupují na návrhy někoho jiného. A proto jsem si říkal, že by nemuselo být tak úplně od věci, kdybychom uspořádali menší demonstraci.

HOVSTAD Právě, ano.

Dr. STOCKMANN Demonstraci? Za co a jak chcete demonstrovat?

ASLAKSEN Přirozeně zcela umírněnou, pane doktore. Já zastávám názor, že všechno je nutno dělat umírněně. Umírněnost je první ctností dobrého občana – aspoň podle mého názoru.

Dr. STOCKMANN Však jste tím také známý, pane Aslaksene.

ASLAKSEN Ano, taky si troufám říct. No, a tahleta záležitost s tou vodou, ta je pro nás malé lidi strašně důležitá. Vypadá to totiž, jako že se z lázní stane pro naše město něco jako menší zlatý důl. Z lázní budeme všich-

ni živi, nejvíc pochopitelně my, majitelé nemovitostí. Proto bychom lázně taky rádi ze všech sil podpořili. A jelikož jsem předseda sdružení majitelů nemovitostí –

Dr. STOCKMANN Ano –?

ASLAKSEN – a kromě toho také jednatelem spolku pro umírněnou spotřebu alkoholu – víte přece, pane doktore, že jsem činný v abstinentsním hnutí?

Dr. STOCKMANN Samozřejmě.

ASLAKSEN No – tak je tedy pochopitelné, že přijdu do styku se spoustou lidí. A jelikož jsem chvalně znám jako člověk rozvázný a zákonů dbalý občan, jak tady pan doktor ostatně sám zdůraznil, mám taky ve městě jistý vliv – řekněme, že mi mé postavení dává jistotu, jakkoli skromnou, moc, mohu-li to tak sám říct.

Dr. STOCKMANN Ano, to všechno já dobře vím.

ASLAKSEN No vidíte – takže by pro mě byla maličkost dát dohromady takovou jako adresu, kdyby bylo třeba a byly nějaké potřeby.

Dr. STOCKMANN Adresu?

ASLAKSEN Ano, jakousi děkovnou adresu od občanů našeho města, za to, že jste tuto společensky tak závažnou věc zveřejnil. Rozumí se, že adresu by bylo nutno formulovat s patřičnou umírněností, aby se nedotkla úřadů a vůbec těch, kdo zastávají veřejné funkce. A pokud si na tohle dáme pozor, jsem přesvědčen, že nám to přece nikdo nemůže mít za zlé.

HOVSTAD No tak, i když jim to moc pod nos nepůjde, tak –

ASLAKSEN Ne ne, žádné hrubosti proti veřejným činitelům, pane Hovstade. Žádnou opozici proti lidem, kteří k nám mají tak blízký vztah. To já už jsem zažil mockrát, a nechci to opakovat, z toho nikdy nekouká nic dobrého. Ale rozvázně a svobodomyšlné vyjádření názoru, na to nelze dbalému občanovi upírat právo.

Dr. STOCKMANN (*mu potřásá rukou*) Milý pane Aslaksene, ani vám nedovedu povědět, jak mě nesmírně těší, že mezi spoluobčany nacházím takovou podporu. Mám opravdu radost – velkou radost! Poslyšte, co říkáte, dáme si na to skleničku sherry? Co?

ASLAKSEN Ne, děkuju hezky, ale takový alkohol já nepiju.

Dr. STOCKMANN Tak aspoň sklenici piva, no, co vy na to?

ASLAKSEN Děkuju, pane doktore, taky ne. Takhle brzy dopoledne nic. Ale zato se teď vydám do města a promluví s řadou majitelů nemovitostí, to víte, musím taky trochu připravit náladu.

Dr. STOCKMANN To je od vás opravdu nesmírně laskavé, pane Aslaksene. Ale stejně mi ne a ne jít na rozum, že by všechny tyhle kroky měly být nutné. Já bych spíš řekl, že by to všechno mělo jít tak nějak samo od sebe.

ASLAKSEN Boží mlýny melou poněkud – no, těžkopádně, pane doktore. Neříkám to proto, že bych snad pánům funkcionářům chtěl něco vyčítat, to chraň Bůh –

HOVSTAD Zítra s nimi zameteme v novinách, pane Aslaksene.

ASLAKSEN Ale jen žádné nepřístojnosti, pane redaktore. Postupujte hezky s umírněností, jinak se nehnete z místa. Radím vám dobře, spolehněte se, já jsem nasbíral zkušenosti ve škole života. – No, tak já už abych se rozloučil. Tak, pane doktore, teď už víte, že aspoň my, drobní občané, za vámi stojíme jako jeden muž. Drtivou většinu máte na své straně.

Dr. STOCKMANN Děkuju vám, děkuju. (*Podá mu ruku.*) Na shledanou.

ASLAKSEN Jdete do tiskárny, pane Hovstade?

HOVSTAD Až potom, mám ještě nějaké řízení.

ASLAKSEN Tak dobře. (*Pozdraví a odchází. Dr. Stockmann ho doprovodí do předsíně.*)

HOVSTAD (*když se Dr. Stockmann vrací*) Tak co tomu říkáte, pane doktore? Nezdá se vám taky, že je třeba tady pořádně vyvětrat a veškerou tu ochablost, polovičitost a zbabělost odtud vymést?

Dr. STOCKMANN To máte na mysli pana Aslaksena?

HOVSTAD Ano, jistě. Ten právě patří k těm, co vězí v tom bahně – ať je jak chce hodný a vím já co ještě. A takoví jsou tady u nás skoro všichni. Naklánějí se v jednom kuse na obě strany, a pro samé ohledy a pochybnosti se v životě neodváží udělat rozhodný krok.

Dr. STOCKMANN Ale mně připadalo, že Aslaksen s tím sympatizuje.

HOVSTAD Jenže jedno já kladu výš, pane doktore: postavit se všemu jako člověk neochvějný a sebejistý.

Dr. STOCKMANN V tom vám ovšem dávám zcela za pravdu.

HOVSTAD A právě proto hodlám se nyní chopit příležitosti a pokusit se, jestli přece jen nedokážu přimět ty sympatizanty, aby se aspoň jednou v životě vzchopili. Uctívání autorit je nutno tady ve městě vymýtit. Trestuhodnou nezodpovědnost, s jakou se dopustili toho strašného omylu s vodovodem, je nutno před všemi voliči náležitě odhalit.

Dr. STOCKMANN No dobře, když myslíte, že to bude k obecnému prospěchu, tak prosím. Ale nejdřív si promluví s bratrem, do té doby nic nepodnikajte.

HOVSTAD Tak já si zatím napíšu úvodník. A když pan přednosta nebude ochoten věc podpořit –

Dr. STOCKMANN Ale jak vás to vůbec může napadnout.

HOVSTAD Snadno, pane doktore, snadno. A pak –

Dr. STOCKMANN No tak, potom vám slibuju – víte co? Pak tedy můžete otisknout ten můj článek. A hezky celý.

HOVSTAD Ano? Slovo muže?

Dr. STOCKMANN (*mu podává rukopis článku*) Tady ho máte, vezměte si ho s sebou. Zatím si ho můžete aspoň přečíst, to nikomu neuškodí, a pak mi ho vrátíte.

HOVSTAD Výborně, výborně, přesně tak to udělám. Tak na shledanou, pane doktore.

Dr. STOCKMANN Na shledanou. Ono to totiž půjde všechno zcela hladce, uvidíte – naprosto hladce.

HOVSTAD No, uvidíme. *(Pokloní se a odejde do předsíně.)*

Dr. STOCKMANN *(jde ke dveřím do jídelny a nakoukne dovnitř)* Káčo –! Ale, Petro, ty jsi doma?

PETRA *(vejde do pokoje)* Právě jsem přišla ze školy.

STOCKMANNOVÁ *(přichází)* Ještě tu nebyl?

Dr. STOCKMANN Petr? Ne. Ale promluvil jsem si s Hovstadem. Je tím mým objevem úplně posedlý. Ono to totiž má daleko větší dosah, než jsem si zpočátku myslel. A Hovstad mi dal k dispozici noviny, kdyby bylo třeba.

STOCKMANNOVÁ A ty myslíš, že bude třeba?

Dr. STOCKMANN Vůbec ne. Ale dá to člověku takový hrdý pocit, když má na své straně svobodný, nezávislý tisk. Jo, a představ si – taky tu byl před-seda sdružení majitelů nemovitostí.

STOCKMANNOVÁ Tak? A co chtěl?

Dr. STOCKMANN Taky mi vyjádřit podporu. Všichni mě hodlají podporovat, kdyby byly nějaké potíže. Káčo – víš ty, co já mám teď za sebou?

STOCKMANNOVÁ Za sebou? Ne. Co máš za sebou?

Dr. STOCKMANN Drtivou většinu.

STOCKMANNOVÁ Aha. A to je dobře, Tomáši?

Dr. STOCKMANN No to bych řekl, že je to dobře. *(Mne si ruce a chodí sem tam.)* Panebože, to je ale radost, stát takhle v bratrské jednotě se svými spoluobčany!

PETRA A dosáhnout něčeho tak dobrého a prospěšného, tatí!

Dr. STOCKMANN No, a navíc pro svoje vlastní rodné město.

STOCKMANNOVÁ Někdo zvoní.

Dr. STOCKMANN Tak to už ho tu máme. – *(Klepání na dveře.)* Prosím, dále.

PŘEDNOSTA *(vejde z předsíně)* Dobrý den.

Dr. STOCKMANN Vítám tě, Petře.

STOCKMANNOVÁ Dobré jitro, pane švagře. Tak jak se vede?

PŘEDNOSTA Děkuju, tak tak. *(Doktorovi.)* Včera po úřední době jsem od tebe obdržel přepis týkající se kvality vody v lázních.

Dr. STOCKMANN Ano. Přečetl sis ho?

PŘEDNOSTA Přečetl.

Dr. STOCKMANN A co tomu říkáš?

PŘEDNOSTA *(se podívá stranou)* Hm –

STOCKMANNOVÁ Pojď, Petro. *(Obě odejdou do pokoje vlevo.)*

PŘEDNOSTA *(po chvíli)* Bylo nutné konat všechny tyhle výzkumy za mými zády?

Dr. STOCKMANN No přece, dokud jsem neměl naprostou jistotu, tak –

PŘEDNOSTA A teď si tedy myslíš, že ji máš?

Dr. STOCKMANN Ano, o tom ses snad přesvědčil sám.

PŘEDNOSTA Máš v úmyslu předložit tuhle písemnost správě lázní jako jakýsi oficiální dokument?

Dr. STOCKMANN No jistě. Něco se s tím přece musí dělat. A rychle.

PŘEDNOSTA Jak máš ve zvyku, používáš ve svém pojednání silné výrazy. Mimo jiné tam píšeš, že naše lázeňské hosty vystavujeme nepřetržitému působení jedů.

Dr. STOCKMANN No, ale Petře, copak se to dá nazvat jinak? Vždyť si to představ – otrávená voda na pitné kúry i koupele! A to se k nám ti chudáci pacienti uchylují v dobré víře a platí drahé peníze, abychom jim vrátili zdraví!

PŘEDNOSTA A z toho tedy vyvozuješ závěr, že je nutno vybudovat kanalizační sběrač, který by odváděl to takzvané svinstvo z Mlýnské doliny, a přeložit vodovodní potrubí.

Dr. STOCKMANN Máš snad nějaké jiné řešení? Já aspoň o žádném jiném nevím.

PŘEDNOSTA Zašel jsem si po ránu za šéfem technického oddělení na magistrátu. A jen tak napůl žertem jsem přivedl řeč na tahle opatření, s tím, že bychom o nich někdy v budoucnosti možná měli uvažovat.

Dr. STOCKMANN Někdy v budoucnosti?

PŘEDNOSTA Nad mou předpokládanou výstřední myšlenkou se jen pousmál – jak jinak. Obtěžoval ses vůbec nějakými úvahami o tom, co by ta rekonstrukce, kterou navrhuješ, asi tak mohla stát? Podle mých informací by náklady patrně dosáhly několika milionů korun.

Dr. STOCKMANN Tolik?

PŘEDNOSTA Ano. A teď přijde to nejhorší. Trvalo by to nejmíň dva roky.

Dr. STOCKMANN Dva roky, říkáš? Celé dva roky?

PŘEDNOSTA Nejmíň. A co si zatím počneme s lázněmi? Máme je zavřít? Nic jiného by nám totiž nezbylo. Nebo si myslíš, že se k nám někdo vypraví, když se rozkřikne chýra, že místní voda je zdraví nebezpečná?

Dr. STOCKMANN Ale Petře, vždyť je.

PŘEDNOSTA A to všechno právě teď – zrovna když podnik začíná vzkvétat. Sousední města mají taky příznivé podmínky pro lázeňskou léčbu. Myslíš si, že se do toho okamžitě nevrhnou a nebudou se snažit obrátit celý ten proud pacientů a hostů k sobě? Pochopitelně, o tom není pochyb. A my ostrouháme. Veškeré drahocenné zařízení budeme muset zavřít, všechno přijde vniveč – a tobě se podaří zničit svoje rodné město.

Dr. STOCKMANN Mně – zničit –!

PŘEDNOSTA Jedině a pouze díky lázním má město vůbec nějakou budoucnost. To snad chápeš zrovna tak dobře jako já.

Dr. STOCKMANN Ale co by se podle tebe mělo tedy podniknout?

PŘEDNOSTA Nebyl jsem s to na základě tvého pojednání přesvědčit sám sebe, že situace je tak na pováženou, jak tvrdíš ty.

Dr. STOCKMANN Je nejspíš ještě horší, hochu. Anebo bude, až přijdou letní vedra.

PŘEDNOSTA Jak říkám, domnívám se, že značně přeháníš. Odborně zdatný lékař musí přece být schopen učinit patřičná opatření – umět tomu škodlivému působení předejít, a zakročit proti němu, kdyby se eventuálně projevilo nějak příliš viditelně.

Dr. STOCKMANN A pak –? Co dál?

PŘEDNOSTA Zásobování lázní vodou je jednou takové, jaké je, a podle toho je samozřejmě nutno na celou věc nazírat. Předpokládám, že výhledově nebude ředitelství lázní neochotné uvážít, do jaké míry by v rámci realistických finančních nákladů bylo možné přikročit k jistým vylepšením.

Dr. STOCKMANN A na takové chytráctví myslíš, že já budu někdy ochoten přistoupit?

PŘEDNOSTA Chytráctví?

Dr. STOCKMANN Jistě, bylo by to jen a jen chytráctví – podvod, lež, zločin proti obecným zájmům, proti celé společnosti.

PŘEDNOSTA Jak už jsem uvedl, nebyl jsem s to nabýt přesvědčení, že by tu opravdu hrozilo nějaké bezprostřední nebezpečí.

Dr. STOCKMANN To mi nevykládej! To není možné. Vylíčil jsem to naprosto přesně podle pravdy, je to tak! A ty to moc dobře víš, Petře, jenomže si to nechceš přiznat. To ty jsi prosadil, že jak lázeňské budovy, tak vodovodní instalace budou tam, kde jsou – a v tom to vězí, tuhleto zatracenou chybu nechceš přiznat. Cha – myslíš si, že do tebe nevidím?

PŘEDNOSTA A i kdyby to tak třeba bylo? Jestliže s jistými obavami chráním svou pověst, pak je to jen kvůli prospěchu města. Bez mravní autority nemohu vést a řídit veškeré jeho záležitosti tak, jak považuji za účelné, má-li být dosaženo prospěchu celku. Proto – a z celé řady dalších důvodů – považuji za naprosto nepřijatelné, aby tvůj rozklad byl předložen ředitelství lázní. V zájmu obecného blaha je nutno ho zadržet. Později hodlám iniciovat debatu o této problematice, a ve vší tichosti uděláme, co bude v našich silách – ale nic, rozumíš, ani jedině slovo o této fatální záležitosti nesmí za žádnou cenu proniknout na veřejnost.

Dr. STOCKMANN Jo, tak tomu už nebude možné zabránit, Petříčku.

PŘEDNOSTA Zabránit se tomu může, a musí!

Dr. STOCKMANN Nejde to, vždyť ti to říkám, už o tom ví moc lidí.

PŘEDNOSTA O tomhle! Kdo? Snad ne to panstvo z Lidového posla?

Dr. STOCKMANN Ale jo, ti taky. Svobodný a nezávislý tisk už se postará, abyste konali svou povinnost.

PŘEDNOSTA *(se na chvíli odmlčí)* Jsi velice nerozvážený člověk, Tomáši. Neuvážil jsi, jaké z toho můžou plynout následky třeba jen pro tebe samého?

Dr. STOCKMANN Následky? Pro mě?

PŘEDNOSTA Pro tebe a pro tvou rodinu, ano.

Dr. STOCKMANN Co to má sakra znamenat?

PŘEDNOSTA Domnívám se, že jsem se k tobě vždy choval jako ochotný bratr a že jsem ti byl vždy ve všem nápomocen.

Dr. STOCKMANN To jistě, a já ti za to děkuju.

PŘEDNOSTA Není třeba. Byl jsem k tomu ostatně částečně i nucen – kvůli sobě. Vždycky jsem choval naději, že tě udržím jakžtakž v jistých mezích, když jsem ti finančně vypomáhal.

Dr. STOCKMANN Cože? Takže to ty jen kvůli sobě –!

PŘEDNOSTA Částečně, říkám. Pro veřejného činitele je trapné, když se jeho nejbližší příbuzný znovu a znovu kompromituje.

Dr. STOCKMANN A to já podle tebe dělám?

PŘEDNOSTA Ano, bohužel, děláš, i když o tom sám nevíš. Máš neklidnou, svárlivou a vzpurnou povahu. A co teprv ten nešťastný sklon vyjadřovat se veřejně o všech možných a nemožných záležitostech. Sotva tě něco napadne, už o tom musíš napsat článek do novin nebo rovnou celou brožuru.

Dr. STOCKMANN Copak není povinností každého občana vyjevovat veřejnosti nové myšlenky?

PŘEDNOSTA Prosím tebe, veřejnost žádné nové myšlenky nepotřebuje. Veřejnosti nejlíp prospějou ty staré dobré uznávané myšlenky, co už jednou má.

Dr. STOCKMANN A to řekneš jen tak!

PŘEDNOSTA No, jednou si s tebou přece musím promluvit otevřeně. Zatím jsem se tomu vyhýbal, protože vím, jak jsi popudlivý; ale teď ti musím povědět pravdu, Tomáši. Nedovedeš si vůbec představit, jak sám sobě škodíš tou zbrklostí. Stěžuješ si na úřady, dokonce i na vládu – i tu se odvažuješ znevažovat – a tvrdíš, že tě kdekdo opomíjí a pronásleduje. Ale můžeš vůbec čekat něco jiného – tak nesnášenlivý člověk jako ty?

Dr. STOCKMANN Cože? Tak teď jsem ke všemu ještě nesnášenlivý?

PŘEDNOSTA Ano, Tomáši, jsi velice nesnášenlivý, a skoro se s tebou nedá pracovat. Pocítil jsem to sám na sobě. Nedbáš naprosto žádných ohledů. Zdá se, že dočista zapomínáš, že za své místo lázeňského lékaře tady vděčíš mně –

Dr. STOCKMANN Byl jsem na něj přece naprosto evidentně nejlepší kandidát! Já, a nikdo jiný! Jako prvnímu mi bylo jasné, že se z města můžou stát kvetoucí lázně, a nikdo jiný to tenkrát nechápal. Sám a jediný jsem se za tuhle myšlenku bil po celá léta, a psal jsem a psal –

PŘEDNOSTA To ti nikdo nebere. Jenže tenkrát nebyla ještě ta pravá chvíle. No, to jsi tam v té dále samozřejmě nemohl posoudit. Ale když pak přišel vhodný okamžik, vzal jsem záležitost do ruky já – tedy společně s ostatními –

Dr. STOCKMANN Jo, a celý ten můj nádherný plán jste zpackali. No, teď je holt vidět, jaká parta géniů jste byli.

PŘEDNOSTA Podle mého názoru je jen vidět, že si zase jednou potřebuješ vyběít tu svou bojovnost. Jdeš po krku svým představeným – to je nakonec tvůj dávný zvyk. Nesneseš nad sebou autoritu, na každého, kdo zastává nějakou vyšší odpovědnou funkci, se díváš křivě a považuješ ho za osobního nepřítel – a to je ti pak hned každá zbraň dobrá. Ale já jsem ti tedy teď vysvětlil, jaké zájmy jsou tady ve hře: zájmy města, a v důsledku toho i mé vlastní. A proto ti říkám, Tomáši, že na požadavku, který ti teď předložím, budu naprosto neúprosně trvat.

Dr. STOCKMANN No, co je to za požadavek?

PŘEDNOSTA Jelikož jsi byl tak nediskrétní, že jsi tuto choulostivou záležitost vynesl na veřejnost, jakkoli bylo třeba uchovat ji jako úřední tajemství ředitelství lázní, je už pochopitelně nemožné věc ututlat. Rozkřiknou se nejrůznější pověsti, a zlomyslní lidé mezi námi je ještě budou přizívat kdovíjakými přísadami. Bude proto nutné, aby ses těmto pověstem veřejně postavil na odpor.

Dr. STOCKMANN Já! Jak? Tomu nerozumím.

PŘEDNOSTA Očekává se od tebe, že na základě dalších analýz dospěješ k závěru, že věc není zdaleka tak nebezpečná nebo závažná, jak sis v první chvíli namlouval.

Dr. STOCKMANN Aha – tak to ode mě očekáváš!

PŘEDNOSTA Dále se od tebe očekává, že budeš chovat – a veřejně také náležitě vyjádříš – plnou důvěru, že vedení důkladně a svědomitě přijme patřičná opatření zaměřená k odstranění možných nedostatků.

Dr. STOCKMANN Ale to v životě nedokážete, když to budete chtít ošvindlovat a flikovat. To ti říkám, Petře, a je to mé upřímné a neochvějné přesvědčení –!

PŘEDNOSTA Jako zaměstnanec nemáš právo mít nějaké zvláštní přesvědčení.

Dr. STOCKMANN (žasne) Nemám právo?

PŘEDNOSTA Jako zaměstnanec, říkám. Jako soukromá osoba – prosím, to je něco jiného. Ale jako podřízená síla v lázních nemáš právo vyjadřovat jakékoli přesvědčení, které je v rozporu s názory tvých nadřízených.

Dr. STOCKMANN Tak to už je trochu moc! Já jako lékař a vědec že nemám právo –!

PŘEDNOSTA Záležitost, o kterou tady jde, není něco čistě vědeckého, je to záležitost kombinovaná, je to věc technická i ekonomická.

Dr. STOCKMANN Ále, jdi do háje, pro mě za mě ať je to co chce! Já chci mít svobodu vyjadřovat se o všech možných záležitostech všude na světě!

PŘEDNOSTA Prosím! Jen ne o záležitostech lázní. – To ti zakazujeme.

Dr. STOCKMANN (křičí) Zakazujete –! Vy –! Taková –!

PŘEDNOSTA Já ti to zakazuju – já, tvůj nejvyšší nadřízený. A když ti já něco zakážu, tak ty budeš poslouchat.

Dr. STOCKMANN (se sotva ovládne) Petře – tedy kdybys nebyl můj bratr –

PETRA (vtrhne do dveří) Tati, tohle si nesmíš dát líbit!

STOCKMANNOVÁ (za ní) Petro! Petro!

PŘEDNOSTA Á, tak tady se poslouchá za dveřmi.

STOCKMANNOVÁ Všecko je tady tak slyšet, nemohly jsme –

PETRA Ano, poslouchala jsem.

PŘEDNOSTA No, vždyť já jsem nakonec rád –

Dr. STOCKMANN (jde k němu) Takže zakazovat a poslouchat, říkáš?

PŘEDNOSTA K tomu tónu jsi mě donutil ty.

Dr. STOCKMANN A pak mám veřejně odvolat, co jsem tvrdil?

PŘEDNOSTA Považujeme za nutné, abys bez odkladu vydal veřejné prohlášení v tom smyslu, jak jsem to požadoval.

Dr. STOCKMANN A když – neposlechnu?

PŘEDNOSTA Vydáme vlastní prohlášení, abychom uklidnili veřejnost.

Dr. STOCKMANN Dobrá, ale pak budu psát proti vám. Budu trvat na svém. Dokážu, že pravdu mám já, a vy že pravdu nemáte. A co uděláte pak?

PŘEDNOSTA Pak nebudu moci zabránit, abys dostal výpověď.

Dr. STOCKMANN Cože?

PETRA Táta – výpověď!

STOCKMANNOVÁ Výpověď!

PŘEDNOSTA Výpověď z místa lázeňského lékaře. Budu považovat za nutné požádat ředitelství o okamžitou výpověď na hodinu a o zákaz jakékoli činnosti spojené s provozem lázní.

Dr. STOCKMANN To se odvážíte?

PŘEDNOSTA Ten odvážlivec, který nás k tomu vyzývá, jsi ty.

PETRA Strýčku, to je neslýchaný postup proti člověku, jako je táta.

STOCKMANNOVÁ Prosím tě, ty mlč!

PŘEDNOSTA (se dívá na Petru) Aha, tak tady už se vyjadřují přímo vlastní názory. No, přirozeně, jak jinak. (Paní Stockmannové.) Paní švagrová, vy jste tady v domě asi ten nejrozzvábnější člověk. Použijte veškerého vlivu, jaký snad na manžela máte, snažte se, aby pochopil, co toto bude znamenat jak pro jeho rodinu –

Dr. STOCKMANN Do mé rodiny nikomu kromě mě nic není!

PŘEDNOSTA – jak pro jeho rodinu, říkám, tak i pro město, v němž sám žije.

Dr. STOCKMANN Pro blaho města tady pracuju jedině já! Veškeré přehmaty stejně musejí dříve nebo později vyjít najevo. Však se ještě ukáže, kdo svoje město miluje.

PŘEDNOSTA Snad ty, když ho zaslepen vzdorem chceš odříznout od hlavního zdroje jeho příjmů?

Dr. STOCKMANN Ten zdroj je otrávený, člověče! Zešílel jsi? Žijeme z toho, že kšeftujeme se svinstvem a hnilobou! Veškerý náš vzkvétající společenský život čerpá živiny ze lži!

PŘEDNOSTA Fantazírování – nebo ještě něco horšího. Člověk, který svůj vlastní domov špiní tak drzými insinuacemi, musí být nepřítel společnosti.

Dr. STOCKMANN *(na něj)* A to si troufáš ty –!

STOCKMANNOVÁ *(se vrhne mezi ně)* Tomáši!

PETRA *(chytne otce za ruku)* Tati, klid!

PŘEDNOSTA Násilnostem se vystavovat nehodlám. Varoval jsem tě. Rozvaž si, čím jsi povinován sobě a rodině. Sbohem. *(Odejde.)*

Dr. STOCKMANN *(přechází sem a tam)* A takovéhle zacházení musím snášet! Ve vlastním domě, Káčo! Co tomu říkáš!

STOCKMANNOVÁ No, je to hanba, Tomáši –

PETRA Páni, já se mu tak dostat na kobytku –!

Dr. STOCKMANN Můžu si za to sám, měl jsem se jim postavit už dávno – ukázat jim zuby – a kousat a kousat! – Mně bude říkat nepřítel společnosti! Mně! Tak bůhví že tohle na sobě teda nenechám!

STOCKMANNOVÁ Ale Tomíčku, tvůj bratr tady má přece jenom ohromnou moc –

Dr. STOCKMANN Jenže já mám pravdu, má milá!

STOCKMANNOVÁ Jo, pravdu, pravdu; k čemu je ti, že máš pravdu, když nemáš moc?

PETRA No ne, mamí – jak můžeš takhle mluvit?

Dr. STOCKMANN Takže ve svobodné společnosti není nic platné mít na své straně pravdu? Ty jsi tedy divná, Kateřino. A kromě toho – nemám snad před sebou svobodný a nezávislý tisk – a za sebou drtivou většinu? To je snad taky nějaká moc, aspoň podle mě.

STOCKMANNOVÁ Ale proboha živého, Tomáši, snad by ses nechtěl –?

Dr. STOCKMANN Co bych nechtěl?

STOCKMANNOVÁ – no postavit proti bratrovi, jsem chtěla říct.

Dr. STOCKMANN A co bych krucihergot podle tebe měl dělat, když ne brát se za právo a pravdu?

PETRA No, tak to by mě teda taky zajímalo.

STOCKMANNOVÁ Ale vždyť ti to k ničemu nebude – když nechtějí, tak nechtějí.

Dr. STOCKMANN Hohó, Kačenko, jen počkej, uvidíš, jak já tu svou válku vyhraju.

STOCKMANNOVÁ Jo, ty vyhraješ; tak leda výpověď, nic jiného.

Dr. STOCKMANN Tak aspoň splním svou povinnost k veřejnosti – ke společnosti. Já, kterému říkají nepřítel společnosti!

STOCKMANNOVÁ A co k rodině, Tomáši? K nám tady doma? Myslíš si, že tak splníš svou povinnost k těm, které máš živit?

PETRA Prosím tě, mamí, nemysli taky pořád jen na nás.

STOCKMANNOVÁ Tobě se to mluví, ty můžeš stát na vlastních nohou, když bude nejhůř. – Ale pamatuj na kluky, Tomáši, a taky trochu na sebe pamatuj, a na mě –

Dr. STOCKMANN Ale ty jsi se snad zbláznila, Káčo. Kdybych takhle uboze a zbaběle padl k nohám našemu jedinečnému Petrovi a té jeho zatracené bandě – myslíš, že bych ještě někdy v životě zažil třeba jen chvíličku štěstí?

STOCKMANNOVÁ Já nevím; ale pánbůh nás chraň před tím štěstím, které nás všechny čeká, jestli budeš dál vzdorovat. Pak zůstaneš bez místa a bez pravidelného příjmu. Řekla bych, že toho jsme si za starých časů užili až až. Nezapomeň na to, Tomáši, myslí na to, co to všechno nese s sebou.

Dr. STOCKMANN *(bojuje sám se sebou a zatíná ruce)* A něco takového můžou tyhle kancelářské krysy provést svobodnému, čestnému člověku. Není to hrůza, Káčo?

STOCKMANNOVÁ To ano, je to hřích, takhle s tebou jednat, to je pravda. Ale, proboha živého, takových nespravedlností, co se pod nima člověk musí jen přikrčit, na světě přece je. – Pomysli na kluky, Tomáši. Podívej se na ně. Co z nich bude? Ne, ne, přece nepřenesíš přes srdce –

(Mezitím vešli Eilif a Morten se školními věcmi.)

Dr. STOCKMANN Kluci –! *(Pevně a odhodlaně.)* I kdyby se měl zhroutit celý svět, já hlavu do chomoutu nestrčím. *(Jde ke svému pokoji.)*

STOCKMANNOVÁ Tomáši – co chceš dělat?

Dr. STOCKMANN *(u dveří)* Chci mít právo podívat se svým klukům do očí, až z nich jednou budou svobodní, dospělí chlapi. *(Zajde dovnitř.)*

STOCKMANNOVÁ *(se rozplácě)* Bože, smiluj se nad námi všemi a potěš nás!

PETRA Kdepak táta, to je síla! Ten se nedá.

(Kluci se udiveně vyptávají, co se děje. Petra jim dává znamení, aby mlčeli.)

TŘETÍ DĚJSTVÍ

Redakce Lidového posla. Vlevo v pozadí dveře, vpravo na téže stěně další, prosklené dveře, jimiž je vidět do tiskárny. Další dveře na stěně vpravo. Uprostřed veliký stůl posetý papíry, novinami a knihami. V popředí vlevo okno, před ním psací pult s vysokou židlí. U stolu několik křesílek, další židle podél stěn. Místnost je temná a neútulná, zařízení staré, křesílka špinavá a potrhaná. V tiskárně je vidět při práci několik sazečů, o kus dál je v chodu ruční tiskařský stroj.

(U pultu sedí a píše redaktor Hovstad. Po chvíli vejde zprava Billing s doktorovým rukopisem v ruce.)

BILLING No, tak to je tedy věc –!

HOVSTAD *(píše)* Už jste to dočetl?

BILLING *(položí rukopis na pult)* Ano, dočetl.

HOVSTAD Doktor je pěkně ostrý, co?

BILLING Ostrý? Čert mě vem, ten je přímo drtivý. Každé slovo má váhu, jako – řekl bych – rána palicí.

HOVSTAD Však taky tyhle lidi první rána hned neporazí.

BILLING To je fakt, ale tak budeme bít dál, ránu za ranou – až se celé to panství místních veličin zhroutí. Když jsem to tady teď vedle četl, bylo mi, jako bych už viděl, jak se z dálky blíží revoluce.

HOVSTAD *(se otočí)* Psst, pozor, ať to neslyší Aslaksen.

BILLING *(ztlumí hlas)* Aslaksen je posera a zbabělec, nemá v sobě kus chlapské kuráže. Ale tentokrát doufám prosadíte svou? Co? Ten doktorův článek doufám otisknete.

HOVSTAD Jistě, pokud tedy přednosta neustoupí po dobrém, tak –

BILLING To by byla ksakru otrava.

HOVSTAD No, my můžeme naštěstí téhle situace využít, ať to dopadne jak chce. Jestli přednosta na doktorův návrh nepřistoupí, vrhne se veškeré drobné občanstvo na něj – sdružení majitelů nemovitostí a ostatní. A když na to přistoupí, poštvete si proti sobě spoustu velkoakcionářů lázní, a ti byli doteďka jeho nejuvěrnější opory –

BILLING No jistě, jistě, protože je to bude stát řůru peněz –

HOVSTAD Tak, na to můžete vzít jed. No, a uzavřený kruh rupne, a my budeme v novinách den za dnem veřejnosti dokazovat, jak je přednosta neschopný, v jednom jako v druhém, a že všechny důležité funkce ve městě, veškerá městská správa, se musí svěřit do rukou svobodomyšlných lidí.

BILLING Čert mě vem, to jste tedy vystihl! Už to vidím – už to vidím: stojíme na prahu revoluce!

(Zaklepání na dveře.)

HOVSTAD Pst! *(Zvolá.)* Dále!

(Dveřmi v pozadí vlevo vejde dr. Stockmann.)

HOVSTAD (*mu jde vstříc*) Á, pan doktor. Tak jak?

Dr. STOCKMANN Tiskněte, pane redaktore.

HOVSTAD Takhle to tedy dopadlo?

BILLING Hurá!

Dr. STOCKMANN Tiskněte, povídám. Jistě že to tak dopadlo. Teď tedy budou mít, co chtěli. Teď tady ve městě propukne vojna, pane Billing.

BILLING Vojna na nože, aspoň doufám. Nůž na krk, pane doktore!

Dr. STOCKMANN Tady to pojednání je jen začátek. V hlavě už se mi rojí myšlenky na čtyři pět dalších článků. Kdepak máte pana Aslaksena?

BILLING (*křikne do tiskárny*) Pane Aslaksene, pojdte sem na chvíli.

HOVSTAD Čtyři pět dalších článků, říkáte? Pořád o téhle věci?

Dr. STOCKMANN Kdepak, ani zdaleka, vážený. Ne ne, o něčem úplně jiném. Ale z toho vodovodu a z té kanalizace to všechno pochází. Jedno vyplývá z druhého, rozumíte. Jako když začnete bourat starý barák – přesně tak.

BILLING To jste vystihl, čert mě vem; jednomu připadá, že není hotov, dokud tu barabiznu nezbourá celou.

ASLAKSEN (*z tiskárny*) Nezbourá! Snad nemá pan doktor v úmyslu zbourat lázeňský dům?

HOVSTAD Ani zdaleka, jen klid.

Dr. STOCKMANN Kdepak, tady jde o úplně jiné věci. No tak, co říkáte tomu mému článku, pane redaktore?

HOVSTAD Řekl bych, že je to naprosto mistrovský kousek –

Dr. STOCKMANN Vidíte. – No, tak to mě těší, to mě těší.

HOVSTAD Je ohromně jasný a přímočarý, člověk vůbec nemusí být odborník, aby pochopil všechny souvislosti. Troufám si říct, že každého vzdělance získáte na svou stranu.

ASLAKSEN A snad taky všechny uvážlivé lidi, ne?

BILLING Uvážlivé i neuvážlivé – no prostě skoro celé město.

ASLAKSEN Tak to si to jistě troufneme otisknout.

Dr. STOCKMANN No to bych prosil!

HOVSTAD Půjde hned do zítřejšího vydání.

Dr. STOCKMANN Jistě, teď nesmíme krucihergot ztratit ani den. Chtěl jsem vás ostatně poprosit, pane Aslaksene, abyste se rukopisu ujal osobně.

ASLAKSEN To víte, že jo.

Dr. STOCKMANN A dejte si záležet, jako by to bylo zlato. Ani jednu tiskovou chybu, záleží na každém slovu. Já se ještě zastavím, asi bych se měl podívat na korekturu. – Už se nemůžu dočkat, aby to bylo venku, to si nedovedete představit – abych to vrhl do světa –

BILLING Vrh! ano – jako blesk!

Dr. STOCKMANN – a podrobil to soudu všech inteligentních spoluobčanů. To si vůbec nedovedete představit, čemu jsem byl dneska vystaven.

Výhrůžky, hned tím, hned zase něčím jiným, mých nad slunce jasnějších a nepopíratelných lidských práv mě chtěli zbavit –

BILLING Cože! Vašich lidských práv!

Dr. STOCKMANN – ponížít mě chtěli, udělat ze mě mizeru, požadovali na mně, abych svému nejnítějnějšímu a nejsvětějšímu přesvědčení nadřadil nízké osobní zájmy –

BILLING Čert mě vem, tak to je opravdu trochu moc!

HOVSTAD Jo, z té strany se hořt dá čekat úplně všechno.

Dr. STOCKMANN Jenže v mém případě ostrouhají, to jim dám černé na bílém. Teď hezky každý den zakotvím v Lidovém poslu a budu je bombardovat jedním výbušným článkem po druhém –

ASLAKSEN No jo, ale poslyšte –

BILLING Hurá, bude vojna, bude vojna!

Dr. STOCKMANN – srazím je k zemi, rozdrťím je, jejich opevnění rozmetám před očima veškeré spravedlivé veřejnosti! Ano, to udělám!

ASLAKSEN Ale jenom zdrženlivě, pane doktore. Střílejte umírněně –

BILLING Kdepak! Kdepak! Nešetřte dynamitem!

Dr. STOCKMANN (*pokračuje a nedá se vyrušit*) Protože teď už nejde jen o vodovod a kanalizaci, abyste věděli. Veškerou společnost je nutno očistit, vydezinfikovat –

BILLING Teď zaznělo to osvobodivé slovo!

Dr. STOCKMANN Všecky ty flikující příštípkaře je nutno vymést, rozumíte. A to odevšad! Předě mnou se dneska otevřely přímo nekonečné obzory. Nevidím to všechno ještě úplně jasně, ale nebojte se, všechno si to v hlavě srovnám. Musíme vyjít mezi lidi, přátelé, a hledat nové, neopotřebované praporečnický. Ve všech rozhodujících představených postaveních potřebujeme nové velitele.

BILLING Správně, správně!

Dr. STOCKMANN A jen když budeme držet pohromadě, pak všechno půjde hladce, naprosto hladce! Celý ten převrat se rozjede, jako když se spouští na vodu nová loď. No, nesouhlasíte se mnou?

HOVSTAD Pokud jde o mě, tak já se domnívám, že máme nyní ty nejlepší vyhlídky, abychom městskou správu dostali tam, kde má správně být.

ASLAKSEN A když budeme postupovat jen hezky umírněně, nedovedu si představit, že by v tom mohlo být vůbec nějaké nebezpečí.

Dr. STOCKMANN Hergot, člověče, komu záleží na tom, jestli je to nebezpečné, nebo ne! Co podnikám, to podnikám ve jméno pravdy a pro svoje svědomí.

HOVSTAD Pane doktore, vy jste člověk, který si zaslouží veškerou podporu.

ASLAKSEN To je nezlomná pravda, pan doktor je pravý přítel města, opravdový přítel společnosti.

BILLING Čert mě vem, pan doktor je přítel lidu!

ASLAKSEN Myslím, že sdružení majitelů nemovitostí tenhle výraz co nejdřív použije.

Dr. STOCKMANN (*pohnut, tiskne jim ruce*) Díky, díky, milí a věrní přátelé. Ani nevíte, jak mě blaží, když to slyším. Můj vážený pan bratr mě nazval úplně jinak. No, však se mu to vrátí i s úroky, na to může vzít jed. Tak, já se teď musím jít podívat na jednoho ubožáka – Jak říkám, ještě se zastavím. Tak mi dejte pozor na ten rukopis, pane Aslaksene – a hlavně, ne abyste mi tam škrtal vykřičníky! Radši jich tam pár ještě přidělejte. Takže výborně, výborně, a zatím na shledanou, na shledanou.

(*Pozdravy, doktor odchází, ostatní ho doprovázejí ke dveřím.*)

HOVSTAD Ten pro nás může být ohromně užitečný.

ASLAKSEN To jo, ale musí se držet těch lázní. Jak bude chtít jít dál, nebude radno ho následovat.

HOVSTAD No, přijde na to –

BILLING Když vy máte pořád takového strachu, pane Aslaksene.

ASLAKSEN Strachu? No prosím, když jde o naše místní mocipány, tak ano, to strach mám. To jsem se naučil ve škole zkušeností, víte? Ale postavte mě do vysoké politiky, třeba rovnou proti vládě, a uvidíte, jestli budu mít strach.

BILLING No to jistě ne; to je právě u vás ten rozpor.

ASLAKSEN Jde totiž o to, že já mám svědomí, abyste věděl. Když jde člověk po krku vládě, tak společnosti v nejmenším neuškodí, protože těm lidem je to fuk, víte? Jejich postavením to neotřese. Ale místní funkcionáře, ty je možno svrhnout, a to pak riskujete, že se ke kormidlu dostane někdo neschopný, a majitelům nemovitostí i ostatním způsobí nenapravitelnou škodu.

HOVSTAD A co samospráva jako prostředek výchovy k odpovědnému občanství – na to nemyslíte?

ASLAKSEN Když se vám něco dostane do rukou, abyste to ochraňoval, nemůžete myslet na všechno.

HOVSTAD Tak to tedy doufám, že se mi nikdy nic do rukou nedostane.

BILLING Ale, ale!

ASLAKSEN (*úsměv*) Hm. (*Ukáže na psací pult.*) Na tomhle redaktorském místě sedával před vámi pan krajský hejtman Stensgaard.

BILLING (*si odplívne*) Fuj. Takový přeběhlík!

HOVSTAD Já nejsem žádný kam vítr, tam pláště – a nikdy nebudu!

ASLAKSEN Politik se nemá nikdy ničeho odříkat, pane Hovstade. A vy, pane Billingu, byste se možná dneska taky měl trochu krotit. To víte, když se ucházíte o místo magistrátního tajemníka...

BILLING Já – !

HOVSTAD No to mě tedy podržte!

BILLING Prosím vás – to je snad sakra jasné, že chci to naše blahorodé panstvo jen trochu popíchnout.

ASLAKSEN No, mně do toho samozřejmě vůbec nic není. Ale když mě někdo obviňuje ze zbabělosti a z rozporných postojů, tak bych rád zdůraznil, že politická minulost knihtiskaře Aslaksena je každému a všem plně přístupná. Žádnou změnou jsem neprošel, jen jsem se vyvinul k větší umírněnosti, rozumíte. Moje srdce bije nadále spolu s lidem; ale svému rozumu neodpírám, chce-li se poněkud přiklonit k těm, kdo mají moc – tedy v místních poměrech, rozumí se. (*Zajde do tiskárny.*)

BILLING Neměli bychom se ho nějak zbavit?

HOVSTAD Znáte snad ještě někoho, kdo by předem zaplatil papír a tisk?

BILLING Krucihiml, že taky nemáme provozní kapitál sami.

HOVSTAD (*se usadí u psacího pultu*) Jo, ten tak mít, to by potom –

BILLING A co takhle zkusit to u doktora Stockmanna?

HOVSTAD (*se přehrabuje v papírech*) Prosím vás. Ten nemá ani korunu.

BILLING To ne, ale má výborného člověka v záloze: starého Mortena Kiila, „jezevce“, jak mu říkají.

HOVSTAD (*píše*) A víte určitě, že ten něco má?

BILLING Aby ne, čert mě vem! A z toho musí pořádný kus připadnout Stockmannovic rodině. Přece jen bude chtít zajistit – aspoň děti, když už nikoho jiného.

HOVSTAD (*se pootočí*) A na tom vy stavíte?

BILLING Stavím? Já na ničem nestavím.

HOVSTAD To děláte dobře. A na tom místě na magistrátu byste už vůbec stavět neměl. Ujišťuju vás totiž, že ho nedostanete.

BILLING Jistě, myslíte, že mi to není jasné? Ale to se mi právě ohromně hodí, že ho nedostanu. Taková křivda v člověku jen pořádně rozohní bojovného ducha. – Je to jak čerstvá dávka žluči, to se v takovéhle díře ohromně hodí, prosím vás, kdy už se tady stane něco, aby vás to pořádně rozpálilo?

HOVSTAD (*píše*) No jo, no jo.

BILLING No – však já se co nevidět ozvu! – Jdu, a teď hned napíšu provolání ke sdružení majitelů nemovitostí. (*Zajde do dveří vpravo.*)

HOVSTAD (*sedí u pultíku, okusuje násadu pera a pomalu říká*) Hm, tak takhle tedy. (*Někdo klepe.*) Dále!

(*Dveřmi vlevo v pozadí vejde Petra.*)

HOVSTAD (*vstane*) Ále, to jste vy? Copak nám nesete?

PETRA No, nezlobte se –

HOVSTAD (*přitáhne křesílko*) Neposadíte se u nás?

PETRA Ne, děkuju, já hned zas jdu.

HOVSTAD Nesete nám něco od otce –?

PETRA Ne, jdu za sebe. (*Vytáhne z kapsy u pláště knížku.*) Tady vám vrátím tu anglickou povídku.

HOVSTAD Pročpak?

PETRA Protože vám ji nepřeložím.

HOVSTAD Ale vždyť jste mi to napevno slíbila.

PETRA Jenže to jsem ji neměla přečtenou. Vy jste ji asi taky nečetl, co?

HOVSTAD Ne, víte přece, že anglicky neumím; ale –

PETRA No právě – tak proto jsem vám chtěla říct, abyste se poohlédl po něčem jiném. *(Položí knihu na stůl.)* Tohle pro Lidového posla není.

HOVSTAD Proč ne?

PETRA Protože je naprosto v rozporu s vašimi vlastními názory.

HOVSTAD No, tak to by zase tolik –

PETRA Vy mi asi nerozumíte. Je to o tom, jak takzvané dobré lidi tady na světě ochraňuje nadpřirozená moc a vždycky zařídí, že všecko dobře dopadne – a že všichni takzvaní zlí lidé jsou potrestáni.

HOVSTAD Ale to je výborné. To lidi strašně rádi čtou.

PETRA A vy chcete být ten, kdo je tím bude krmit? Přitom sám tomu nevěříte ani slovo. Moc dobře víte, že ve skutečnosti to tak není.

HOVSTAD Máte naprosto pravdu, ale novinář nemůže vždycky jednat tak, jak by chtěl. Často se v méně podstatných věcech musí sklonit před obecným názorem. Hlavní věc v životě je politika – aspoň v novinách, a když chci lidi získat pro svobodu a pokrok, nemůžu si je odrazovat. A když dole na stránce najdou takové mravoučné povídání, o to ochotněji pak podpoří to, co otiskneme nad tím – budou mít takový jako bezpečnější pocit.

PETRA Ale fuj – takhle zákeřné pasti vy přece na čtenáře nelíčíte. Vy snad nejste žádný pavouk.

HOVSTAD *(úsměv)* Děkuju, že o mně máte tak dobré mínění. Jistě, fakt je, že on takhle taky uvažuje spíš Billing než já.

PETRA Billing!

HOVSTAD Ano, aspoň něco na ten způsob před několika dny říkal. To Billing pořád chtěl tu povídku tisknout – já tu knížku přece neznám.

PETRA Ale Billing, prosím vás, takový volnomyšlenkář –?

HOVSTAD Jo, Billing, ten je na všechny strany. Teď jsem se třeba doslechl, že se uchází dokonce i o místo magistrátního tajemníka.

PETRA Tomu nevěřím. Pane Hovstade, jak by mohl udělat něco takového?

HOVSTAD Jo, to se budete muset zeptat jeho.

PETRA To bych do něho tedy nikdy neřekla.

HOVSTAD *(se na ni podívá pevněji)* Že ne? Opravdu vás to tak překvapuje?

PETRA Ano. Nebo vlastně možná ani ne. Já nevím –

HOVSTAD My novináři za moc nestojíme, milá slečno.

PETRA Opravdu?

HOVSTAD Někdy si to říkám.

PETRA No, v těch každodenních žabomyších sporech možná, to bych chápla. Ale teď, když jste rozjeli tak velkou věc –

HOVSTAD Vy myslíte to s vaším otcem?

PETRA Jistě. Teď si podle mě musíte připadat, jako že stojíte za víc než všichni ostatní.

HOVSTAD No, dneska nějaký takový pocit mám.

PETRA Vidíte? Že jo? Náhodou jste si zvolil nádherné povolání. Prorážet cestu zneuznávaným pravdám a novým, odvážným názorům; už jen takhle nebojácně vystoupit a vzít se za člověka, kterému se křivdí –

HOVSTAD Tím spíš, že ten člověk, kterému se křivdí, je – hm – nevím, jak bych to měl –

PETRA Když je tak spravedlivý a takový poctivec od kosti, jste chtěl říct?

HOVSTAD *(tišeji)* Především když je to váš otec, jsem chtěl říct.

PETRA *(najednou pochopí)* Tak takhle?

HOVSTAD Ano, Petro – slečno Petro.

PETRA Tak tohle je pro vás to nejdůležitější a nejpodstatnější? Vám nejde o věc samu? O pravdu; o tátovo vřelé srdce?

HOVSTAD Ale jistě – jistě, pochopitelně, o to taky.

PETRA Ne, pěkně děkuju. Teď jste se prořek. A teď už vám nikdy v ničem neuvěřím.

HOVSTAD To mi můžete tolik zazlívát, že je to hlavně kvůli vám –?

PETRA Zlobím se na vás proto, že jste k tátovi nebyl poctivý. Mluvil jste s ním, jako by vám ze všeho nejvíc ležela na srdci pravda a blaho společnosti, podvedl jste tátu i mě; vydával jste se za něco jiného, než jste. A to vám nikdy – nikdy neodpustím.

HOVSTAD To byste neměla říkat takhle zostra, slečno Petro. A už vůbec ne teď.

PETRA Proč zrovna teď ne?

HOVSTAD Protože váš otec se teď bez mé pomoci neobejde.

PETRA *(po něm opovrživě sjede pohledem)* Takže i takovýhle jste! Fuj!

HOVSTAD Ne, ne, to nejsem, ani nevím, co to do mě vjelo, nevěřte tomu, prosím vás.

PETRA Však já vím, čemu mám věřit, a čemu ne. Sbohem.

ASLAKSEN *(z tiskárny, rychle a tajuplně)* Do prdele, pane Hovstade. – *(Všimne si Petry.)* Ježíši pardon –

PETRA Tamhle máte tu knížku. Budete ji muset dát někomu jinému. *(Vykročí ke dveřím.)*

HOVSTAD *(jde za ní)* Ale slečno –

PETRA Sbohem. *(Odejde.)*

ASLAKSEN Pane Hovstade, poslouchejte!

HOVSTAD No, no; co se děje?

ASLAKSEN V tiskárně je přednosta městského úřadu.

HOVSTAD Cože? Přednosta?

ASLAKSEN Jo, chce mluvit s vámi. Přišel zadním vchodem – aby ho nikdo neviděl, to víte.

HOVSTAD Co mi může chtít? Ne, počkejte, já jdu sám – (*Jde ke dveřím do tiskárny, otevře je, pozdraví a pozve přednostu dál.*) Pane Aslaksene, hlídejte, aby sem nikdo –

ASLAKSEN Chápu – (*Jde do tiskárny.*)

PŘEDNOSTA To jste asi nečekal, že mě uvidíte tady, pane Hovstade?

HOVSTAD To tedy ne.

PŘEDNOSTA (*se rozhlíží*) Zařídili jste si to tady docela útulně; opravdu pěkně.

HOVSTAD No tak –

PŘEDNOSTA A já si takhle přijdu, neohlášen, a okrádám vás o čas.

HOVSTAD Prosím, pane přednosto; jsem k službám. Neodložíte si? (*Položí přednostovu čepici a hůl na židli.*) Tak se u nás posaďte.

PŘEDNOSTA (*si sedne ke stolu*) Děkuju.

(*Hovstad si rovněž sedne ke stolu.*)

Dneska jsem měl – narazil jsem na takovou velkou svízel, pane Hovstade.

HOVSTAD Tak? No jo, není divu, máte takových povinností –

PŘEDNOSTA Tu dnešní potíž mi způsobil lázeňský lékař.

HOVSTAD Jděte, pan doktor?

PŘEDNOSTA Sepsal totiž takové podání na ředitelství lázní. Týká se to řady údajných nedostatků v lázních.

HOVSTAD Opravdu?

PŘEDNOSTA Ano, on vám neřekl –? Připadá mi, že říkal –

HOVSTAD Jo, pravda, teď, když o tom mluvíte, zmínil se úplně zběžně –

ASLAKSEN (*z tiskárny*) Potřeboval bych ten rukopis –

HOVSTAD (*naštvaně*) Je tamhle na pultu.

ASLAKSEN (*ho najde*) Tak jo.

PŘEDNOSTA Ale podívejme, vždyť to je přece –

ASLAKSEN Ano, doktorův článek, pane přednosto.

HOVSTAD Jo tak ten vy jste měl na mysli?

PŘEDNOSTA Právě ten. Co mu říkáte?

HOVSTAD No, tak já nejsem odborník, a taky jsem ho jen tak přeletěl očima.

PŘEDNOSTA Ale přesto ho otisknete?

HOVSTAD Váženému občanovi nemůžu dost dobře odmítnout –

ASLAKSEN Já tady v novinách o ničem nerozhoduju, pane přednosto –

PŘEDNOSTA Samozřejmě.

ASLAKSEN Já jen vysázím, co mi dají do ruky.

PŘEDNOSTA To je zcela v pořádku.

ASLAKSEN A proto taky musím – (*Vykročí směrem k tiskárně.*)

PŘEDNOSTA Ne, zůstaňte ještě chvíličku, pane Aslaksene. Dovolíte, pane redaktore –

HOVSTAD Prosím, prosím, pane přednosto –

PŘEDNOSTA Vy jste uvážlivý a rozvázný člověk, pane Aslaksene.

ASLAKSEN To mě těší, že o mně máte takový názor, pane přednosto.

PŘEDNOSTA A máte vliv v širokých kruzích.

ASLAKSEN No, tak to spíš tak nějak mezi drobným lidem.

PŘEDNOSTA Malých daňových poplatníků je nejvíc – tady u nás jako jinde.

ASLAKSEN To je fakt.

PŘEDNOSTA A nepochybuju, že víte, jaká mezi nimi panuje nálada. Nebo ne?

ASLAKSEN No, tak to asi vím, pane přednosto, to jo.

PŘEDNOSTA Ano – a když tedy mezi méně zámožným občanstvem našeho města panuje tak chvályhodná obětavost –

ASLAKSEN Jak to?

HOVSTAD Obětavost?

PŘEDNOSTA Je to krásný znak občanského ducha; opravdu nesmírně krásný. Málem bych řekl, že jsem něco takového ani nečekal. Ale vy pochopitelně tu náladu znáte mnohem důkladněji než já.

ASLAKSEN Ale pane přednosto –

PŘEDNOSTA A že ta oběť, kterou město bude muset přinést, nebude zrovna malá.

HOVSTAD Město?

ASLAKSEN Ale já nechápu – To přece lázně –!

PŘEDNOSTA Podle předběžného odhadu dosáhnou náklady na rekonstrukci, kterou pan lázeňský lékař považuje za potřebnou, několika milionů korun.

ASLAKSEN To je hodně peněz; ale –

PŘEDNOSTA Bude pochopitelně nutné, aby si město vzalo půjčku.

HOVSTAD (*vstane*) Nechcete snad říct, že to město by –?

ASLAKSEN To by mělo jít z městské pokladny? Z ubohých kapes drobných občanů!

PŘEDNOSTA No, ale vážený pane, odkud by ty prostředky asi jinak měly přijít?

ASLAKSEN O to se budou muset postarat ti pánové, co jim lázně patří.

PŘEDNOSTA Majitelé lázní nepovažují za možné vynaložit víc, než už vynaložili.

ASLAKSEN A tohle víte naprosto určitě, pane přednosto?

PŘEDNOSTA Ujistil jsem se o tom. Takže dojde-li ke shodě, že tuto zásadní rekonstrukci je nutno podniknout, bude náklady muset hradit město samo.

ASLAKSEN No to je k posrání – tedy pardon! – ale to je něco úplně jiného, pane Hovstade!

HOVSTAD To tedy je.

PŘEDNOSTA Nejhorší ovšem je, že budeme muset lázně na dva roky zavřít.

HOVSTAD Zavřít? Úplně?

ASLAKSEN Na dva roky!

PŘEDNOSTA Ano, tak dlouho bude rekonstrukce trvat – tedy nejmíň.

ASLAKSEN Ale krucihergot, pane přednosto, to přece nemůžeme tak dlouho táhnout! Z čeho budeme zatím my majitelé nemovitostí žít?

PŘEDNOSTA Tak na to je opravdu velice těžké, odpovědět, pane Aslaksene. Ale co máme podle vás dělat? Myslíte si, že sem dostaneme třeba jen jediného lázeňského pacienta, když jim budeme namlouvat, že voda je zkažená, že žijeme na zamořené půdě, že celé město –

ASLAKSEN A ono je to teda všechno jen fantazie a přelud?

PŘEDNOSTA Já jsem se aspoň při nejlepší vůli nebyl s to přesvědčit o opaku.

ASLAKSEN No, ale to je pak od doktora Stockmanna čirá nezodpovědnost – tedy račte prominout, pane přednosto, ale –

PŘEDNOSTA Vyslovil jste politováníhodnou pravdu, pane Aslaksene. Bratr je bohužel odjakživa člověk zbrklý.

ASLAKSEN No vidíte, pane Hovstade, a vy ho v tom ještě chcete podporovat!

HOVSTAD A koho by napadlo, že –?

PŘEDNOSTA Napsal jsem takové stručné shrnutí celé problematiky, jak je třeba ji nahlížet ze střízlivého stanoviska; naznačuji tam rovněž, jakými opatřeními by mělo být možné nedostatům odpomoci tak, aby to nepředstavovalo neúnosně těžké břemeno pro finanční zdroje lázní.

HOVSTAD Máte ten článek tady, pane přednosto?

PŘEDNOSTA (*šátrá v kapse*) Ano, vzal jsem ho s sebou pro případ, že byste –

ASLAKSEN (*rychle*) Doprčíc, to je on, jde sem!

PŘEDNOSTA Kdo? Bratr?

HOVSTAD Kde – kde?

ASLAKSEN Jde tiskárnou.

PŘEDNOSTA To je malér. Nechci se tady s ním setkat, a potřeboval jsem s vámi ještě několik věcí projednat.

HOVSTAD (*ukáže na dveře vpravo*) Běžte zatím tam.

PŘEDNOSTA Ale –

HOVSTAD Je tam jen Billing.

ASLAKSEN Honem, honem, pane přednosto; už je tady.

PŘEDNOSTA No jo, pořád; a koukejte ho rychle zase dostat ven. (*Vyjde dveřmi vpravo, Aslaksen mu otevře a zase za ním zavře.*)

HOVSTAD Tvařte se, jako že tu máte něco na práci.

(*Hovstad si sedne k pultu a začne psát, Aslaksen se přehrabuje v hromadě novin na židli vpravo.*)

Dr. STOCKMANN (*vejde dveřmi z tiskárny*) Tak už mě tu máte zas. (*Odloží klobouk a hůl.*)

HOVSTAD Tak brzy, pane doktore? Hodte sebou, pane Aslaksene, víte, co jsem vám říkal. To je dneska shon, máme málo času.

Dr. STOCKMANN (*Aslaksenovi*) Korektura ještě není, koukám.

ASLAKSEN (*žády k němu*) To ne, co vás napadá.

Dr. STOCKMANN Ne, jistě, ale jsem netrpělivý, to snad chápete. Nemám nikde stání, už bych to chtěl vidět vytištěné.

HOVSTAD Hm, to bude asi ještě nějakou chvíli trvat. Co říkáte, pane Aslaksene?

ASLAKSEN No jo, taky se obávám.

Dr. STOCKMANN Dobře, přátelé, dobře, tak já se ještě zastavím, přijdu třeba dvakrát, když bude třeba. V takové velké věci – když jde o blaho celého města – opravdu nesmí nikdo stát se založenýma rukama. (*Už chce odejít, ale zastaví se a vrátí se.*) Jo, poslyšte – ještě o něčem jsem s vámi chtěl mluvit.

HOVSTAD Nežlobte se, ale nešlo by to nechat na jindy –?

Dr. STOCKMANN Řeknu to dvěma slovy. Jde mi o to, abyste rozuměl – když si teď zítra lidi v novinách přečtou ten můj článek, a tak se dozvědí, že jsem celou zimu pracoval ve prospěch města –

HOVSTAD Ale pane doktore –

Dr. STOCKMANN Já vím, co chcete říct. Váš názor je, že to jednou sakra mám v popisu práce, že to byla moje prostá občanská povinnost. Ano, přirozeně; vím to stejně dobře jako vy. Ale moji spoluobčané, rozumíte – Panebože, ti lidičky milí, vždyť oni mě mají tak rádi –

ASLAKSEN Ano, do dnešního dne vás občané měli opravdu ohromně rádi, pane doktore.

Dr. STOCKMANN No, a právě proto mám takové obavy, že – Tohleto jsem chtěl říct: až to uvidí – hlavně ty takříkajíc nemajetné vrstvy – až si přečtou tu plamennou výzvu, aby do budoucna vzali věci města do vlastních rukou –

HOVSTAD (*vstane*) Hm, pane doktore, nechci před vámi tajit –

Dr. STOCKMANN Aha – vždyť já to věděl, že se něco připravuje! Ale o tom nechci slyšet ani slovo. Jestli se tady chystá něco takového –

HOVSTAD Jako co?

Dr. STOCKMANN No, to už je jedno – prostě na mou počest, manifestace, slavnostní hostina nebo sbírka na nějaký čestný dar nebo co – musíte mi dát čestné slovo, že tomu za každou cenu zabráníte. A vy taky, pane Aslaksene, slyšíte!

HOVSTAD Nežlobte se, pane doktore, ale já myslím, že vám rovnou můžeme říct plnou pravdu –

(Dveřmi vlevo v pozadí vejde paní Stockmannová, má klobouk a plášť.)

STOCKMANNOVÁ *(uvidí manžela)* No jistě.

HOVSTAD *(jí jde vstříc)* Ale, milostivá paní přišla taky?

Dr. STOCKMANN Co ty tady krucinál chceš?

STOCKMANNOVÁ To si snad dokážeš spočítat, co tady chci.

HOVSTAD Neuposadíte se? Nebo snad –

STOCKMANNOVÁ Děkuju, se mnou si nedělejte starosti. A nesmíte se na mě zlobit, že vám odvedu manžela. Já mám totiž tři děti, abyste rozuměl.

Dr. STOCKMANN Řeči, řeči, to snad všichni víme.

STOCKMANNOVÁ Ale jdi, mně se tedy nezdá, že bys dneska nějak moc myslél na ženu a děti. Jinak by ses nás všechny pro nic za nic nesnažil takhle přivést do neštěstí.

Dr. STOCKMANN Ty jsi snad zešlela, nebo co! Když má muž ženu a děti, znamená to, že snad nemá právo hlásat pravdu – nemá právo být užitečný a aktivní občan – nemá právo sloužit městu, ve kterém žije!

STOCKMANNOVÁ Všeho s mírou, Tomáši.

ASLAKSEN Moje řeč. Umírněnost ve všem.

STOCKMANNOVÁ A vy, pane Hovstade, nám zle ubližujete, když manžela odvádáte od rodiny a od domova a chcete, aby vám naletěl na tyhle věci.

HOVSTAD Já tedy rozhodně nechci, aby mi někdo na něco naletěl –

Dr. STOCKMANN Naletěl! Ty myslíš, že někomu jen tak naletím!

STOCKMANNOVÁ Jistě. Já vím, že jsi nejchytřejší člověk ve městě; ale nale-tíš kdekomu, Tomáši. *(Hovstadovi.)* A vy nezapomeňte, že když otisknete to, co napsal, přijde o místo v lázních –

ASLAKSEN Cože!

HOVSTAD Tedy, pane doktore –

Dr. STOCKMANN *(se směje)* Cha chá, jen ať to zkusí –! Kdepak, má milá, oni už si dají pozor. Já mám totiž za sebou drtivou většinu, víš?

STOCKMANNOVÁ No, to je právě ta potíž, že máš za sebou něco tak pode-zřelého.

Dr. STOCKMANN Ále, řečičky, Kačenko – jdi hezky domů, starej se o rodinu a já se postarám o společnost. Já nevím, že můžeš mít takový strach, po-dívej se na mě, jak si věřím a jaký jsem optimista. *(Mne si ruce a přechá-zí sem tam.)* Pravda a lid zvítězí, na to vem jed. Už vidím, jak se veškeré svobodomyslné občanstvo šikuje ve vítězné vojsko –! *(Zastaví se u židle.)* Ale co – sakra, co je tohle!

ASLAKSEN *(se podívá)* A hergot!

HOVSTAD *(také tak)* Hm –

Dr. STOCKMANN Tady máme přímo vrcholek vlády. *(Opatrně dvěma prsty zvedne přednostovu čepici do výše.)*

STOCKMANNOVÁ Přednostova čepice!

Dr. STOCKMANN A tady je dokonce i maršálská hůl. Jak se to sem krucinál –?

HOVSTAD No, tak –

Dr. STOCKMANN Á, chápu. Přišel vás umluvit. No, tak to tedy přišel na správnou adresu! A když uviděl v tiskárně mě – *(Rozesměje se.)* Utekl, pane Aslaksene?

ASLAKSEN *(honem)* Jo, utek, pane doktore.

Dr. STOCKMANN Utíkal horempádem a zapomněl tu hůl i – Kdepak, blbost. Petr nikdy nic nezapomene. Ale kam jste ho krucinál uklidili? No jistě – tady dovnitř. Teď se dívej, Káčo.

STOCKMANNOVÁ Tomáši – prosím tebe –!

ASLAKSEN Dejte si pozor, pane doktore!

(Dr. Stockmann si nasadí přednostovu čepici a do ruky vezme jeho hůl; pak jde ke dveřím, otevře je a zsalutuje. Přednosta vejde, rudý vzteky. Za ním Billing.)

PŘEDNOSTA Co je to za psí kusy?

Dr. STOCKMANN Respekt, Petříčku! Teď jsem nejvyšší vláda ve městě já. *(Vykračuje si sem tam.)*

STOCKMANNOVÁ *(slzy na krajíčku)* Ale no tak, Tomáši!

PŘEDNOSTA *(jde za ním)* Dej sem tu čepici a hůl!

Dr. STOCKMANN *(jako předtím)* Když ty jsi policejní ředitel, jsem já sta-rosta – a to je pán celého města, abys věděl!

PŘEDNOSTA Smekni tu čepici, povídám. Nezapomeň, že to je předpisová stejnokrojová čepice!

Dr. STOCKMANN No bože; lid je jako lev, a ty si myslíš, že se vyděsí, když na něj uděláš bububu nějakou brigádýrkou od uniformy? Zítra totiž tady ve městě propukne revoluce, abys věděl. Vyhrožoval jsi, že mě sesadíš – tak teď sesadím já tebe, zbavím tě všech funkcí – Myslíš, že to nedokážu? Ale jo, já mám totiž na své straně vítězné společenské síly. Hovstad s Billingem zatroubí k útoku v Lidovém poslu a pan vydavatel Aslaksen vyrazí v čele celého sdružení majitelů nemovitostí –

ASLAKSEN Nevyrazím, pane doktore.

Dr. STOCKMANN Ale jistě že ano –

PŘEDNOSTA A ták, pan Hovstad se nakonec přece jen připojí k agitaci?

HOVSTAD Nikoli, pane přednosto.

ASLAKSEN Nikoli, pan Hovstad není takový blázen, aby zničil sám sebe i svoje noviny kvůli nějakým fantaziím.

Dr. STOCKMANN *(se rozhlíží)* Co to má znamenat?

HOVSTAD Předložil jste svou věc ve falešném světle, pane doktore; a proto ji já nemůžu podpořit.

HOVSTAD Nežlobte se, pane doktore, ale já myslím, že vám rovnou můžeme říct plnou pravdu –

(Dvěma vlevo v pozadí vejde paní Stockmannová, má klobouk a plášť.)

STOCKMANNOVÁ *(uvidí manžela)* No jistě.

HOVSTAD *(jí jde vstříc)* Ale, milostivá paní přišla taky?

Dr. STOCKMANN Co ty tady krucinál chceš?

STOCKMANNOVÁ To si snad dokážeš spočítat, co tady chci.

HOVSTAD Neposadíte se? Nebo snad –

STOCKMANNOVÁ Děkuju, se mnou si nedělejte starosti. A nesmíte se na mě zlobit, že vám odvedu manžela. Já mám totiž tři děti, abyste rozuměl.

Dr. STOCKMANN Řeči, řeči, to snad všichni víme.

STOCKMANNOVÁ Ale jdi, mně se tedy nezdá, že bys dneska nějak moc myslel na ženu a děti. Jinak by ses nás všechny pro nic za nic nesnažil takhle přivést do neštěstí.

Dr. STOCKMANN Ty jsi snad zešilela, nebo co! Když má muž ženu a děti, znamená to, že snad nemá právo hlásat pravdu – nemá právo být užitečný a aktivní občan – nemá právo sloužit městu, ve kterém žije!

STOCKMANNOVÁ Všeho s mírou, Tomáši.

ASLAKSEN Moje řeč. Umírněnost ve všem.

STOCKMANNOVÁ A vy, pane Hovstade, nám zle ubližujete, když manžela odvádáte od rodiny a od domova a chcete, aby vám naletěl na tyhle věci.

HOVSTAD Já tedy rozhodně nechci, aby mi někdo na něco naletěl –

Dr. STOCKMANN Naletěl! Ty myslíš, že někomu jen tak naletím!

STOCKMANNOVÁ Jistě. Já vím, že jsi nejchytřejší člověk ve městě; ale nale-tíš kdekomu, Tomáši. *(Hovstadovi.)* A vy nezapomeňte, že když otisknete to, co napsal, přijde o místo v lázních –

ASLAKSEN Cože!

HOVSTAD Tedy, pane doktore –

Dr. STOCKMANN *(se směje)* Cha chá, jen ať to zkusí –! Kdepak, má milá, oni už si dají pozor. Já mám totiž za sebou drtivou většinu, víš?

STOCKMANNOVÁ No, to je právě ta potíž, že máš za sebou něco tak podezřelého.

Dr. STOCKMANN Ále, řečičky, Kačenko – jdi hezky domů, starej se o rodinu a já se postarám o společnost. Já nevím, že můžeš mít takový strach, podívej se na mě, jak si věřím a jaký jsem optimista. *(Mne si ruce a přechází sem tam.)* Pravda a lid zvítězí, na to vem jed. Už vidím, jak se veškeré svobodomyšlné občanstvo šikuje ve vítězné vojsko –! *(Zastaví se u židle.)* Ale co – sakra, co je tohle!

ASLAKSEN *(se podívá)* A hergot!

HOVSTAD *(také tak)* Hm –

Dr. STOCKMANN Tady máme přímo vrcholek vlády. *(Opatrně dvěma prsty zvedne přednostovu čepici do výše.)*

STOCKMANNOVÁ Přednostova čepice!

Dr. STOCKMANN A tady je dokonce i maršálská hůl. Jak se to sem krucinál –?

HOVSTAD No, tak –

Dr. STOCKMANN Á, chápu. Přišel vás umluvit. No, tak to tedy přišel na správnou adresu! A když uviděl v tiskárně mě – *(Rozesměje se.)* Utekl, pane Aslaksene?

ASLAKSEN *(honem)* Jo, utek, pane doktore.

Dr. STOCKMANN Utíkal horempádem a zapomněl tu hůl i – Kdepak, blbost. Petr nikdy nic nezapomene. Ale kam jste ho krucinál uklidili? No jistě – tady dovnitř. Teď se dívej, Káčo.

STOCKMANNOVÁ Tomáši – prosím tebe –!

ASLAKSEN Dejte si pozor, pane doktore!

(Dr. Stockmann si nasadí přednostovu čepici a do ruky vezme jeho hůl; pak jde ke dveřím, otevře je a zsalutuje. Přednosta vejde, rudý vzteky. Za ním Billing.)

PŘEDNOSTA Co je to za psí kusy?

Dr. STOCKMANN Respekt, Petříčku! Teď jsem nejvyšší vláda ve městě já. *(Vykračuje si sem tam.)*

STOCKMANNOVÁ *(slzy na krajíčku)* Ale no tak, Tomáši!

PŘEDNOSTA *(jde za ním)* Dej sem tu čepici a hůl!

Dr. STOCKMANN *(jako předtím)* Když ty jsi policejní ředitel, jsem já starosta – a to je pán celého města, abys věděl!

PŘEDNOSTA Smekni tu čepici, povídám. Nezapomeň, že to je předpisová stejnokrojová čepice!

Dr. STOCKMANN No bože; lid je jako lev, a ty si myslíš, že se vyděsí, když na něj uděláš bububu nějakou brigádýrkou od uniformy? Zítra totiž tady ve městě propukne revoluce, abys věděl. Vyhrožoval jsi, že mě sesadíš – tak teď sesadím já tebe, zbavím tě všech funkcí – Myslíš, že to nedokážu? Ale jo, já mám totiž na své straně vítězné společenské síly. Hovstad s Billingem zatroubí k útoku v Lidovém poslu a pan vydavatel Aslaksen vyrazí v čele celého sdružení majitelů nemovitostí –

ASLAKSEN Nevyrazím, pane doktore.

Dr. STOCKMANN Ale jistě že ano –

PŘEDNOSTA A ták, pan Hovstad se nakonec přece jen připojí k agitaci?

HOVSTAD Nikoli, pane přednosto.

ASLAKSEN Nikoli, pan Hovstad není takový blázen, aby zničil sám sebe i svoje noviny kvůli nějakým fantaziím.

Dr. STOCKMANN *(se rozhlíží)* Co to má znamenat?

HOVSTAD Předložil jste svou věc ve falešném světle, pane doktore; a proto ji já nemůžu podpořit.

BILLING Ne, podle toho, co mi teď tady vedle pan přednosta ráčil vyložit –

Dr. STOCKMANN Ve falešném světle. Heleďte se, to nechte na mně. Vy prostě otisknete můj článek, a já už si ho dokážu obhájit.

HOVSTAD Neotisknu. Nemůžu, nechci a neodvážím se ho otisknout.

Dr. STOCKMANN Tak vy se neodvážíte? Co je to za řeči? Jste snad šéfredaktor, a kdo jiný už by měl o novinách rozhodovat než vy?

ASLAKSEN Předplatitelé, pane doktore, předplatitelé.

PŘEDNOSTA Ano, naštěstí.

ASLAKSEN Veřejné mínění, vzdělaná veřejnost, majitelé nemovitostí a všichni ostatní – ti o novinách rozhodují.

Dr. STOCKMANN *(se ovládá)* A všechny tyhle síly mám proti sobě?

ASLAKSEN Ano, máte. Otisknout váš článek by znamenalo zkázu pro veškeré občanstvo.

Dr. STOCKMANN A ták.

PŘEDNOSTA Čepici a hůl!

(Dr. Stockmann sejme čepici a spolu s hůlí ji položí na stůl.)

PŘEDNOSTA *(si obojí vezme)* Tvé starostování vzalo rychlý konec.

Dr. STOCKMANN Všem dnům konec ještě není. *(Hovstadovi.)* Takže otisknout můj článek v Lidovém poslu je naprosto vyloučené?

HOVSTAD Naprosto. I s ohledem na vaši rodinu.

STOCKMANNOVÁ O mou rodinu si, pane Hovstade, starosti nedělejte.

PŘEDNOSTA *(vytáhne z kapsy list papíru)* Bude stačit, když jako pokyny veřejnosti otisknete tady to: jsou to autentické informace. Prosím.

HOVSTAD *(si papír od něho vezme)* Výborně. Okamžitě to zařadíme.

Dr. STOCKMANN A můj článek ne. Tak vy si namlouváte, že mě a pravdu můžete umlčet. Jenomže to nepůjde tak hladce, jak si myslíte. Pane Aslaksene, buďte tak laskav, vezměte můj rukopis a ihned ho vytiskněte jako leták – na moje náklady. Udělejte mi čtyři sta kusů; vlastně ne, radši takových pět šest set.

ASLAKSEN Ani kdybyste mi nabízel samé zlato, neodvážil bych se propůjčit svou tiskárnu k něčemu takovému, pane doktore. Netroufám si kvůli veřejnému mínění. Tady ve městě vám to nevytiskne nikdo.

Dr. STOCKMANN Tak mi to vraťte.

HOVSTAD *(mu ho podá)* Prosím.

Dr. STOCKMANN *(si vezme klobouk a hůl)* Však ono se to na veřejnost dostane, jen se nebojte. Přečtu to na velkém shromáždění lidu; všichni mají spoluobčané musejí uslyšet hlas pravdy!

PŘEDNOSTA Nikdo ve městě ti na něco takového nepronajme sál.

ASLAKSEN Ani živá duše. Vím to naprosto jistě.

BILLING Jasně že ne.

STOCKMANNOVÁ Že by se nestyděli! Ale proč najednou všichni stojí takhle proti tobě?

Dr. STOCKMANN *(vztekle)* No, tak to ti vysvětlím. Protože tady ve městě jsou všichni chlapi baby – jako ty. Všichni myslí jen na rodinu, a ne na společnost.

STOCKMANNOVÁ *(ho chytne za ruku)* Tak já jim ukážu, že baba může pro jednou být taky chlap. Protože já jsem teď na tvé straně, Tomáši!

Dr. STOCKMANN Tos řekla krásně, Káčo. A na veřejnost se to dostane, jako že jsem doktor Stockmann! Když mi někdo nepronajme sál, tak si objednam bubeníka, půjdeme spolu po městě a já to přečtu na každém rohu.

PŘEDNOSTA Takový absolutní šílenec snad nejsi!

Dr. STOCKMANN Ale jsem!

ASLAKSEN Po celém městě neseženete nikoho, kdo by šel s vámi.

BILLING To teda neseženete.

STOCKMANNOVÁ Jen se nedej, Tomáši. Řeknu klukům, a oni s tebou půjdou.

Dr. STOCKMANN Skvělý nápad!

STOCKMANNOVÁ Morten bude radostí bez sebe a Eilif půjde taky.

Dr. STOCKMANN No jistě, a Petra taky. A ty, Káčo!

STOCKMANNOVÁ Ne, ne, já ne. Já se na vás budu dívat z okna.

Dr. STOCKMANN *(ji obejmě a políbí)* Díky! Tak, milí pánové, teď si to tedy rozdáme! To se ještě uvidí, jestli má ubohost takovou moc, aby umlčela vlastence, který chce očistit společnost! *(Společně s paní odejde dvěma vlevo v pozadí.)*

PŘEDNOSTA *(nevěřičně potřásá hlavou)* Tak teď už pobláznil i ji.

ČTVRTÉ DĚJSTVÍ

Velký staromódní sál v domě lodního kapitána Horstera. V pozadí otevřené dvojkřídle dveře do před síně. Na levé stěně tři okna; uprostřed protilehlé stěny vyvýšené pódium, na něm stolek se dvěma svíčkami, karafa s vodou, sklenička a zvonek. Sín osvětlují svítilny mezi okny. Vlevo v popředí stůl s lampou. V popředí vpravo dveře, u nich několik židlí.

(Velké shromáždění občanů všech stavů a vrstev společnosti. V davu je vidět i několik žen a školáků. Z před síně proudí dovnitř víc a víc lidí, sín se zcela zaplní.)

OBČAN *(jinému, jehož pozná)* Ty jsi tady dneska taky?

OSLOVENÝ Já chodím na všechny veřejné schůze.

DALŠÍ A písťalku jste si vzal, doufám.

DRUHÝ OBČAN To víte, že jo. Vy ne?

TŘETÍ Ale jo. A kapitán Evensen říkal, že si vezme velikánský roh.

DRUHÝ Ten je teda dobrej, Evensen.

(Hlouček se rozesměje.)

ČTVRTÝ *(k nim přistoupí)* Poslyšte, co se tady vlastně dneska večer bude dít?

DRUHÝ No přece doktor Stockmann bude držet řeč proti přednostovi.

PŘÍCHOZÍ Ale vždyť přednosta je jeho bratr.

PRVNÍ To je jedno. Kdepak doktor Stockmann, ten má pro strach uděláno.

TŘETÍ Když ale nemá pravdu. Psali to v Poslu.

DRUHÝ No jo, tentokrát asi pravdu nemá, protože mu nechtěli pronajmout sál ani ve sdružení majitelů nemovitostí, ani v občanském klubu.

PRVNÍ Dokonce ani sál v lázeňském domě ne.

DRUHÝ No, to je snad jasný.

MUŽ *(v jiném hloučku)* S kým má člověk v téhle věci držet, co říkáte?

JINÝ TAMTÉŽ Koukejte po tiskaři Aslaksenovi a řiďte se podle něho.

BILLING *(aktovku v podpaží, proráží si cestu davem)* S dovolením, panstvo. Směl bych se tady protáhnout? Budu o tom psát do Lidového posla. Díky, díky. *(Sedne si ke stolu vlevo.)*

DĚLNÍK Co je tohle zač?

DRUHÝ DĚLNÍK Ty ho neznáš? To je přece ten Billing, dělá poskoka v Aslaksenových novinách.

(Dvěmi vpravo v popředí přivede Horster paní Stockmannovou a Petru. Za nimi Eilif a Morten.)

HORSTER Tady jsem si říkal, že byste mohli sedět. Je to blízko ke dveřím, kdyby něco.

STOCKMANNOVÁ Vy myslíte, že se bude něco dít?

HORSTER Člověk nikdy neví; když je tu takových lidí – Ale klidně se posaďte.

STOCKMANNOVÁ (*si sedne*) To jste hodný, že jste mužovi nabídl tady ten sál.

HORSTER Když nikdo jiný nebyl ochoten, tak –

PETRA (*se rovněž posadila*) Odvážný čin, pane kapitáne.

HORSTER Ale jděte, to já bych řek, že odvahy zase tolik třeba nebylo.

(*Davem se zároveň, ale každý osamoceně, blíží šéfredaktor Hovstad a tiskař Aslaksen.*)

ASLAKSEN (*přistoupí k Horsterovi*) Pan doktor tu ještě není?

HORSTER Čeká tady vevnitř.

(*Šum u dveří v pozadí.*)

HOVSTAD (*Billingovi*) A máme tu pana přednostu. Tak vidíte.

BILLING No jo, krucihergot, tak on přece přišel.

(*Přednosta městského úřadu se zdvořile prodírá davem, uctivě zdraví na všechny strany, pak si stoupne ke zdi vlevo. Záhy nato vejde dvěma vpravo v popředí dr. Stockmann. Je v černém, má kabát a bílou šálu. Několik přítomných nejistě zatleská, ostatní na ně tlumeně zasyčí. Rozhostí se ticho.*)

Dr. STOCKMANN (*tlumeně*) Jak je ti, Káto?

STOCKMANNOVÁ Dobře, jsem v pořádku. (*Tišeji.*) Jen se nesmíš rozčítit, Tomáši.

Dr. STOCKMANN Jen se neboj, ovládnou se. (*Podívá se na hodinky, vystoupí na pódium a ukloní se.*) Čtvrthodina uplynula – takže já tedy začnu – (*Vytáhne z kapsy rukopis přednášky.*)

ASLAKSEN Nejdřív musíme zvolit předsedajícího.

Dr. STOCKMANN Není třeba.

VÝKRÍKY Ano, ano!

PŘEDNOSTA Jsem rovněž toho názoru, že by bylo vhodné zvolit předsedu.

Dr. STOCKMANN Ale Petře, tuhle schůzi jsem svolal já, abych mohl proslovit přednášku!

PŘEDNOSTA Není vyloučeno, že přednáška pana lázeňského lékaře by mohla zavdat příčinu k vyslovení nesouhlasných názorů.

HLASY Z DAVU Předsedajícího! Předsedu!

HOVSTAD Všeobecná občanská vůle zřejmě požaduje volbu předsedajícího.

Dr. STOCKMANN (*se ovládá*) No prosím, ať je tedy podle občanské vůle.

ASLAKSEN Nebyl by pan přednosta ochoten vzít tento úkol na sebe?

TŘI PÁNI (*tleskají*) Výborně! Bravo!

PŘEDNOSTA Z několika snadno pochopitelných důvodů se musím omluvit. Naštěstí však ve svém středu máme člověka, jenž je snad přijatelný pro všechny. Mám na mysli předsedu sdružení majitelů nemovitostí, pana knihtiskaře Aslaksena.

HLASY Ano, ano! Ať žije Aslaksen. Hurá!

(*Dr. Stockmann si vezme rukopis a sestoupí z pódia.*)

ASLAKSEN Když mne volá důvěra mých spoluobčanů, pak nebudu neochoten – (*Potlesk a provolávání slávy. Aslaksen vystoupí na pódium.*)

BILLING (*si píše*) Takže – „pan knihtiskař Aslaksen zvolen aklamací –“

ASLAKSEN Když tedy nyní stojím na tomto místě, rád bych s vaším dovolením řekl několik stručných slov. Jsem člověk tichý a mírumilovný, přívrženec rozvážné umírněnosti a – a umírněné rozvážnosti; to ví každý, kdo mě zná.

HLASY Ano! Jistě! Jasně! Aslaksen!

ASLAKSEN Ve škole života a zkušenosti jsem nabyl přesvědčení, že zdrženlivost je ctnost, jež poctivému občanu prospívá nejvíce –

PŘEDNOSTA Správně!

ASLAKSEN – a že rozvážnost a umírněnost také nejvíc ze všeho slouží prospěchu společnosti. Chci proto navrhnout našemu váženému spoluobčanu, jenž tuto schůzi svolal, aby se snažil držet v mezích zdrženlivosti.

MUŽ U DVEŘÍ Na zdraví spolku pro umírněnou spotřebu alkoholu!

HLAS Doprčic!

HLASY Pssst! Pssst!

ASLAKSEN Prosím nepřerušovat, pánové! – Hlásí se někdo o slovo?

PŘEDNOSTA Pane předsedo!

ASLAKSEN Pan přednosta Stockmann má slovo.

PŘEDNOSTA Vzhledem k blízkému příbuzenskému vztahu, který mne, jak známo, váže k současnému lázeňskému lékaři, bych si ze všeho nejvíc přál, abych zde dnes večer nebyl nucen se k ničemu vyjadřovat. Ale můj vztah k lázním a ohled na nejnižší zájmy města mne nutí předložit zde návrh. Odvážuji se předpokládat, že snad nikdo ze zde přítomných občanů neshledává žádoucím, aby se do širších kruhů roznesly nespolehlivé a přehnané zprávy o hygienických poměrech v lázních i ve městě.

HLASY Ne, ne! To ne! Protestujeme!

PŘEDNOSTA Chci proto tomuto shromáždění navrhnout, aby lázeňskému lékaři nedovolilo přečíst nebo přednést jeho verzi této věci.

Dr. STOCKMANN (*rozrušeně*) Nedovolilo –! Cože!

STOCKMANNOVÁ (*kašle*) Ahem, ahem.

Dr. STOCKMANN (*se ovládne*) Aha. Takže nedovolilo.

PŘEDNOSTA Ve svém shrnutí, otištěném v Lidovém poslu, jsem veřejnost seznámil s nejpodstatnějšími fakty, takže každý nezaujatý občan může si snadno o věci učinit náležitý úsudek. Z toho také každý pochopí, že návrh pana lázeňského lékaře – kromě toho, že představuje vyjádření nedůvěry k předním činitelům města – v podstatě klade na bedra našich daňových poplatníků břemeno zbytečných výdajů ve výši nejméně několika milionů korun.

(*Hlasy nevole, někdo píská.*)

ASLAKSEN (*zvoní zvonkem*) Klid, prosím, panstvo! Rád bych návrh pana přednosta plně podpořil. Je i mým názorem, že doktorova agitace má postranní cíle. Hovoří o lázních; ve skutečnosti však směřuje k revoluci: chce vložit vedení do jiných rukou. Nikdo nechová pochybnosti o počestných úmyslech pana doktora; probůh, na tom se všechny názory snadno shodnou. I já jsem samozřejmě přívržencem občanské samosprávy, jen nesmí daňové poplatníky přijít moc draho. A k tomu by právě došlo zde; a proto tedy – ne, to mě teda krucihergot – pardon – proto teda tentokrát doktora Stockmanna podpořit nemůžu. Zlato taky někdy může přijít moc draho – tak to je prosím můj názor.

(*Živý ohlas a podpora ze všech stran.*)

HOVSTAD I já pociťuji povinnost vysvětlit, na jaké pozici stojím. Zpočátku se zdálo, že agitace doktora Stockmanna získává značnou podporu, a já jsem ji nestranně podporoval ze všech sil. Pak jsme se však dozvěděli, že jsme se nechali svést na scesti lživými zprávami –

Dr. STOCKMANN Lživými –!

HOVSTAD Tak tedy méně spolehlivými, prosím. Jasně to vyplynulo ze shrnutí pana přednosta městského úřadu. Doufám, že nikdo z přítomných nebude uvádět v pochybnost moje liberální názory; postoj Lidového posla ke všem velikým politickým otázkám je, jak věřím, všem dobře známý. Od zkušených a rozvázných lidí jsem se však naučil zásadě, že v záležitostech povýtce místního významu musejí si noviny počínat s jistou obezřetností.

ASLAKSEN S řečníkem plně souhlasím.

HOVSTAD A v této konkrétní záležitosti je mimo veškerou pochybnost, že doktor Stockmann má vůli veřejnosti proti sobě. A co je tou první a nejvznešenější povinností šéfredaktora tiskového orgánu, panstvo? Není to snad povinnost působit plně v souladu s čtenáři? Nedostal od nich snad nevyslovený, leč zřetelný mandát k tomu, aby usilovně a neohroženě bojoval za blaho stejně smýšlejících spoluobčanů? Nebo že bych se snad v této věci mýlil?

HLASY Ne, ne, ne! Šéfredaktor má pravdu!

HOVSTAD Teprve po tvrdém vnitřním boji jsem dospěl k rozhodnutí, že se musím rozejít s člověkem, v jehož domě jsem poslední dobou býval častým hostem – s člověkem, jenž se až do dnešního dne těšil plně přízní svých spoluobčanů – s člověkem, jehož jedinou – nebo aspoň nejpodstatnější – chybou je, že se radí spíše se svým srdcem než se svou hlavou.

NĚKOLIK HLASŮ To je pravda! Ať žije doktor Stockmann!

HOVSTAD Moje povinnost vůči společnosti mi však velí, abych se s ním rozešel. A pak je zde ještě jedna okolnost, která mě nutí bojovat proti němu a pokud možno jej zastavit na osudové cestě, po níž vykročil; je to ohled na jeho rodinu –

Dr. STOCKMANN Držte se vodovodu a kanálu!

HOVSTAD – ohled na jeho choť a jeho nezaopatřené děti.

MORTEN To jsme my, mami?

STOCKMANNOVÁ Pssst!

ASLAKSEN Dám tedy nyní o návrhu pana přednosta hlasovat.

Dr. STOCKMANN Není třeba! Nehodlám dnes večer mluvit o tom svinstvu v lázeňském domě. Ne; uslyšíte něco úplně jiného.

PŘEDNOSTA (*polohlasem*) Co je zase tohle?

OPILEC (*u hlavního vchodu*) Já jsem daňovej poplatník. Proto mám právo mít taky názor. A můj daňovej názor – pevnej a nepoplatnej –

HLASY Ticho tam vzadu!

JINÉ HLASY Je to ožrala. Vyhodte ho!

(*Opilce vyvedou.*)

Dr. STOCKMANN Mám slovo?

ASLAKSEN (*zvoní*) Slovo má pan doktor Stockmann!

Dr. STOCKMANN Ještě před několika dny by se býval někdo mohl pokusit takhle mi nasadit roubík jako dnes večer! Jako lev bych se býval bíl za svá posvátná lidská práva! Ale teď je mi to jedno, protože teď se hodlám vyjádřit k věcem podstatně větším. (*Dav se tlačí blíž kolem něho. Mezi nimi je vidět Mortena Kiila.*) Hodně jsem v posledních dnech přemýšlel – přemýšlel jsem o tolika věcech, až se mi to všecko začalo plést –

PŘEDNOSTA (*zakašle*) Hm –!

Dr. STOCKMANN – ale nakonec jsem si to v hlavě uspořádal a ujasnil jsem si, jak to všechno navzájem souvisí. A proto tady dnes večer před vámi stojím. Hodlám odhalit zcela zásadní věci, moji drazí spoluobčané! Hodlám vás informovat o objevu, který má daleko větší dosah než takové maličkosti, jako že máme otrávený vodovod a že naše léčebné lázně stojí na zamořené půdě.

KŘIČÍCÍ HLASY Žádné lázně! Nechceme o nich slyšet! Ani slovo o nich!

Dr. STOCKMANN Řekl jsem, že budu mluvit o velkém objevu, který jsem v posledních dnech učinil – a to, že otrávené jsou veškeré duchovní zdroje našeho života a že na půdě zamořené lži stojí veškerá naše občanská společnost.

UŽASLÉ HLASY (*tlumeně*) Co to povídá?

PŘEDNOSTA Taková insinuace –!

ASLAKSEN (*ruku na zvonku*) Vyzývám pana řečníka, aby se mírnil.

Dr. STOCKMANN Miluju svoje rodné město, jak jen člověk může milovat domov svých mladých let. Odešel jsem odtud zmlada – a vzdálenost, stesk i vzpomínky jako by na město i na lidi vrhaly ještě jasnější světlo a ještě větší lesk. (*Několik přítomných začne tleskat, jsou slyšet výkřiky souhlasu.*) Pak jsem řadu let trčel v takové příšerné díře daleko na severu. A když jsem tak občas mluvil s těmi lidmi, co tam daleko od sebe žijou mezi hromadami balvanů, připadalo mi kolikrát, že by pro ty zubožené chudáky byl užitečnější zvěrolékař než člověk jako já. (*Mumlání v sále.*)

BILLING (*odloží pero*) To jsem teda krucihergot v životě neslyšel –!

HOVSTAD Tady se hanobí počestný venkovský lid!

Dr. STOCKMANN Moment, moment! – Chci říct jen tohle: mně nemůže nikdo vyčítat, že jsem na své rodné město zapomněl. Seděl jsem takříkajíc na vejcích jako kajka – a co jsem vyseděl? Plán našich lázní. (*Potlesk a námitky.*) A když se na mě po dlouhé době konečně osud usmál a já se mohl zase vrátit domů – pak, moji milí spoluobčané, mi připadalo, že už není na světě nic, co bych si ještě mohl přát. Vlastně ano, jedno přání jsem měl: dychtivě, neúnavně a tvrdě pracovat pro blaho města a veřejnosti.

PŘEDNOSTA (*se dívá ke stropu*) Poněkud podivným způsobem.

Dr. STOCKMANN A tak jsem zde žil a kochal jsem se štěstím zaslepenosti. Ale včera dopoledne – ne, vlastně už především večer – se mi otevřely oči vnitřního zraku, a první, co jsem uviděl, byla nesmírná hloupost vůdčích činitelů –

(*Hluk, výkřiky, smích. Paní Stockmannová horlivě kašle.*)

PŘEDNOSTA Pane předsedající!

ASLAKSEN (*zvoní*) Ve jménu své funkce –!

Dr. STOCKMANN Nechytejte mě malicherně za slovo, pane Aslaksene! Myslím to tak, že jsem zjistil, jakým nesmírným svinstvem se vůdčí činitelé provinili tady v našich lázních. Vůdčí činitele prostě nesnesu – poznal jsem jich už v životě a zaž. Jsou jako kozel, když ho uděláte zahradníkem. Všude nadělají škody až hrůza. Ať se svobodný člověk podívá nebo vrtne kam chce, všude mu překážejí a stojí v cestě – a nejlepší by bylo, kdyby se nám je podařilo vyhubit jako jiné škůdce –

(*Neklíd v sále.*)

PŘEDNOSTA Pane předsedající, jsou takové výrazy vůbec přípustné?

ASLAKSEN (*ruku na zvonku*) Pane doktore –!

Dr. STOCKMANN Nechápu, jak je možné, že jsem si těchhle pánů pořádně všiml teprve teď – když jsem tady ve městě skoro denně měl na očích tak jedinečný exemplář – svého bratra Petra – člověka pomalého chápání a o to vytrvalejších předsudků –

(*Smích, hluk, pískání píšťal. Paní Stockmannová kašle ze všech sil. Aslaksen zuřivě zvoní*)

OPILEC (*se mezitím znovu dostal dovnitř*) To myslíš mě, jo? Já se teda menuju Petersen, ale hele, to mě teda čert vem –

HLASY Ven s ním! Ten ožrala už je tu zas! Vyhodte ho!

(*Opilce znovu vyvedou.*)

PŘEDNOSTA Kdo to byl?

PRVNÍ MUŽ Já ho neznám, pane přednosto.

DRUHÝ MUŽ Ten není místní.

TŘETÍ MUŽ Ten bude od speditéra ze – (*Dál není slyšet.*)

ASLAKSEN Obyčejný opilec. – Pokračujte, pane doktore; ale snažte se prosím o umírněnost.

Dr. STOCKMANN Tak dobře, moji spoluobčané; už se nebudu vyslovovat o našich vůdčích činovnících. Jestli si snad někdo, podle toho, co jsem tady teď říkal, namlouvá, že chci těmhle pánům jít dnes večer po krku, tak se mýlí – zásadně mýlí. Chovám totiž útěšné přesvědčení, že ti zaostalci, tihle starci z odumírajícího myšlenkového světa, už se sami znamenitě postarají, aby vymřeli; žádného doktora nebude třeba, aby uspíšil jejich odchod na onen svět. Tihle lidé totiž taky nepředstavují to největší nebezpečí pro společnost; nejsou to v první řadě oni, kdo otravují duchovní základy našeho života a zamořují nám půdu pod nohama; oni nejsou ti nejnebezpečnější nepřátelé pravdy a svobody v naší společnosti.

HLASY ZE VŠECH STRAN Tak kdo? Kdo tedy? Jmenovat!

Dr. STOCKMANN Jistě, můžete se spolehnout, že je budu jmenovat! Protože to je právě ten veliký objev, který jsem včera učinil. (*Pozvedne hlas.*) Nejnebezpečnějším nepřitelem pravdy a svobody mezi námi je drtivá většina. Ano, ta zatracená, nerozborná liberální většina – ta je to! Tak, a teď to víte.

(*Nesmírný hluk v sále. Skoro všichni křičí, dupou a pískají. Několik starších pánů se s uspokojením usmívá jeden na druhého. Paní Stockmannová úzkostlivě vstane, Eilif a Morten se výhrůžně blíží ke skupině školáků, kteří dělají rámus. Aslaksen zvoní a vyzývá ke klidu. Hovstad a Billing oba mluví, ale slyšet je není. Konečně se rozhostí jakžtakž klid.*)

ASLAKSEN Předsedající očekává, že řečník své nerozvážné tvrzení odvolá.

Dr. STOCKMANN Ani za nic, pane Aslaksene. Protože to právě ta velká většina naší společnosti mi bere svobodu a chce mi zakázat, abych hlásal pravdu.

HOVSTAD Většina má vždycky právo na své straně.

BILLING A pravdu jakbysmet! Čert mě vem!

Dr. STOCKMANN Většina nemá nikdy právo na své straně, říkám já. Tohle patří k takovým těm společenským lžím, proti nimž se svobodný, myslící člověk musí bouřit. Kdo vytváří většinu obyvatel, a to v každé zemi? Lidé chytří, nebo lidé hloupí? Shodneme se asi na tom, že hloupých je všude na celém širém světě děsivá, naprostá většina. A to přece krucihergot nemůže být správné, aby hloupí vládli chytrým! (*Hluk a křik.*) Jistě, jistě – klidně mě můžete překřičet; ale nemůžete mi odporovat. Většina má moc – bohužel; ale právo nemá. Právo mám já a těch pár ostatních; jednotlivci! Právo má vždycky menšina.

(*Opět silný hluk.*)

HOVSTAD Chachá, z doktora Stockmanna se od předčerejška stal aristokrat!

Dr. STOCKMANN Řekl jsem, že nehodlám plýtvat slovy na ten nepatrný, úzkoprsý, zadýchaný hlouček zaostalců. S těmi už pulzující život nemá nic společného. Myslím však na těch málo jednotlivců mezi námi, na ty, kteří si osvojili všechny mladé, klíčící pravdy. Tito lidé jsou ten pravý předvoj,

ti už postoupili tam, kam drtivá většina ještě zdaleka nedospěla – a tam bojují za pravdy, které jsou pro svět běžného vědomí příliš novorozené, takže žádnou většinu ještě nezískaly.

HOVSTAD Aha, takže revolucionář se z pana doktora stal.

Dr. STOCKMANN Tak, pane Hovstade, teď jste to tedy sakra vystihl! Chci rozpoutat revoluci proti lži, že většina má patent na pravdu. Co je to za pravdy, že se kolem nich většina obyčejně shlukuje? Jsou to pravdy tak fousaté, že už jsou na nejlepší cestě odejít do důchodu. Ale když pravda takhle zestárne, je taky na nejlepší cestě, aby se z ní stala lež, vážení pánové. (*Smích a opovržlivé výkřiky.*) Ano, ano, nemusíte mi věřit, když nechcete; ale pravdy, to nejsou takoví nezdolní metuzalémové, jak si kdekdo namlouvá. Taková normální, zdravá pravda žije – dejme tomu – zpravidla nějakých sedmáct osmnáct, nanejvýš dvacet let; málokdy déle. Ale takové věkovité pravdy jsou vždycky příšerně vyzáblé. A přesto teprve pak se jimi většina začne zabývat a doporučovat je společnosti jako zdravou duchovní potravu. Jenomže vás můžu ujistit, že taková strava nemá valnou výživnou hodnotu; tomu musím já jako lékař rozumět. Všechny tyto většinové pravdy jsou jako vyschlá prastará klobása, jako žluklé, plesnivé, nedouzené maso. A z toho pak jsou ty mravní kurděje, které všude ve společnosti řadí.

ASLAKSEN Mám dojem, že se vážený řečník poněkud odchýlil od tématu.

PŘEDNOSTA V podstatě jsem nucen souhlasit s panem předsedajícím.

Dr. STOCKMANN No ne, ty jsi se snad úplně zbláznil, Petře. Já se přece držím naprosto přesně tématu. Chci totiž mluvit právě o tom, že masy, většina, ta zatracená drtivá většina – že právě ta, tvrdím, otravuje duchovní zdroje našeho života a zamořuje nám půdu pod nohama.

HOVSTAD A to dělá ta veliká, svobodomyšlná většina lidu tím, že je tak rozvášněná a drží se pouze jistých a uznaných pravd?

Dr. STOCKMANN Milý pane Hovstade, jen mi tu nevykládejte nic o jistých pravdách. Ty pravdy, co uznává masa a dav, to jsou pravdy, které bojovníci v předvoji považovali za jisté někdy za časů našich dědečků. My, bojovníci v předvoji dnešní doby, už je neuznáváme; a já myslím, že neexistuje jiná jistá pravda než ta, že na základě takových starých a vyschlých pravd nemůže žádná společnost žít plným a zdravým životem.

HOVSTAD Ale možná že by bylo zajímavé, kdybyste přestal mluvit takhle abstraktně doprázdna a radši nám vysvětlil, co je to za staré a vyschlé pravdy, na jejichž základě žijeme.

(*Hlasy souhlasu z různých stran.*)

Dr. STOCKMANN Prosím vás, já bych vám mohl vypočítat celou hromadu takové veteše; ale radši se hned omezím na jednu uznanou pravdu; je to ve skutečnosti odporná lež, ale přesto na jejím základě žije jak pan Hovstad a Lidový posel, tak i všichni přívrženci Lidového posla.

HOVSTAD A to –?

Dr. STOCKMANN Je to poučka, kterou jste podělili po předcích a kterou bezmyšlenkovitě vytrubujete na všechny strany – poučka, že jádrem národa je prostý lid, dav, masa – ti že jsou národ sám – že obyčejní lidé, nevědomí a nevyzrálí příslušníci lidské společnosti, mají stejné právo odsuzovat i schvalovat a uznávat, řídit a vládnout jako těch několik málo příslušníků duchovní elity.

BILLING Tak to jsem teda, čert mě vem, ještě nikdy –

HOVSTAD (*zároveň, křičí*) Občané, tohle si dobře pamatujte!

HLASY Hohó, my snad nejsme národ? To má vládnout jen panstvo?

DĚLNÍK Ven s ním, takovéhle věci bude vykládat!

OSTATNÍ Vyhodit!

OBČAN (*křičí*) Zatrub na roh, Evensene!

(*Zazní mocné tóny rohu; pískání a zuřivý řev.*)

Dr. STOCKMANN (*když se ryk trochu utiší*) Tak mějte přece rozum! To nesnete, aby vám někdo jednou výjimečně pověděl pravdu? Já na vás přece nechci, abyste se mnou všichni okamžitě souhlasili. Čekal jsem sice, že pan Hovstad mi dá za pravdu, až se trochu vzpomene. Pan Hovstad o sobě přece tvrdí, že je volnomyšlenkář –

ŽASNOUCÍ HLASY (*tlumeně*) Co, volnomyšlenkář? Cože? Hovstad že je volnomyšlenkář?

HOVSTAD (*křičí*) Dokažte to, pane doktore! Kdy jsem to napsal černé na bílém?

Dr. STOCKMANN (*se zamyslí*) Ne, tak to máte tedy pravdu, čert mě vem: k takové odvaze jste se nikdy nedopracoval. No co, nechci vás zahánět do kouta, pane Hovstade. Řekněme tedy, že ten volnomyšlenkář jsem já. Protože teď bych vám rád dle přírodních věd vysvětlil, proč vás Lidový posel hanebně vodí za nos, když vám vykládá, že vy, že prostý lid, že masa a dav jsou tím pravým jádrem národa. Je to jen obyčejná novinová lež, abyste věděli! Prostý lid je jen pouhá surovina, z lidu se lidé, národ teprve musejí udělat. (*Reptání, smích a neklid v sále.*) No ano, copak to tak není v celém živém světě? Víte přece, jaký je rozdíl mezi šlechtěnou a nešlechtěnou zvířecí rodinou. Podívejte se třeba na takovou obyčejnou vesnickou slepici. Jakou hodnotu má maso takové zakrslé potvory? Pramalou. A jaká vajíčka snáší? Jen trochu slušná vrána nebo havran dokáže snést vejce zhruba stejně dobrá. A vedle toho si vemte šlechtěnou španělku nebo japanku, anebo takového vznešeného bažanta nebo krůtu – a hned vidíte ten rozdíl. Nebo si vemte třeba psy, s těmi jsme my lidé tak úzce spřízněni. Nejdříve si představte obyčejného prostého psa – takového ošklivého, vyhublého vořecha, takovou psí lůzu, co jen pobíhá po ulici a zaneřádí ze zdí. A vedle toho vořecha si postavte třeba pudla, takového, co už několik generací pochází ze vznešeného domu, kde ho přepychově krmili a kde slyší jen harmonické hlasy a hudbu. Nemyslíte, že má docela jinak vyvinutou lebku než ten vořech? Na to můžete vzít jed. Právě štěňata takových pudlů používají kouzelníci, a dokáží je naučit ty

nejneuvěřitelnější kousky. A něco takového se obyčejný venkovský vořech nenaučí, kdyby se na hlavu stavěl.

(Hluk a vtipkování kolem dokola.)

OBČAN *(křičí)* Teď z nás ještě bude dělat psy!

JINÝ MUŽ My nejsme zvířata, pane doktore!

Dr. STOCKMANN Ale to víte, že jsme, strejdo! Všichni jsme zvířata, a výborná, nikdo by si nemohl přát lepší. Jen těch elitních zvířat mezi námi tedy, pravda, zrovna moc není. Nemáte ani ponětí, jaká strašlivá propast je mezi pudlími lidmi a vořešmi lidmi. A legrační na tom je, že pan šéfredaktor se mnou plně souhlasí, když jde o čtyřnohá zvířata –

HOVSTAD Klidně, ta ať jsou to, co jsou.

Dr. STOCKMANN Tak; ale jakmile tenhle zákon vztáhnu i na ta dvounohá, to se pak pan Hovstad zarazí; to už si netroufá se svým vlastním názorem souhlasit a domyslet svou vlastní myšlenku do konce; to radši postaví tohle učení na hlavu a v Lidovém poslu hlásá, že selská slepice a pouliční vořech – to že jsou ty nejvzornější exempláře ve zvířinci. A takhle to dopadne vždycky, když v člověku vězí tahleto lidovost a když se nedokáže propracovat mezi duchovní elitu.

HOVSTAD Já si na žádnou elitu nedělám nárok. Já pocházím z prostých rolníků; a jsem hrdý, že mám kořeny hluboko v prostém lidu, který se tady takto hanobí.

DĚLNÍCI Ať žije Hovstad. Hurá! Hurá!

Dr. STOCKMANN Ten prostý lid, o kterém mluvím já, není jen hluboko dole; ten se hemží a rojí tady kolem nás – až k nejvyšším vrcholům společnosti. Stačí se podívat třeba jen na vzorného a reprezentativního přednostu městského úřadu. Můj bratr Petr je zrovna tak dobrý příslušník prostého lidu jako každý, kdo si tady po městě vykračuje s botami na nohou –

(Smích a sykot.)

PŘEDNOSTA Vyprošuji si podobné osobní invektivy.

Dr. STOCKMANN *(se nedá vyrušit)* – a to ne proto, že stejně jako já je potomkem jakéhosi odpudivého dávného piráta z Pomořan nebo odkud – no ano, to byl náš předek –

PŘEDNOSTA Absurdní tvrzení. Rozhodně popírám!

Dr. STOCKMANN – ale proto, že myslí myšlenkami svých nadřízených a řídí se názory svých nadřízených. A kdo dělá tohle, patří mezi prosté lidi ducha. Takže proto má můj elegantní bratr Petr tak strašlivě daleko k duchovní elitě – a proto mu nic není vzdálenější než svobodné myšlení.

PŘEDNOSTA Pane předsedající!

HOVSTAD Takže svobodné myšlení je v téhle zemi výsadou elity? To je mi tedy novinka.

(Smích ze shromáždění.)

Dr. STOCKMANN Ano, to patří taky k tomu mému objevu. A rovněž tak k němu patří i to, že svobodné myšlení je v podstatě přesně totéž jako

mravnost. A proto tvrdím, že od Lidového posla je naprosto nezodpovědné dennodenně hlásat to zvrhlé učení, že masa a dav, drtivá většina, má patent na svobodné myšlení a na mravnost – a že neřestí a veškerá duchovní špína pochází z kultury, asi jako veškeré to svinstvo v lázních pochází z jircháren v Mlýnské dolině! *(Rámus a protestní výkřiky. Nedá se vyrušit, směje se samou dychtivostí.)* A zároveň dokáže tenhle Lidový posel jedním dechem kázat, že masý a dav je nutno povznést na vyšší životní úroveň. Ale ke všem čertům, kdyby tohleto učení Lidového posla mělo platit, tak povznést masý by bylo úplně totéž jako uvrhnout je rovnou do zkázy. Jenže naštěstí je to jen dávno tradovaná lidová lež, tohle tvrzení, že kultura demoralizuje. Kdepak, tohleto dáblovo dílo obstarává ohlupování, chudoba a odpudivá životní úroveň vůbec. V domě, kde se nevětrá a každý den nezametá – moje žena tedy tvrdí, že se musí taky každý den vydrhnout podlaha, a o tom by se dalo možná diskutovat – no, takže v takovém domě, říkám, do dvou do tří let ztratí lidí schopnost myslet a jednat mravně. Nedostatek kyslíku oslabuje svědomí. A vypadá to, že v mnoha, mnoha domech tady ve městě je kyslíku pramálo, když drtivá většina obyvatel je na tom se svědomím tak špatně, že chce stavět blaho-byt města na bahnu lži a podvodů.

ASLAKSEN Takto hrubě obviňovat celou občanskou společnost je nepřipustné.

PÁN Navrhuji předsedajícímu, aby řečníkovi vzal slovo.

HLASY Ano, ano! Správně! Vemte mu slovo!

Dr. STOCKMANN *(rozzlobeně)* Pak budu muset pravdu vykřičet na nárožích! Budu psát do novin v jiných městech. Celá země se dozví, jak to tady vypadá!

HOVSTAD Skoro se zdá, že pan doktor má v úmyslu naše město zničit.

Dr. STOCKMANN Ano, já tak miluji své rodné město, že je radši zničím, než abych se díval, jak vzkvétá na lži.

ASLAKSEN To jsou silná slova.

(Ryk, pískání, paní Stockmannová marně kašle, doktor už to neslyší.)

HOVSTAD *(překřikuje vřavu)* Když chce někdo zničit celou společnost, musí být nepřítel občanstva!

Dr. STOCKMANN *(čím dál rozčilenější)* Žádná škoda, když se zničí společnost založená na lži! Srovnat se zemí by se měla, říkám! Všichni, kdo žijí ve lži, by se měli vyhubit jako škodná! Nakonec zamoříte celou zemi; dovedete to tak daleko, že si celá země zaslouží, aby byla zpustošena. A když to dojde tak daleko, pak, říkám z hloubi srdce, pak ať je zpustošena celá země; ať je vyhuben tenhle lid, celý tenhle národ!

MUŽ V DAVU Takhle může mluvit jen opravdový nepřítel lidu!

BILLING Čert mě vem, teď zazněl hlas lidu!

CELÝ DAV *(křičí)* Ano, ano, ano! Je to nepřítel lidu! Nenávidí svou zem! Nenávidí náš lid! Nenávidí náš národ!

ASLAKSEN Jako občan této země i jako člověk jsem hluboce otřesen tím, co jsem zde byl nucen vyslechnout. Doktor Stockmann se odhalil způsobem, o jakém se mi nikdy nesnilo. Musím se bohužel připojit k názoru, který zde právě vyřklo několik vážených občanů, a jsem toho mínění, že bychom tento názor měli vtělit do rezoluce, kterou by toto shromáždění přijalo. Navrhuji tuto formulaci: „Shromáždění prohlašuje, že považuje lázeňského lékaře MUDr. Tomáše Stockmanna za nepřítele lidu.“

(Bouřlivé provolávání slávy a potlesk. Kolem doktora se utvoří kruh protestujících, všichni pískají. Paní Stockmannová a Petra vstaly, Morten a Eilif se rvou s ostatními školáky, kteří také pískali. Několik dospělých je odtrhne.)

Dr. STOCKMANN *(pískajícím kolem sebe)* Vy blázní – říkám vám, že –

ASLAKSEN *(zvoní)* Pan doktor už nemá slovo. Je nutno provést řádné hlasování; abychom však chránili osobní city, budeme hlasovat písemně a anonymně. Máte nějaký čistý papír, pane Billingu?

BILLING Prosím, tady je bílý i modrý –

ASLAKSEN *(sestoupí z pódia)* Výborně, aspoň to půjde rychleji. Nastříhejte ho na kousky; tak, ano. *(Ke shromáždění.)* Modrý znamená NE, bílý ANO. Hlasovací lístky budu vybírat já osobně.

(Přednosta odejde ze sálu. Aslaksen a několik dalších občanů obcházejí kolem s papírky v klobouku.)

PÁN *(Hovstadovi)* Poslyšte, jak ono to s tím doktorem je? Co si o tom člověk má vlastně myslet?

HOVSTAD Víte přece, jaký je to zbrkloun.

DRUHÝ PÁN *(Billinguvi)* Heleďte, vy jste tam u nich přece pečenej vařenej – nepije on?

BILLING Čert mě vem, nevím, co na to mám říct. Jak k nim někdo přijde, už se nese grog.

TŘETÍ PÁN Ba ne, já myslím, že je spíš chvílema trochu potrhlý.

PRVNÍ PÁN Nemají oni v rodině nějaké dědičné šílenství?

BILLING Jo, to může klidně bejt.

ČTVRTÝ PÁN Ba ne, je to jen čirá zloba, za něco se mstí.

BILLING Je fakt, že jednou říkal něco, že by mu měli přidat. Ale nepřidali.

VŠICHNI PÁNI *(jednohlasně)* Aha; tady to máme, a je to jasné!

OPILEC *(v davu)* Já chci modrej! A bílej mi dejte taky!

VÝKŘIKY Už zase ten ožrala! Ven s ním!

MORTEN KIIL *(se blíží k dr. Stockmannovi)* Tak vidíte, doktůrku, jak takové opičárny končí?

Dr. STOCKMANN Splnil jsem svou povinnost.

MORTEN KIIL A co jste to povídal o jirchárnách v Mlýnské dolině?

Dr. STOCKMANN Však jste slyšel; říkal jsem, že všechn ten sajrajt pochází od nich.

MORTEN KIIL Z mojí jirchárny taky?

Dr. STOCKMANN Bohužel. Vaše jirchárna je patrně ze všech nejhorší.

MORTEN KIIL A to chcete dát do novin?

Dr. STOCKMANN Já nic pod koberec nezametám.

MORTEN KIIL Tak to by vás mohlo přijít draho, pane doktore. *(Odejde.)*

TLUSTŮCH *(přistoupí k Horsterovi, dámy ignoruje)* Tak vy půjčujete svůj barák nepřítelům lidu, pane kapitáne?

HORSTER Řekl bych, že si se svým majetkem můžu dělat, co chci, pane velkoobchodníku.

TLUSTŮCH V tom případě jistě nebudete mít nic proti tomu, když já budu se svým dělat taky, co budu chtít.

HORSTER Jak tomu mám rozumět?

TLUSTŮCH Zítra se vám ozvu. *(Otočí se a odejde.)*

PETRA Nebyl to váš rejdař, pane kapitáne?

HORSTER Ano, byl, velkoobchodník Vik.

ASLAKSEN *(hlasovací lístky v ruce, vystoupí na pódium a zazvoní)* Pánové, dovoluňte mi, abych vás seznámil s výsledkem. Všemi hlasy proti jednomu –

MLADÝ PÁN To byl hlas toho opilce!

ASLAKSEN Všemi hlasy proti hlasu jednoho opilce vyhláší toto shromáždění lázeňského lékaře doktora Tomáše Stockmanna nepřítelem lidu. *(Výkřiky a potlesk.)* Ať žije naše stará, počestná občanská společnost! *(Výkřiky souhlasu.)* Ať žije náš zdatný a činorodý přednosta, který tak loajálně potlačil hlas pokrevního svazku! *(Sláva.)* Prohlašuji shromáždění za ukončené. *(Sestoupí z pódia.)*

BILLING Ať žije pan předsedající!

DAV Ať žije tiskař Aslaksen!

Dr. STOCKMANN Petro, kabát a klobouk! Pane kapitáne, máte na lodi místo pro cestující do Nového světa?

HORSTER Pro vás a vaši rodinu se místo vždycky najde, pane doktore.

Dr. STOCKMANN *(Petra mu přitom pomáhá do kabátu)* Výborně. Pojď, Káčo. Kluci, jdeme. *(Vezme manželku v podpaží.)*

STOCKMANNOVÁ Tomíku, prosím tě, pojď zadem.

Dr. STOCKMANN Neexistuje, žádné zadem! *(Hlasitě.)* Ještě o nepříteli lidu uslyšíte, než setřese prach této země ze svých nohou! Nejsem tak dobromyslný jako jistý člověk; takže neříkám: odpouštím vám, neboť nevíte, co činíte.

ASLAKSEN *(volá)* To je rouhavé přirovnání, pane doktore.

BILLING Čert mě – Tohle má poslouchat poctivý člověk?

HRUBÝ HLAS Ještě bude vyhrožovat!

VÝKŘIKY Jdeme mu rozbít okna! Hoďte ho do vody!

MUŽ V DAVU Evensene, zatrub na roh.

(Zvuky rohu, pískot, divoký křik. Dr. Stockmann s rodinou jde k východu. Horster mu proráží cestu.)

DAV *(řve na odcházející skupinku)* Nepřítel lidu! Nepřítel lidu! Nepřítel lidu!

BILLING *(si urovnává papíry s poznámkami)* Čert mě vem, jestli dneska půjdú ke Stockmannům na grog!

(Dav se hrne k východu; rámus se rozléhá ven; z ulice jsou slyšet výkřiky: „Nepřítel lidu! Nepřítel lidu!“)

PÁTÉ DĚJSTVÍ

Pracovna dr. Stockmanna. Podél zdi knihovny a police s různými preparáty. V pozadí východ do předsíně, v popředí vlevo dveře do obývacího pokoje. Na stěně vpravo dvě okna, obě vytlučená. Uprostřed pokoje doktorův psací stůl, pokrytý knihami a papíry. Všude nepořádek. Je dopoledne.

Dr. STOCKMANN *(v županu a pantoflích stojí v předklonu před skříní a hra-be se pod ní deštníkem; nakonec vytáhne veliký kámen. Do otevřených dveří obývacího pokoje)* Hele, Káto, tady jsem našel ještě jeden.

STOCKMANNOVÁ *(v obývacím pokoji)* Těch ještě najdeš.

Dr. STOCKMANN *(položí kámen na stůl na hromadu dalších)* Tyhle šutry si schovám na památku. Eilif a Morten je budou mít denně na očích, a až vyrostou, tak je po mně zdědí. *(Hrabe deštníkem pod knihovnou.)* Už byla – ta, no sakra, jak se jmenuje – ta holka – už byla pro sklenáře?

STOCKMANNOVÁ *(vejde do pracovny)* Byla, ale řekl jí, že neví, jestli bude dneska moct.

Dr. STOCKMANN Uvidíš, že si netroufne.

STOCKMANNOVÁ Ne, Randina taky říkala, že si sklenář netroufne, prý kvůli sousedům. *(Do obývacího pokoje.)* Co jsi chtěla, Randino? Aha. *(Jde do pokoje a hned se zase vrátí.)* Máš tu dopis, Tomáši.

Dr. STOCKMANN Ukaž. *(Otevře a čte.)* Aha.

STOCKMANNOVÁ Od koho to je?

Dr. STOCKMANN Pan domácí. Máme výpověď.

STOCKMANNOVÁ Opravdu? Takový slušný člověk –

Dr. STOCKMANN *(se dívá do dopisu)* Prý si netroufne nás tady nechat, píše. Dělá to hrozně nerad; ale netroufne si nás tu nechat – kvůli spoluobčanům – s ohledem na veřejné mínění – je zcela závislý – netroufne si prý dotknout se jistých zámožných pánů –

STOCKMANNOVÁ Tak vidíš.

Dr. STOCKMANN Jo, to tedy vidím, jsou to zbabělci, celé město, jeden jako druhý. Nikdo si nic netroufne kvůli těm ostatním. *(Praští dopisem na stůl.)* Ale nám to může být srdečně jedno. My se stěhujeme do Nového světa, takže –

STOCKMANNOVÁ Já vím – ale, poslyš, Tomáši, opravdu sis to dobře rozmyslel s tou emigrací?

Dr. STOCKMANN Mám snad zůstat tady, když mě tu postavili na pranýř jako nepřítel lidu, když mi vpálili tenhle cejch, a okna mi vytloukli! A koukni, i ty černé kalhoty mi roztrhli.

STOCKMANNOVÁ Ježíši ne – ty nejlepší, co jsi měl.

Dr. STOCKMANN Když se člověk jde bít za pravdu a svobodu, nemá si brát sváteční kalhoty. Ale co, kalhoty mi můžou být ukradené, ty mi můžeš

vždycky nějak sešít. Ale že se dav a chátka odváží vztáhnout na mě ruku, jako by mi byli rovní, rozumíš – to prostě nedokážu strávit, na to bych umřel!

STOCKMANNOVÁ To jo, byli na tebe hrubí, já vím, ale – musíme kvůli tomu hned emigrovat?

Dr. STOCKMANN Myslíš, že jinde u nás nejsou plebejci zrovna tak drzí jako tady? Tady jsou za osmnáct a jinde bez dvou za dvacet. Ale co, jen ať si ti vořeši štěkají, to není nakonec to nejhorší; nejhorší je, že jsou všichni otroci těch svých partají. Copak o to – na tom dalekém Západě to možná taky není jiné, tam taky řadí tahle drtivá většina, liberální veřejné mínění a podobné vymyšlenosti. Ale poměry jsou tam přece jenom velkorysejší, rozumíš; zabíjejí, ale nemučí; nedrtí svobodnou duši ve svěráku jako tady doma. A v nouzi může člověk vždycky někam odejít a být sám. *(Přechází.)* Vědět tak jenom, kde by byl za levný peníz k máni kus pralesa nebo nějaký ostrůvek v jižních mořích –

STOCKMANNOVÁ A co kluci, Tomáši?

Dr. STOCKMANN *(se zastaví)* Ty jsi ale divná, Káfo. To bys radši chtěla, aby vyrůstali v takové společnosti jako tahle? Sama jsi snad včera večer viděla, že polovina obyvatelstva jsou totální cvoci – a jestli ta druhá polovina nepřišla o rozum, tak je to proto, že jsou idioti a nemají o co přijít.

STOCKMANNOVÁ No jo, ale Tomáši, když ty si taky nikdy neumíš dát trochu pozor na pusu.

Dr. STOCKMANN Ale jdi. A ono to snad není pravda, co říkám? Neobracejí snad všechno nohama vzhůru? Nemíchají právo i bezpráví do jedné kaše? Neříkají lež všemu, o čem já vím, že je to pravda? A největší šílenství ze všeho je, že se tady promenují davy dospělých liberálů a namlouvají sobě i ostatním, že jsou svobodomyšlní! Už jsi někdy něco takového slyšela?

STOCKMANNOVÁ Ano, já vím, je to zlé, ale – *(Z pokoje vejde Petra.)* Ty už jsi doma ze školy?

PETRA Jo. Vyhodili mě.

STOCKMANNOVÁ Vyhodili!

Dr. STOCKMANN Tebe taky!

PETRA Paní Busková mi dala výpověď; tak jsem si řekla, že bude nejlepší, když vypadnu hned.

Dr. STOCKMANN Dobře jsi udělala.

STOCKMANNOVÁ Kdo by to do té paní Buskové řekl.

PETRA Ale copak paní Busková, ta není tak zlá; viděla jsem na ní, jak jí to mrzí. Že prý si netroufne mě tam nechat; takže mě vyhodili.

Dr. STOCKMANN *(se rozesměje a mne si ruce)* Netroufne si, tahle taky ne! No to je nádhera!

STOCKMANNOVÁ No jo, po těch odporných scénách včera večer.

PETRA Ale nejen to. Teď dobře poslouchej, tati.

Dr. STOCKMANN No, copak?

PETRA Paní Busková mi ukázala tři dopisy, co dostala dneska ráno –

Dr. STOCKMANN Anonymní, samozřejmě?

PETRA Jistě.

Dr. STOCKMANN Vidíš, Káfo, jít s vlastním jménem na trh si netroufnou!

PETRA A ve dvou dopisech píšou, že jeden pán, co je tady u nás pravidelným hostem, vykládal včera v klubu, jaké prý mám nepřístojně volné názory na nejružnější věci –

Dr. STOCKMANN Doufám, žes to nepopřela!

PETRA To víš, že ne. Paní Busková má taky pěkně volné názory, když jsme spolu samy; no, ale když se tohle o mně rozkřiklo, tak holt si netroufla mě ve škole nechat.

STOCKMANNOVÁ A pravidelný host – vidíš, to máš za tu pohostinnost, Tome.

Dr. STOCKMANN V tomhle sajrajtu už nebudeme žít. Bal, Káfo, a to co nejrychleji. Čím dřív se odtud dostanem, tím líp.

STOCKMANNOVÁ Pst – myslím, že je někdo na chodbě. Jdi se tam podívat, Petro.

PETRA *(otevře dveře)* Á, to jste vy, pane kapitáne? Pojdte dál.

HORSTER *(z předsíně)* Dobrý den. Říkal jsem si, že musím zajít a pozeptat se, jak to vypadá.

Dr. STOCKMANN *(mu potřásá rukou)* Díky; to je od vás hezké.

STOCKMANNOVÁ A děkujeme, že jste nám pomohl, pane kapitáne.

PETRA Jak jste se vůbec dostal domů?

HORSTER Ale jo, šlo to – to víte, sílu mám, a ti lidi tady dokážou tak leda mlít pantem.

Dr. STOCKMANN No, vidíte, je to zvláštní, taková svinská zbabělost. Pojdte se podívat, něco vám ukážu. Tak heleďte, to jsou všechny šutry, co nám sem naházeli. Jen se na ně podívejte. Sotva dva pořádné šutrky z celé hromady – jinak samý oblázek – kamínky. A to se tlačili tady venku a řvali, že ze mě nadělají třísky, jenže čin – čin – kdepak, je to bída.

HORSTER No tak tentokrát to pro vás byla výhoda, pane doktore.

Dr. STOCKMANN To je fakt. Ale stejně je to k vzteku; protože jestli jednou dojde k nějaké opravdu vážné, abych tak řekl pro vlast důležité rvačce, tak uvidíte, že veřejné mínění bude pro to, vzít nohy na ramena, a drtivá většina se okamžitě poženě do lesů jako stádo sviní. A tohle, pane kapitáne, je to žalostné pomyšlení, to mě tak bolí v srdci – Ale co, čert to vem – tohle jsou všechno hlouposti. Řekli, že jsem nepřítel lidu, tak tedy budu nepřítel lidu.

STOCKMANNOVÁ To ty nebudeš nikdy.

Dr. STOCKMANN Jen na to moc nespolehej. Jedno zlé slovo může zapůsobit jako škrábnutí špendlíkem do plic. A tohle zatracené slovo – nemůžu se ho zbavit; zakouslo se mi tady pod srdcem; hrabe tam a užírá jak žaha. A na to žádné prášky nepomáhají.

PETRA Ale co, tak se tomu musíš smát, tati, a je to.

HORSTER Však oni lidi zase dostanou rozum, pane doktore.

STOCKMANNOVÁ Jistě, Tomáši, jako že tady stojíš.

Dr. STOCKMANN Možná, jenže to už bude pozdě. A pak ať se mají, jak chtějí! Můžou se tady brodit tím svým svinstvem a litovat, že zahrnuli vlastence do emigrace. Tak kdy vyrazíte, pane kapitáne?

HORSTER No – tak vlastně o tom jsem si s vámi přišel promluvit –

Dr. STOCKMANN Ale – něco s lodí?

HORSTER To ne – jenom že nejspíš pojede beze mě.

PETRA Snad vás taky nevyhodili?

HORSTER *(úsměv)* Uhádla jste.

PETRA Tak vás taky.

STOCKMANNOVÁ Tak vidíš, Tomáši.

Dr. STOCKMANN A pro pravdu! Kdyby mě to tak bývalo napadlo –

HORSTER To si nesmíte tak brát; já si něco najdu jinde u nějakého jiného rejdařství.

Dr. STOCKMANN A to ten Vik – velkoobchodník, boháč, nezávislý na všech ostatních –! Fujtajbl.

HORSTER On je jinak docela slušný člověk; sám říkal, že by si mě moc rád nechal, jen kdyby si troufl –

Dr. STOCKMANN Ale netroufl si? Ne, pochopitelně.

HORSTER Jo, pane, to prý není tak jednoduchá věc, když je člověk v nějaké politické straně –

Dr. STOCKMANN To teda kápnul božskou, výtečník jeden! Taková partaj je jak mlejnek na maso; všechny hlavy semele na jednotnou kaši, kdo do ní vlez, skončí jako skopová hlava.

STOCKMANNOVÁ Ale no tak, Tomáši!

PETRA *(Horsterovi)* Kdybyste nás býval nedoprovodil domů, nemuselo to dojít takhle daleko.

HORSTER Vůbec toho nelituju.

PETRA *(mu podá ruku)* Děkuju vám za to.

HORSTER *(dr. Stockmannovi)* Vlastně jsem vám přišel říct, že kdybyste tedy opravdu chtěli odjet, tak mě napadlo, jak to zařídit jinak –

Dr. STOCKMANN To je dobře; jen už abychom odtud mohli vypadnout –

STOCKMANNOVÁ Psst! Neklepal někdo?

PETRA To je asi strýček!

Dr. STOCKMANN Aha. *(Křikne.)* Pojď dál!

STOCKMANNOVÁ Prosím tě, Tomáši, slib mi –
(Z předsíně vejde přednosta městského úřadu Stockmann.)

PŘEDNOSTA *(ve dveřích)* Á, ty jsi zaneprázdněn. No, tak to já radši –

Dr. STOCKMANN Ne, ne, jen pojd'.

PŘEDNOSTA Ale já jsem s tebou chtěl mluvit mezi čtyřma očima.

STOCKMANNOVÁ Tak my půjdeme zatím do pokoje.

HORSTER A já přijdu později.

Dr. STOCKMANN Ne, jen jděte dál, pane kapitáne; musíte mi povědět –

HORSTER No dobře, tak já tedy počkám. *(Jde s paní Stockmannovou a s Petrou do obývacího pokoje.)*
(Přednosta neříká nic, dívá se na okna.)

Dr. STOCKMANN Připadá ti asi, že tu je dneska nějak moc čerstvý vzduch, co? Tak si nasaď čepici.

PŘEDNOSTA Děkuju, rád, když ti to nebude vadit. *(Nasadí si ji.)* Myslím, že jsem se včera nastydl; byla mi zima –

Dr. STOCKMANN Tak? Mně teda připadalo, že tam bylo teplo až až.

PŘEDNOSTA Lituji, že nebylo v mých silách těm nočním výstřelkům zabránit.

Dr. STOCKMANN A jinak jsi mi chtěl povědět něco podstatného?

PŘEDNOSTA *(vytáhne veliký dopis)* Tady jsem ti přinesl rozhodnutí ředitelství lázní.

Dr. STOCKMANN Mám výpověď?

PŘEDNOSTA Ano, od dnešního dne. *(Položí dopis na stůl.)* Je nám to líto; ale docela otevřeně – kvůli veřejnému mínění si netroufáme tě dál zaměstnávat.

Dr. STOCKMANN *(se usmívá)* Netroufáte? To už jsem dneska někde slyšel.

PŘEDNOSTA Prosil bych tě, aby sis laskavě uvědomil, v jakém jsi nyní postavení. Do budoucna nesmíš počítat s tím, že by sis tady ve městě mohl někdy otevřít soukromou praxi.

Dr. STOCKMANN Praxi vzal čert! Jak to ostatně můžeš tak jistě vědět?

PŘEDNOSTA Sdružení majitelů nemovitostí sestavilo petici, teď zrovna chodí od domu k domu. Žádají v ní všechny uvědomělé občany, aby nepoužívali tvých služeb; a troufám si říci, že ani jeden živitel rodiny podepsat neodmítne; prostě a jednoduše si netroufne.

Dr. STOCKMANN Ne, ne, o tom nepochybuju. A co dál?

PŘEDNOSTA Pokud ti smím poradit, tak myslím, že by ses měl z města na nějaký čas odstěhovat –

Dr. STOCKMANN Ano, uvažuju tak trochu, že bych se odstěhoval.

PŘEDNOSTA Tak. No, a když si dáš tak půl roku na rozmyšlenou, a po zralém uvážení se rozhodneš několika slovy politování přiznat svůj omyl –

Dr. STOCKMANN Tak bych možná mohl zase dostat svoje místo zpátky, chceš říct?

PŘEDNOSTA Možná; vůbec to není vyloučené.

Dr. STOCKMANN No jo, ale co veřejné mínění? Netroufnete si mě přece dál zaměstnávat vzhledem k veřejnému mínění.

PŘEDNOSTA Názory jsou věc značně proměnlivá. A upřímně řečeno, je pro nás velice důležité právě od tebe takové veřejné přiznání dostat.

Dr. STOCKMANN To věřím, to byste se jen olízli! Ale snad si ještě krucinál pamatuješ, co jsem ti o takových kulišárnách pověděl.

PŘEDNOSTA To jsi měl ovšem daleko výhodnější postavení; tehdy jsi předpokládal, že máš za sebou celé město –

Dr. STOCKMANN Ano, a teď vidím, že mi celé město vpadlo do zad – *(Vybuchne.)* Ale ani kdyby mi měli vpadnout do zad všichni čerti v pekle –! Nikdy – nikdy, rozumíš!

PŘEDNOSTA Když někdo živí rodinu, netroufne si jednat jako ty. A ty si taky netroufneš.

Dr. STOCKMANN Tak já si netroufnu! Jednu jedinou věc na světě si svobodný člověk netroufne; víš, co to je?

PŘEDNOSTA Ne.

Dr. STOCKMANN Pochopitelně. Tak já ti to tedy povím. Svobodný člověk si netroufne usvinit se gaunerstvím; netroufne si chovat se tak, aby si musel naplivat do očí.

PŘEDNOSTA Zní to nadmíru logicky; a kdyby se ta tvoje paličatost nedala vysvětlit ještě jinak – Jenže to ona se dá –

Dr. STOCKMANN Jak to?

PŘEDNOSTA Však ty víš, až moc dobře. Ale jako tvůj bratr a jako člověk rozvážný ti radím, abys moc nespolehal na naděje a vyhlídky, které mohou velice snadno přijít vniveč.

Dr. STOCKMANN Ale co to proboha živého meleš?

PŘEDNOSTA To mi chceš opravdu namluvit, že nevíš o podmínkách závěti jirchářského mistra Kiila?

Dr. STOCKMANN Víím, že těch pár grošů, co má, případně nadaci na podporu zchudlých starých řemeslníků. Ale co je mně po tom?

PŘEDNOSTA Tak zaprvé nejde rozhodně o pár grošů. Jirchářský mistr Kiil je velice zámožný člověk.

Dr. STOCKMANN To tedy slyším poprvé –!

PŘEDNOSTA Hm – opravdu? Takže také nevíš, že nikoli nevýznamný podíl na jeho bohatství má připadnout tvým dětem, a to tak, že úroky z něho máte doživotně dostávat ty a tvoje choť? On ti to neřekl?

Dr. STOCKMANN To tedy na mou duši ne! Naopak; jenom pořád v jednom kuse zuří, jak ho obírá bernák a jaké platí nesmyslné daně. A ty tohle víš naprosto jistě?

PŘEDNOSTA Mám to z naprosto spolehlivého zdroje.

Dr. STOCKMANN Panebože, no ne, tak to bude Káťa zajištěná – a děti taky! To jim musím okamžitě – *(Křičí.)* Káto, Káto!

PŘEDNOSTA *(ho zadrží)* Psst! Neříkej zatím ani slovo!

STOCKMANNOVÁ *(otevře dveře)* Co se děje?

Dr. STOCKMANN Nic, nic; jen se vrať zase do pokoje. *(Paní Stockmannová zase zavře.)*
(Dr. Stockmann obchází kolem.) Zajištění! No tohle – všichni jsou zabezpečení. A do konce života! To je tedy jedinečný pocit, vědět, že je člověk zabezpečený.

PŘEDNOSTA Jenomže to ty právě nejsi. Jirchářský mistr Kiil může závěť kdykoliv zrušit.

Dr. STOCKMANN Jenomže to on právě neudělá, milý Petříčku. Jezuvec je totiž bez sebe štěstím, že jsem se do tebe a do těch tvých vážených kamarádíčků pustil.

PŘEDNOSTA *(se zarazí a zkoumavě si ho prohlíží)* A ták, no to ovšem na ledacos vrhá nové světlo.

Dr. STOCKMANN Na jaké ledacos?

PŘEDNOSTA Takže on to všechno byl takový kombinovaný manévr. Ty zuřivě, bezohledné útoky, které jsi – ve jménu pravdy – podnikal proti vůdčím činitelům ve městě –

Dr. STOCKMANN No a co, no a co?

PŘEDNOSTA Všechno to byla předem domluvená cena za závěť Mortena Kiila, toho pomstychtivce starého.

Dr. STOCKMANN *(téměř nenachází slov)* Petře – ty jsi tedy ten nejodpornější plebejec, jakého jsem v životě viděl.

PŘEDNOSTA Mezi námi je konec. Tvoje propuštění je neodvolatelné – protože teď proti tobě máme zbraň. *(Odejde.)*

Dr. STOCKMANN Fuj, fuj, fuj! *(Křičí.)* Káto! Okamžitě po něm vydrhnout podlahu! Ať veme kýbl – ta, no, ta, jak se sakra jmenuje – jak má pořád saze kolem nosu –

STOCKMANNOVÁ *(ve dveřích z pokoje)* No tak, tiše, prosím tě, Tomáši!

PETRA *(také ve dveřích)* Tati, je tu dědeček, jestli prý s tebou může mluvit o samotě.

Dr. STOCKMANN Jistě, co by ne. *(U dveří.)* Pojdte, tatínku. *(Vejde Morten Kiil. Dr. Stockmann za ním zavře dveře.)* Tak copak? Posadte se u nás.

MORTEN KIIL Ne, sedat si nebudu. *(Rozhlíží se.)* Pěkně to tady dneska vypadá.

Dr. STOCKMANN Vidíte.

MORTEN KIIL Moc pěkně to tu vypadá; i čerstvý vzduch tady je; toho kyslíku, co jste o něm včera řečnil, tady máte ažaž. To vy budete dneska asi mít obzvlášť čisté svědomí.

Dr. STOCKMANN To tedy mám.

MORTEN KIIL Já jsem si to hned myslel. *(Zaťuká si na prsa.)* A víte, co tady mám já?

Dr. STOCKMANN Taky čisté svědomí, aspoň doufám.

MORTEN KIIL Pcha! Něco mnohem lepšího. *(Vytáhne naditou prkenici, otevře ji a ukazuje jakési papíry.)*

Dr. STOCKMANN *(se na něho udiveně dívá)* Akcie místních lázní?

MORTEN KIIL Dneska se kupují docela snadno.

Dr. STOCKMANN A vy jste vyrazil a nakoupil jste je?

MORTEN KIIL Co mi peníze stačily.

Dr. STOCKMANN Ale tatínku – teď, když to s lázněmi vypadá tak zoufale –!

MORTEN KIIL Když se budete chovat jako rozumný chlap, postavíte lázně zase na nohy.

Dr. STOCKMANN No, vždyť jste viděl, že dělám, co můžu; ale – Lidí tady ve městě jsou prostě blázní.

MORTEN KIIL Včera jste říkal, že to nejhorší svinstvo pochází z mé jirchárny. Kdyby to byla pravda, tak by musel můj děda, přede mnou můj táta a potom i já tohle město zaprasit jako nějácí vražední andělé smrti. A vy si myslíte, že tuhle hanbu na sobě nechám?

Dr. STOCKMANN Jo – bohužel budete asi muset.

MORTEN KIIL Kdepak, pěkně děkuju. Já si potrpím na svoje dobré jméno a dobrou pověst. Slyšel jsem, že mi lidé říkají „jezevec“. No a jezevec, to je vlastně něco na způsob prasete; ale co budu živ, nepřipustím, aby měli pravdu. Žiju a umřu jako čistotný člověk.

Dr. STOCKMANN A jak to chcete zařídit?

MORTEN KIIL Očistíte mě vy, doktůrku.

Dr. STOCKMANN Já!

MORTEN KIIL Víte, co to bylo za prachy, co jsem za ně nakoupil tady ty akcie? No, nevíte, jak byste to moh taky vědět; tak já vám to teda povím. Byly to peníze, co po mně mají zdědit Kateřina, Petra a kluci. Já jsem si totiž dával tak trochu stranou, abyste věděl.

Dr. STOCKMANN *(vyletí)* A pak vyhodíte Kátiny peníze na něco takového!

MORTEN KIIL Tak, tak, všechny jsem je vrazil do lázní. A teď mě teda moc zajímá, jestli jste opravdu takový potrhlý a praštěný cvok. Jestli ještě necháte z mé jirchárny proudit zvířata a podobné hnusoty, tak to bude, jako byste Kateřině řezal široké pruhy kůže z těla, a Petře taky a klukům jakbysmet; a něco takového slušný otec rodiny tedy nedělá – pokud ovšem není blázen.

Dr. STOCKMANN *(přechází sem tam)* Jenže já jsem blázen; já jsem blázen.

MORTEN KIIL Když jde o ženu a děti, tak snad takhle praštěný cvok zase nebudete.

Dr. STOCKMANN *(se zastaví před ním)* Proč jste si se mnou jen nepromluvil, než jste tenhle krám nakoupil?

MORTEN KIIL Protože co se stalo, nedá se odestát.

Dr. STOCKMANN *(neklidně přechází)* Kdybych si svou věc nebyl tak absolutně jistý –! Ale já jsem naprosto přesvědčen, že mám pravdu.

MORTEN KIIL *(potězkává prkenici v ruce)* Jestli na tom šílenství budete trvat, tak tadyhle to velkou cenu zrovna mít nebude. *(Strčí prkenici do kapsy.)*

Dr. STOCKMANN Ale proboha živého, vždyť přece moderní věda musí taky být schopná vymyslet něco proti tomu; nějakou prevenci –

MORTEN KIIL To jako myslíte něco, aby se ta havěť pozabíjela?

Dr. STOCKMANN No ano, nebo aspoň zneškodnila.

MORTEN KIIL Co takhle jed na krysy?

Dr. STOCKMANN Řeči, řeči! – Ale kdekdo přece tvrdí, že je to jen fantazírování. Tak proč by to tedy nemohlo být jen fantazírování? Tak ať je tedy sakra po jejich! Copak mi ti ignoranti malicherní nespílají do nepřítele lidu? A dokonce mi chtěli servat šaty z těla.

MORTEN KIIL A okna vám rozmátili.

Dr. STOCKMANN No, a pak povinností vůči rodině. Musím si o tom pohovořit s Káťou; ta se v těchhle věcech vyzná.

MORTEN KIIL Správně; jen poslechněte, co vám radí rozumná ženská.

Dr. STOCKMANN *(se na něj žene)* Jak jste mohl spáchat takovou zvrhlost! Hazardovat Kátinými penězi; a mě uvést do tak příšerné a mučivé situace! Když se na vás podívám, je mi, jako by přede mnou stál sám ďábel –!

MORTEN KIIL Tak to já radši půjdu. A do dvou chci mít od vás zprávu, jak jste se rozhodl. Ano, nebo ne. Když to bude ne, dostane akcie nadace – a to ještě dnes.

Dr. STOCKMANN A co dostane Káťa?

MORTEN KIIL Co by. Nic.

(Otevřou se dveře do předsíně. Objeví se v nich redaktor Hovstad a tiskař Aslaksen.)

MORTEN KIIL A heleme se, kdo to sem jde.

Dr. STOCKMANN *(na ně zírá)* Cože! Vy se sem vůbec odvažujete vkročit?

HOVSTAD No vidíte, odvažujeme.

ASLAKSEN Musíme si s vámi o něčem promluvit.

MORTEN KIIL *(šeptá)* Tak ano, nebo ne. A do čtrnácti hodin.

ASLAKSEN *(mrkne na Hovstada)* A ták!

(Morten Kiil odejde.)

Dr. STOCKMANN Tak co ode mě chcete? A zkraťte to.

HOVSTAD Chápu, že nám nejste přátelsky nakloněn kvůli našemu postoji na včerejším shromáždění –

Dr. STOCKMANN Vy tomu říkáte postoj? No, to byl tedy opravdu nádherný postoj! Já tomu říkám zbabělá bezzásadovost – Fuj, hnus!

HOVSTAD Říkejte si tomu, jak chcete; nemohli jsme se zachovat jinak.

Dr. STOCKMANN Netroufali jste si, co? Není to tak?

HOVSTAD Třeba; když chcete.

ASLAKSEN Ale proč jste něco aspoň slovem nenaznačil předem? Stačil by nepatrný náznak tady panu Hovstadovi nebo mně.

Dr. STOCKMANN Náznak? Čeho?

ASLAKSEN No toho, co bylo za tím.

Dr. STOCKMANN Já vám nerozumím ani slovo.

ASLAKSEN (*důvěrně pokyvuje*) Ale to víte, že rozumíte, pane doktore.

HOVSTAD Teď už nemá cenu se s tím tajit.

Dr. STOCKMANN (*se dívá střídavě na jednoho a pak na druhého*) Ale krucihergot, co to –!

ASLAKSEN Smím se zeptat – nechodí snad váš tchán po městě a neskupuje akcie lázní?

Dr. STOCKMANN Ano, dneska nakupoval akcie; ale –?

ASLAKSEN Bývalo by bylo rozumnější, kdybyste tím byl pověřil někoho jiného – někoho, kdo k vám nemá zase tak blízký vztah.

HOVSTAD A taky jste neměl vystupovat pod vlastním jménem. Nikdo přece nemusel vědět, že útok na lázně pochází od vás. Měl jste se předem poradit se mnou, pane doktore.

Dr. STOCKMANN (*se dívá před sebe; najednou jako by se mu rozsvítilo a jako spadlý z nebe řekne.*) Je tohle vůbec možné? Napadlo by to vůbec někoho?

ASLAKSEN (*úsměv*) Jak je vidět, napadlo. Jenže se to musí provést šikovně, rozumíte.

HOVSTAD A taky na to musí být víc lidí; protože když jich v tom jede víc, nepadne celá odpovědnost jen na jednoho.

Dr. STOCKMANN (*se ovládne*) Zkrátka a dobře, vážení pánové – co vlastně chcete?

ASLAKSEN To vám nejlíp – tady pan Hovstad –

HOVSTAD Ne, ne, jen to řekněte vy.

ASLAKSEN No tak tedy – jde o to, že když teď víme, jak to celé vlastně je, troufneme si dát vám k dispozici Lidového posla.

Dr. STOCKMANN Teď si troufnete? A co veřejné mínění? Nebojíte se, že se proti nám zvedne bouře?

HOVSTAD Když, tak ji budeme muset nějak přežít.

ASLAKSEN A vy, pane doktore, sebou budete muset hodit. Když ten váš útok teď zabral –

Dr. STOCKMANN Chcete říct, když jsme s tchámem za levný peníz skupili akcie –

HOVSTAD Vědecké argumenty hovoří jasně; v čele lázní musíte rozhodně stát vy.

Dr. STOCKMANN Pochopitelně; vždyť taky jediné vědeckými argumenty jsem starého jezevce přesvědčil, aby do toho šel se mnou. Takže nějak trochu sflukujeme ten vodovod a párkrát kopneme do země na břehu zálivu, aby to město nestálo ani korunu. To by přece šlo, ne? No, co vy na to?

HOVSTAD Taky bych řekl – ovšem jen, budete-li mít na své straně Lidového posla.

ASLAKSEN Ve svobodné společnosti má tisk velkou moc, pane doktore.

Dr. STOCKMANN To jistě; a veřejné mínění taky; a vy, pane Aslaksene, si vezměte na starost sdružení majitelů nemovitostí?

ASLAKSEN Sdružení i spolek pro umírněnou spotřebu alkoholu. To se spolehněte.

Dr. STOCKMANN Ale, pánové – No, skoro se stydím, že se ptám; ale – co za to –?

HOVSTAD To víte, nejradši bychom vám pomohli za nic, prostě jen tak, rozumíte. Ale Lidový posel stojí na hliněných nohou; finanční situace je zlá; a zastavit noviny zrovna teď, když je nutno ve velké politice bojovat za tolik věcí, to se mi opravdu nechce.

Dr. STOCKMANN Pochopitelně; to by muselo být obzvlášť těžké pro takového přítele lidu, jako jste vy. (*Vybuchne.*) Jenže já jsem nepřítel lidu, víte? (*Lítá po místnosti.*) Kde mám hůl? Kde mám doprčic tu hůl!

HOVSTAD Co to –?

ASLAKSEN Snad byste nechtěl –?

Dr. STOCKMANN A když vám z těch svých akcií nedám ani halíř? Nezapomínejte, že my boháči nejsme moc na rozhazování.

HOVSTAD A vy zase nezapomínejte, že celá ta záležitost s těmi akciemi se dá vyložit dvěma způsoby.

Dr. STOCKMANN To jo, na to vy jste mistr; když nepřispěchám Lidovému poslu na pomoc, vyložíte to tím nejhorším způsobem; dovedu si představit, jakou na mě rozpoutáte štvanič – poženete se za mnou – a pokusíte se mě zadávit jako pes zajíce!

HOVSTAD V souladu s přírodními zákony; každý tvor se musí živit.

ASLAKSEN A kořist musí brát tam, kde ji najde, víme?

Dr. STOCKMANN Tak schválně, jestli nějakou najdete v kanálu! (*Pobíhá po místnosti.*) Protože teď se teda sakra ukáže, kdo z nás tří je to nejsilnější zvíře. (*Najde deštník a máchá jím kolem sebe.*) A teď koukejte –

HOVSTAD Snad se na nás nechcete dopustit násilí!

ASLAKSEN Pozor s tím deštníkem!

Dr. STOCKMANN A šup z okna, pane Hovstade!

HOVSTAD (*u dveří do předsíně*) Vy jste zešílel!

Dr. STOCKMANN A šup z okna, pane Aslaksene! Vyskočit, povídám! Jeden nebo druhý, to je fuk!

ASLAKSEN (*obíhá kolem psacího stolu*) Umírněnost, pane doktore; jsem nemocný člověk; nedělá mi dobře – (*Křičí.*) Pomoc! Pomoc!

(*Z obývacího pokoje vejdou paní Stockmannová, Petra a Horster.*)

STOCKMANNOVÁ Proboha živého, Tomáši, co se to tu děje?

Dr. STOCKMANN (*mává deštníkem*) Vyskočit, povídám! Do kanálu s váma!

HOVSTAD Tady se útočí na nevinného člověka! Pane kapitáne, vy mi to dosvědčíte! (*Uprchne přes předsíň.*)

ASLAKSEN (*neví kudy kam*) Takhle se tady v domě vyznat – (*Vyklouzne přes obývací pokoj.*)

STOCKMANNOVÁ (*drží manžela*) Tomáši, ovládej se přece!

Dr. STOCKMANN (*odhodí deštník*) Tak tomu přece unikli.

STOCKMANNOVÁ A co vlastně chtěli?

Dr. STOCKMANN To se dozvíš později; teď mám jiné starosti. (*Jde ke stolu a napíše cosi na vizitku.*) Podívej se, Káfo; co je tu napsané?

STOCKMANNOVÁ Třikrát velké NE; co to má být?

Dr. STOCKMANN To se taky dozvíš později. (*Podává vizitku.*) Tumáš, Petro; ať s tím ta ukoptěná zaběhne k jezevcovi, a ať sebou hodí. Honem! (*Petra vyjde s vizitkou předsíň.*)

Tak, jestli já jsem tady dneska neměl všechny Luciferovy posly z pekla, tak už nevím. Ale já si na ně teď nabrousím pero, že bude jako šídlo; a namáčet ho budu do jedu a žluči; kalamář jim hodím rovnou na palici!

STOCKMANNOVÁ Ale Tomáši, vždyť se chystáme odjet.

(*Petra se vrátí.*)

Dr. STOCKMANN No?

PETRA V pořádku.

Dr. STOCKMANN Výborně. – Odjet, říkáš? To zrovna! Zůstaneme, kde jsme, Káfo!

PETRA Zůstaneme!

STOCKMANNOVÁ Tady ve městě?

Dr. STOCKMANN Ano, právě tady; tady je bojiště; tady se odehraje bitva; a tady zvítězím! Jen co budu mít zašité kalhoty, vyrazím do města hledat byt; do zimy musíme mít střechu nad hlavou.

HORSTER Tu můžete mít u mě.

Dr. STOCKMANN Opravdu?

HORSTER No jistě. Místa mám habaděj, a stejně nejsem skoro nikdy doma, jak je rok dlouhý.

STOCKMANNOVÁ Vy jste tak hodný, pane kapitáne.

PETRA Díky!

Dr. STOCKMANN (*mu podá ruku*) Díky, díky! Takže jedna starost je zažehnaná. A já se do toho můžu hned dneska pořádně pustit. S nekonečnou

spoustou věcí se tady bude muset pohnout, Káfo! Aspoň že teď budu mít k dispozici všechn svůj čas; jo, vidíš, vlastně; dostal jsem výpověď z lázni, ještě jsem ti to ani nestačil říct –

STOCKMANNOVÁ (*vzdychne*) Ach jo, vždyť já to čekala.

Dr. STOCKMANN – no a pak mi chtějí taky sebrat praxi. Ale ať. Chudí pacienti mi stejně zůstanou – ti totiž neplatí; no a co, ti mě taky potřebují nejvíc. Ale poslouchat mě tedy budou, to vám povím; budu jim kázat, ať přijdu vhod či nevhod, jak stojí psáno.

STOCKMANNOVÁ Ale Tomášku, prosím tebe, jako bys už nezažil, k čemu to je, kázat.

Dr. STOCKMANN Ty jsi tedy opravdu divná, Káfo. To mám snad kapitulovat před veřejným míněním a drtivou většinou a podobnými nesmysly? Pěkně děkuju! To, čeho chci dosáhnout, je prosté a jednoduché jak facka. Chci jenom těm vořechům vtlouct do hlavy, že liberálové jsou nejzákeřnější nepřátelé svobodných lidí – že partajní programy spolehlivě zakroutí krkem všem mladým a životaschopným pravdám – že zásada „účel světí prostředky“ obrací veškerou morálku a spravedlnost vzhůru nohama, takže nakonec je úplné utrpení v něčem takovém žít. No, co říkáte, pane kapitáne, přece se mi musí podařit, aby tohle lidi pochopili, ne?

HORSTER To je možné; já se v těchhle věcech moc nevyznám.

Dr. STOCKMANN No, podívejte se – já vám to povím. Musejí se vyhubit šéfové politických stran. Takový partajní šéf je jako vlk, rozumíte – jako nenasytný hladový šedivec; potřebuje tolik a tolik kusů drobné zvěře ročně, když má přežít. Podívejte se třeba jen na Hovstada a Aslaksena. Kolik kusů drobné zvěře jenom ti dva zahubí; nebo je zohaví a potrhají, takže z nich už nikdy nebude nic než majitelé nemovitostí a předplatitelé Lidového posla. (*Napůl si sedne na stůl.*) No ne, pojď sem, Káfo – podívej jak nádherně dneska svítí slunce. A ten opojný jarní vzduch, co mi jde do plic.

STOCKMANNOVÁ Jo jo, ještě kdybychom tak mohli ze slunce a jarního vzduchu být živi.

Dr. STOCKMANN Však ono to půjde – jen budeš muset šetřit a škuldit. Tohle mi tak moc hlavu nedělá. Kdepak, horší je, že nevím o žádném svobodném člověku z duchovní elity národa, který by po mně pokračoval v mém díle.

PETRA Ále, na to nemysli, tati; na to máš spoustu času. – Podívej, kluci už jsou tu.

(*Eilif a Morten vejdou z obývacího pokoje.*)

STOCKMANNOVÁ Vy jste dostali dneska volno?

MORTEN Ne; ale o velké přestávce jsme se rvali s ostatními –

EILIF To není pravda; to ti ostatní se rvali s náma.

MORTEN No, a pan učitel nám řek, že bude lepší, když zůstaneme pár dní doma.

Dr. STOCKMANN (*luskne prsty a seskočí ze stolu*) Už to mám! Na mou duši, už to mám! Se školou je konec, tam už nikdy nevkročíte.

KLUCI Se školou je konec!

STOCKMANNOVÁ Ale no tak, Tomáši –

Dr. STOCKMANN Nikdy, povídám! Učit vás budu já; to znamená, že se nebudete učit nic –

MORTEN Hurá!

Dr. STOCKMANN – ale vychovám z vás svobodné muže a příslušníky elity národa. – A ty mi v tom budeš pomáhat, Petro.

PETRA Jistě, to se spolehni.

Dr. STOCKMANN A škola bude v tom sále, kde mě ocejchovali jako nepřitele lidu. Ale musí nás být víc; pro začátek potřebuju aspoň dvanáct kluků.

STOCKMANNOVÁ Ty tady ve městě tedy neseženeš.

Dr. STOCKMANN To se ještě uvidí. (*Klukům.*) Kluci, neznáte nějaké uličníky – ale opravdu pořádné lumpy –?

MORTEN Jů, tati, těch známe!

Dr. STOCKMANN Tak výborně; nějaké mi seženete. A já budu zase pro jednou trochu experimentovat s obyčejnými vořečky; mívají občas pozoruhodně bystrou hlavu.

MORTEN A co budeme dělat, až z nás budou ti svobodní muži a budeme v té elitě?

Dr. STOCKMANN Pak, kluci, poženete všechny vlky až někam na divoký Západ! (*Eilif se tváří poněkud pochybovačně; Morten skáče a křičí hurá.*)

STOCKMANNOVÁ Ach jo, jen aby ti vlci nehnali tebe, Tomáši.

Dr. STOCKMANN Zbláznila ses, Káčo? Mě a hnali? Teď, když jsem nejsilnější člověk ve městě?

STOCKMANNOVÁ Nejsilnější – teď?

Dr. STOCKMANN Ano, troufnu si dokonce říct, že teď jsem jeden z nejsilnějších lidí na světě.

MORTEN To snad ne!

Dr. STOCKMANN (*ztlumí hlas*) Psst; zatím o tom nesmíte mluvit; učinil jsem totiž veliký objev.

STOCKMANNOVÁ Už zase?

Dr. STOCKMANN Jistě, jistě. (*Shromáždí všechny kolem sebe a řekne důvěrně.*) Věc se totiž má tak, abyste věděli, že ten nejsilnější člověk na světě je ten, co stojí nejvíc sám.

STOCKMANNOVÁ (*se usmívá a vrtí hlavou*) Ach, Tomáši, ty jsi –!

PETRA (*s důvěrou, vezme ho za ruce*) Tati!

KONEC

Poznámka ke hře

Na *Nepříteli lidu* (*En folkefiende*) začal Ibsen pracovat již v roce 1880 v Římě, pak ale práci přerušil, aby napsal a vydal *Přízraky*. K rukopisu *Nepříteli lidu* se posléze vrátil a hru dokončil v roce 1882, tiskem vyšla 28. listopadu v kodaňském nakladatelství Gyldendal.

Premiéra byla 13. ledna 1883 v Kristianii, následovalo provedení v Bergenu 24. ledna, do konce března se *Nepřítel lidu* hrál ještě v Göteborgu, Helsinkách, Stockholmu a v Kodani.

Nejstarší český překlad *Nepříteli lidu* pořídila Eliška Pešková v roce 1886 (Gustav Pallas uvádí, že hru přeložila už v roce 1883). Tiskem vyšel v roce 1888 u M. Knappa jako 37. svazek edice Ochotnické divadlo. Významný je také překlad Jakuba Arbese z roku 1891, vycházející ze staršího překladu (patrně Elišky Peškové). Nejnovější český překlad pochází z roku 1997 a je součástí tohoto výboru.

Česká premiéra *Nepříteli lidu* se konala 12. června 1887 v Letním divadle na Smíchově v režii Pavla Švandy ze Semčic a v překladu Elišky Peškové, hlavní roli hrál Eduard Vojan. Společnost Pavla Švandy ze Semčic uvedla *Nepříteli lidu* v témže roce a v témž překladu v Prozatímním Národním divadle v Brně. 6. října 1887 hrálo *Nepříteli lidu* v překladu Karla Javůrka (jeden z mnoha pseudonymů Elišky Peškové) brněnské Divadlo na Veveří (scéna Prozatímního Národního divadla).

V pražském Národním divadle se hrál *Nepřítel lidu* poprvé 11. května 1891 v režii Josefa Šmahy a v překladu Jakuba Arbese. Překlad Milady Lesné-Krausové režíroval v Divadle na Vinohradech (premiéra 6. března 1925) Bohuš Stejskal. Stockmanna hrál Karel Vávra, partnerny mu byli Jaroslav Vojta, František Smolík, Hugo Haas a Anna Iblová.

Nejnověji uvedlo *Nepříteli lidu* Národní divadlo Moravskoslezské v Ostravě 27. března 1999 v režii Zdeňka Kaloče a v překladu Františka Fröhlicha. hf

Vydáno s podporou instituce Fritt Ord, Oslo
Published with the support of Fritt Ord, Oslo

Masarykova univerzita v Brně	
Fakulta literatury, Ústřední knihovna	
Příj.č.	30d-18604-06
Sign.	
Syst.č.	484731

Translation © Josef Brukner, František Fröhlich, Josef Vohryzek – dědicové 2006
© Divadelní ústav 2006
ISBN 80-7008-193-7
Publikované hry i překlady podléhají autorskoprávní ochraně.

Henrik Ibsen • HRY I.

Edice Divadelní hry • svazek 7

MASARYKOVA UNIVERZITA
Fakulta literatury
Ústřední knihovna
602 00 BRNO

Peer Gynt

Domeček pro panenky

Přízraky

Nepřítel lidu

Divoká kachna

